

Siri Berg Tveito

Muligheter og utfordringer:

En intervjustudie av hvordan fosterhjems konsulenter opplever sitt handlingsrom til å involvere barn av fosterforeldre

Masteroppgave i sosialfag – retning barnevern

OsloMet – storbyuniversitetet, Fakultet for samfunnsvitenskap

Sammendrag

Forskningen på barn av fosterforeldre er beskjeden, og studiene som foreligger belyser i hovedsak hvordan fosterforeldre og deres barn opplever fosterhjemsoppdraget og samarbeidet med barnevernet. Denne masteroppgaven undersøker hvordan barnevernet involverer fosterforeldrenes egne barn i fosterhjemsarbeidet. Problemstillingen er som følger: Hvordan opplever fosterhjems konsulenter sitt handlingsrom til å involvere barn av fosterforeldre? Oppgavens empiriske grunnlag er syv semi-strukturerte intervju og ett fokusgruppeintervju med totalt 14 fosterhjems konsulenter. Analysene baserer seg på teorier om barns deltakelse og barneperspektivet. Deltakelse forstås her i bred betydning, både slik det er definert i lovverket og innenfor sosiokulturell teori. I tillegg til teori om deltakelse, har jeg inkludert begrepet «grensearbeid» og elementer fra Lipsky sin teori om bakkebyråkratene.

Studien viser at i matchingsprosessen har fosterhjems konsulentene et utenfra perspektiv på barn av fosterforeldre. Alderssammensetningen mellom barna begrunnes ut fra stabilitet, men også ut fra hva som er til det beste for barn av fosterforeldre. Vurderingene er basert på tidligere erfaringer, og ikke samtaler med de konkrete barna. De fleste informantene snakket med barn av fosterforeldre i forberedelsesfasen, både for å forberede og avklare at barna var positiv til å bli fosterfamilie. Flere beskriver imidlertid utfordringer med å forbedre barna tilstrekkelig på det som skal skje. Analysene viser at involveringen av barn av fosterforeldre blir mer tilfeldig og variert etter at fosterbarnet har flyttet inn. På oppfølgingsbesøk er det først og fremst fosterbarnet og fosterforeldrene barnevernet snakker med. Planlagte samtaler med barn av fosterforeldre ser først ut til å bli en prioritet i det fosterforeldre ber om det fordi ting har blitt «vanskelig». Denne praksisen begrunnes ut fra tre forhold; hensynet til barnets familieliv, antakelsen om at fosterforeldre er kompetente nok til å ivareta egne barn, samt mangel på tid og ressurser. Samtidig er det noen eksempler i studien på at ikke alle opplever tid og ressurser som en barriere for å involvere barna. Felles for disse informantene er at de har vært på kurs eller hatt praksiserfaringer som har endret deres måte å tenke om barn av fosterforeldre sin rolle i fosterhjemsarbeidet. Det kan synes som at disse informantene har erfart at det ikke nødvendigvis trenger å være ressurskrevende å gi barn av fosterforeldre oppmerksomhet, og derigjennom bidra til at de blir sett og inkludert.

OsloMet – storbyuniversitetet, Fakultet for samfunnsvitenskap

Oslo 2019

Abstract

There is little research on how foster parents and their own children experience foster care and their cooperation with the child welfare service. This master thesis investigates how the child welfare services involve foster parents' own children in the foster care work. The research question is as following: How do foster home consultants experience their options and obstacles to involve children of foster parents? Seven semi-structured interviews and one focus group interview were conducted with a total of 14 foster home consultants. The analysis is based on theories of children's participation and child's perspective. Applying both a juridical and socio-cultural perspective, I understand participation in a broad sense. I also included the term "boundary work" and some elements of Lipsky (2010) theory on street-level bureaucracy.

The findings of the study show that foster home consultants had adapted an informal practice when they encountered cases involving children of the foster parents. In such cases, they tried to match by ages so that the foster child was the younger than the children of the foster parents. This age-based matching practice was justified based on stability and on what was considered best for the foster parents' own children. Decisions made by such practices were rather based on their own former knowledges and experience than on perspectives of the child involved. The majority of the participants had talked to children of foster parents only in the preparation phase to prepare and make sure the child was positive to become a foster family. However, several participants described challenges in preparing the children of foster parents for what was coming. The study shows that foster home consultants' work involving the foster parents' own children become more random and varied after the foster child move in. When visiting the foster family, the foster home consultant focus on the foster child and the foster parents'. Scheduled conversations with foster parents' own children only become a priority when foster parents ask for it because things are "difficult". The explanations given for this practice were one the one hand the consideration of the child's family life, secondly foster parents are competent caregivers able to follow up their own children. And thirdly, because of the child welfare service lack of time and resources. At the same time, there are some examples in the study that show that not all foster home consultant's experienced lack of time and resources as an obstacle. These informants had in common: that they had either been to courses or had had a practice experience with children of foster parents that established their way of thinking about the children of foster parents' role in the foster care

work. Therefore, these informants consider that to involve children of foster parents do not necessarily need to be time consuming.

Forord

Jeg vil først og fremst rette en stor takk til min veileder forsker PH. D Tonje Gundersen på NOVA/OsloMet. Takk for gode råd, engasjement og kyndig veiledning. Videre vil jeg rette en stor takk til alle de 14 barnevernsarbeiderne som sjenerøst har delt sine erfaringer og synspunkter fra sin egen arbeidspraksis med meg. Uten dere hadde ikke denne masteroppgaven blitt til.

I arbeidet med denne masteroppgaven har jeg vært tilknyttet forskningsprosjektet «Biologiske barn i fosterhjem», gjennomført av NOVA/OsloMet. Takk til prosjektgruppen for gode innspill i forskningsprosessen og hjelp med å rekruttere informanter. Som studentdeltaker i dette forskningsprosjektet har jeg også vært så heldig og hatt muligheten til å lese gjennom intervjuer som prosjektgruppen har gjennomført med barn som har fostersøsken. Barnas erfaringer og opplevelser av fosterhjemsopdraget har vært til stor inspirasjon for meg i utformingen av denne masteroppgaven.

Til slutt vil jeg takke min samboer Martin. Takk for hjelp med korrekturlesing i innspurten, og for at du har støttet meg hele veien.

Oslo, 15.05.19

Siri Berg Tveito

Innholdsfortegnelse

1.0 Introduksjon	9
1.1 Oppgavens tema og formål.....	9
1.2 Bakgrunn for valg av problemstilling.....	9
1.3 Presisering og avgrensing av problemstilling.....	11
1.4 Utviklingstrekk og rammer som påvirker fosterhjemsomsorgen	12
1.5 Begrepsavklaringer	13
1.6 Innholdet i masteroppgaven.....	14
2.0 Kunnskapsstatus.....	15
2.1 Alder som faktor i matchingsprosessen.....	15
2.2 Involvering av fosterforeldrenes egne barn i godkjenningsfasen.....	16
2.3 Kjennskap til fosterbarnets bakgrunn	17
2.4 Relasjoner	18
2.5 Endringer i familiestrukturen.....	19
2.6 Dele foreldrenes tid og oppmerksomhet.....	19
2.7 Økt ansvar.....	20
2.8 Positive erfaringer med fosterhjemsoppdraget	21
2.9 Reaksjoner ved brudd og behovet for støtte	22
2.10 Barnevernets oppfølging av fosterforeldrenes egne barn	23
2.11 Denne studiens bidrag	24
3.0 Teoretisk grunnlag	25
3.1 Et rettighetsbasert deltakelsesbegrep.....	25
3.1.1 Shier sin modell «Pathways to Participation»	26
3.2 Et sosiologisk/sosiokulturelt deltakelsesbegrep	27
3.2.1 Meningsarbeid.....	28
3.3 Et sammensatt barneperspektiv	28
3.4 Grensearbeid.....	29

3.5	Bakkebyråkratenes arbeidsvilkår.....	30
4.0	Empirisk grunnlag	31
4.1	Masterprosjektets utgangspunkt	31
4.2	En fenomenologisk hermeneutisk tilnærming	31
4.3	Rekrutteringsprosess og utvalg.....	32
4.4	Min forforståelse og forberedelse til intervjuene	33
4.5	Intervjuguide.....	34
4.6	Fokusgruppeintervju	35
4.7	Det semistrukturerte forskningsintervjuet	36
4.8	Analysestrategi	38
4.9	Etiske hensyn.....	39
4.10	Studiens forbehold.....	40
5.0	Analyse – Involvering barn av fosterforeldre i godkjenningsfasen	42
5.1	Egne barn som ressurs og akilleshæl.....	42
5.1.1	Betydningen av alderssammensetningen mellom barna i matchingsprosessen	43
5.2	Forberedelse av barn av fosterforeldre på rollen som et fostersøsken	45
5.2.1	Informasjon til barn av fosterforeldre om fosterbarnet og fosterhjemsoppdraget ...	46
5.2.2	Håndtering av taushetsplikten.....	50
5.2.3	Barnesamtalen som en kilde til informasjon om fosterfamilien	52
5.3	Oppsummering	52
6.0	Analyse - Involvering barn av fosterforeldre underveis i fosterhjemsoppdraget	53
6.1	Organisering av oppfølgingsbesøk	53
6.2	Barnevernets agenda med oppfølgingsbesøket.....	53
6.3	Barn av fosterforeldre sin rolle på oppfølgingsbesøket.....	55
6.4	Oppsummering	57
7.0	Analyse – Fosterhjemkonsulentenes begrunnelser av praksis i møte med barn av fosterforeldre	58

7.1 Fosterhjemkonsulentenes forståelse av sitt mandat og grenser	58
7.1.1 Barn har rett på familieliv	58
7.1.2 Fosterforeldrene som kompetente omsorgsgivere	60
7.2 Arbeidsbetingelser og faglige retningslinjer som førende for arbeidspraksisen	62
7.2.1 Arbeidspresset medfører at fosterbarnet må prioriteres	62
7.2.2 Hyppig utskiftning på kontoret gjør det vanskelig å få til gode felles rutiner	65
7.2.3 Faglige retningslinjer og kollegafelleskapets oppmerksomhet vedrørende barn av fosterforeldre	65
7.3 Med praksiserfaringer og kurs endres måten å tenke på om egne barns rolle i fosterhjemsoppdraget.....	67
7.4 Fosterhjemkonsulentenes synspunkter på tiltak som kan øke barn av fosterforeldre sin deltakelse i fosterhjemsoppdraget	70
7.5 Oppsummering	72
8.0 Avslutning – oppsummerende drøfting.....	73
8.1 Barns rett på familieliv versus barnevernets ressurspress	73
8.2 Faglige retningslinjer vedrørende barn av fosterforeldre	74
8.3 Funnene sett i lys av barneperspektivet og et sosiokulturelt deltakelsesbegrep	75
8.3.1 Barns egne meninger og forståelser av fosterhjemsoppdraget.....	76
8.3.2 Fosterforeldrenes forståelse av egne barns opplevelser av fosterhjemsoppdraget ..	77
8.3.3 Fosterhjemkonsulentenes forståelse av barn av fosterforeldre	77
8.4 Implikasjoner for praksisfeltet.....	79
8.5 Forbehold og behov for videre forskning	79
9.0 Litteraturliste.....	81
Vedlegg 1: Informasjonsskriv	89
Vedlegg 2: Intervjuguide gruppeintervju	91
Vedlegg 3: Intervjuguide individuelle intervju	93

1.0 Introduksjon

1.1 Oppgavens tema og formål

Denne masteroppgaven handler om hvordan barnevernet involverer barn av fosterforeldre i fosterhjemsarbeidet og oppgavens empiriske grunnlag er kvalitative intervjuer med kommunale fosterhjems konsulenter. Fosterhjemsforskning har tradisjonelt konsentrert seg om fosterbarn og fosterforeldre, mens fosterforeldrenes egne barn har vært relativt oversett. De siste årene har bevisstheten om betydningen barn av fosterforeldre har for fosterhjems plasseringen økt. I 2017 igangsatte Barne-, ungdoms og familiedirektoratet forskning på temaet, deriblant forskningsprosjektet «Biologiske barn i fosterhjem» gjennomført av NOVA/OsloMet, som denne masteroppgaven har vært tilknyttet til. Formålet med denne masteroppgaven er å undersøke hvordan et utvalg fosterhjems konsulenter opplever sine muligheter og utfordringer med å involvere barn av fosterforeldre i fosterhjemsarbeidet. Dette undersøker jeg i lys av teorier om deltakelse og barneverns perspektivet.

1.2 Bakgrunn for valg av problemstilling

Ved utgangen av 2017 var 76 prosent av alle plasserte barn i barnevernet plassert i fosterhjem, noe som utgjør ca. 11 800 barn (NOU 2018:18, s. 11). Om lag 82 prosent av fosterforeldrene har egne barn, hvor to eller tre barn er det vanligste (Ipsos, 2017, s. 39). Det foreligger ikke eksakte tall på hvor mange barn som har fostersøsken, men det er i hvert fall like mange barn som antall fosterbarn, noe som indikerer at barn av fosterforeldre utgjør en stor gruppe. Alder og hvorvidt barna bor hjemme vet man imidlertid ikke. Sammenlignet med fosterforeldre og fosterbarn, er det skrevet lite om barn av fosterforeldre. Stortinget har konkludert med at det «finnes lite» forskning på hvordan det oppleves for barn å ha fostersøsken (Familie- og kulturkomiteen, 2016, s. 17). Følgelig fant jeg få studier som belyser hvordan det kommunale barnevernet følger opp fosterforeldrenes egne barn.

Barn av fosterforeldre er viktige i fosterhjemsoppdraget, ikke minst fordi de ifølge Falch-Eriksen (2018a, s. 9) blir «medoppdragere» ved å være delaktige i fosterbarnets utvikling, trivsel og mestring. «Hensynet til egne barn» er også en av de viktigste årsakene til at fosterforeldre har vurdert å si opp fosterhjemsavtalen (Havik, 2007, s. 143). Hvordan barn av fosterforeldre trives med fosterhjemsoppdraget er derfor av betydning for fosterhjems plasseringens stabilitet. Pugh (1996, s. 36) har gjennomført en intervjustudie med fire engelske fosterforeldre og ni egne barn, hvor det fremkom at noe av det barna likte minst med fosterhjemsoppdraget var sosialarbeidere som ikke gav dem oppmerksomhet og heller ikke en følelse av å være viktige. Watson & Jones (2002, s. 53) fant i sin surveystudie med

116 engelske barn, at noe av det barna mislikte mest med å være fosterhjem, var å bli ekskludert fra samtaler med sosialarbeideren. Disse to studiene indikerer at barn av fosterforeldre sin trivsel med fosterhjemsoppdraget kan øke dersom saksbehandleren involverer seg i og anerkjenner barn av fosterforeldre. Dette mener jeg understreker betydningen av en helhetlig fosterhjemsoppfølging.

Det er et økt søkelys på barn av fosterforeldre i nyere lovforarbeider, hvor det slås fast at «det er viktig at fosterforeldrenes egne barn inkluderes i barnevernets oppfølging» og at «dette er en del av ansvaret til den kommunale barneverntjenesten» (Barne-, likestillings og inkluderingsdepartementet, 2016, s. 75). Videre står det at «barneverntjenesten skal også sørge for at fosterforeldrenes egne barn får mulighet til å forberede seg på den nye situasjonen, og at de får oppfølging underveis i fosterhjemsforløpet» (NOU 2018:18, s. 57).

Barn av fosterforeldre sin rett til å bli hørt i alle forhold som angår dem er stadfestet i barnekonvensjonen (1989, artikkel 12) og inkorporert i Grunnloven (1814, § 104). Ved motstrid går barnekonvensjonen foran bestemmelser i norsk lovgivning (Menneskerettsloven, 1999, § 3) som for eksempel barnevernloven. En litteraturstudie gjennomført av Falch-Eriksen (2018a, s. 31) der han inkluderte 34 studier fra land vi kan sammenligne oss med, viser at fosterhjemsoppdraget påvirker barn av fosterforeldre på godt og vondt. Dette tilsier at barnevernet skal lytte til barn av fosterforeldre og sikre at avgjørelser som tas er til barnas beste (Barnekonvensjon, 1989, artikkel 3.1, artikkel 12; Grunnloven, 1814, § 104). I den nye barnevernsloven er barns rett til medvirkning presisert (Barnevernloven, 1992, § 1-6), men barnevernloven (1992) med forskrift om fosterhjem (2003) regulerer bare fosterbarnets medvirkningsrett, ikke barn av fosterforeldre.

I «Fosterhjemsavtalen», en standardavtale ved fosterhjemsoppdrag, fremholdes det at «dersom fosterforeldrene har egne barn og fosterforeldrene ønsker det, skal barneverntjenesten ha egne samtaler med barna og fosterforeldrene» (Barne-, likestillings og inkluderingsdepartementet, 2010, s. 6). Ifølge teksten blir det opp til fosterforeldre å avgjøre hvorvidt barnevernet skal ha samtaler med barn av fosterforeldre. I «Retningslinjer for fosterhjem», et sentralt arbeidsverktøy for barnevernet, kan man lese at «barnevernet bør også vurdere behovet for oppfølgingen av fosterforeldrenes egne barn, og eventuelt ha egne samtaler med disse ved besøk i fosterhjemmet» (Barne-, og familiedepartementet, 2004, punkt 11.3). Det er verdt å merke seg bruken av bør fremfor skal. I teksten blir det opp til den enkelte saksbehandler å støtte barn av fosterforeldre og gi dem muligheten til å delta, noe som kan resultere i store variasjoner i oppfølgingen både innad og mellom barneverntjenester. At

det er forskjeller i kommunenes tilbud til barn av fosterforeldre ble funnet i en studie av Vista Analyse (2018, s. 50) som fant at kun om lag 30 prosent av kommunene har et oppfølgingstilbud til barn av fosterforeldre. Falch-Eriksen (2018a, s. 11) understreker at selv om barnevernloven ikke formelt pålegger barnevernet å lytte til barn av fosterforeldre og yte tjenester til barnas beste, så skal barneverntjenesten styres gjennom barnekonvensjonen og Grunnloven. Hvordan barnevernets oppfølging av barn av fosterforeldre kan se ut og hva som eventuelt fremstår som hindringer for å involvere barna vil belyses i denne studien.

1.3 Presisering og avgrensning av problemstilling

Med utgangspunkt i overnevnte presentasjon formuleres følgende problemstilling:

Hvordan opplever fosterhjems konsulenter sitt handlingsrom til å involvere barn av fosterforeldre?

Med handlingsrom menes muligheter og utfordringer. Problemstillingen omfatter ordinære kommunale fosterhjem som har avtale med og mottar godtgjøring fra kommunen, noe som utelukker statlige familiehjem og beredskapshjem med økonomisk og faglig forsterkning (NOU 2018:18, s. 40). Problemstillingen tar utgangspunkt i fosterhjemsarbeid generelt og hvilken plass barn av fosterforeldre har i dette arbeidet, uten å skille mellom fosterhjemsoppgaver lagt til omsorgskommune og fosterhjems kommune.

For å undersøke hvordan fosterhjems konsulentene opplever sine muligheter og utfordringer med å involvere barn av fosterforeldre, formulerte jeg følgende underspørsmål basert på foreliggende forskning som jeg presenterer i neste kapittel:

- På hvilken måte forholder fosterhjems konsulentene seg til barn av fosterforeldre i matchingsprosessen?
- Hvordan forbereder fosterhjems konsulentene barn av fosterforeldre på rollen som et fostersøsken?
- Hvordan involveres barn av fosterforeldre underveis i fosterhjemsoppdraget?
- Hvilken betydning har faglige retningslinjer og arbeidsbetingelser for praksisen med å involvere barn av fosterforeldre i fosterhjemsarbeidet?
- Hvordan begrunner fosterhjems konsulentene praksisen i møte med barn av fosterforeldre?
- Hva mener fosterhjems konsulentene kan gjøres for å øke barn av fosterforeldre sin deltakelse i fosterhjemsoppdraget?

1.4 Utviklingstrekk og rammer som påvirker fosterhjemsomsorgen

For å plassere studien inn i en barnevernfaglig kontekst vil jeg kort redegjøre for noen sentrale utviklingstrekk og lovhjemler som kan ha betydning for oppfølging av fosterhjemmet og barn av fosterforeldre. Det er stor etterspørsel etter fosterhjem, noe som forklares både ved at barnevernets aktivitet øker og at fosterhjem foretrekkes over institusjon (Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, 2016, s. 47). At fosterhjem som tiltak prioriteres over institusjon kan forstås i lys av samfunnets familieideologi (Ulvik, 2007, s. 18), hvor familien fremheves som den beste oppvekstrammen for barn (Barne- og likestillingsdepartementet, 2016, s. 15). Dreiningen fra institusjon til fosterhjem kan også delvis forklares med barnevernreformen i 2004, da staten overtok fylkeskommunenes ansvar på barnevernfeltet, og hvor en viktig målsetning var å redusere behovet for institusjoner. Stortingets budsjettforhandlinger i 2014 forsterket fosterhjemseffekten da det ble fastslått en gradvis økning i den kommunale egenandelen for institusjonsplasser, noe som har resultert i at det nå koster om lag det dobbelte for kommunen å ha barn i institusjon sammenlignet med fosterhjem (Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, 2016, s. 47).

De overnevnte utviklingstrekkene har medført et økt press på fosterhjemsomsorgen og det har over lengre tid vært utfordrende å rekruttere nok fosterhjem som svarer til barnas konkrete behov, ikke minst fordi barn med sammensatte behov som tidligere ville kommet i institusjon nå kommer i fosterhjem (NOU 2018:18, s. 55). Dette stiller store krav til fosterforeldre som «må ha særlig evne, tid og overskudd til å gi barn et trygt og godt hjem» (Barnevernloven, 1992, § 4-22), og ikke minst kan det medføre større belastninger på barn av fosterforeldre.

For å klare omsorgsoppgaven er fosterhjemmet avhengig av god og tilstrekkelig oppfølging fra barnevernet. I den nye barnevernsreformen gis kommunene et økt ansvar for fosterhjemsomsorgen, inkludert ansvar for all veiledning av fosterhjemmene (Familie- og kulturkomiteen, 2016, s. 1-2). Som et utgangspunkt skal barnevernet besøke fosterhjemmet minimum fire ganger årlig (Forskrift om fosterhjem, 2003, § 7), og disse oppfølgingsbesøkene er et av de viktigste møtepunktene mellom barnevernet, fosterbarn og fosterfamilie (NOU 2018:18, s. 106). Det foreligger ikke nasjonale retningslinjer eller faglige anbefalinger for hvordan disse oppfølgingsbesøkene skal være, heller ikke alle barneverntjenester har en egenutviklet mal (NOU 2018:18, s. 92), noe som ifølge Vista Analyse (2018, s. 43) kan resultere i variasjoner både innad og mellom barnevernskontorer.

Helsetilsynet (2016, s. 15-16) landsomfattende tilsyn med 151 kommuner i 2013-2014 fant at i halvparten av barneverntjenestene med lovbrudd fikk fosterbarnet færre besøk enn lovkravet tilsier, noe som skaper færre muligheter for fosterbarnet og fosterfamilien til å medvirke. I noen tilfeller manglet det også dokumentasjon i barnas saksmapper på hvorvidt fosterbarnet var tilstede og ble snakket med på besøket. I fosterhjemsundersøkelsen fra 2016/2017 med 3591 fosterforeldre, svarte nesten halvparten av disse at de mente at de ikke fikk tilstrekkelig oppfølging og tiltak fra barnevernet (Ipsos, 2017, s. 31). Selv om de overnevnte studiene ikke behandler oppfølgingen av barn av fosterforeldre, så er disse resultatene relevante fordi de indikerer at det kan være en utfordring for fosterfamilier å få tilstrekkelig oppfølging.

1.5 Begrepsavklaringer

Med «fosterforeldrenes egne barn» og «barn av fosterforeldre» menes barn som har sin naturlige tilknytning i familien. Dette kan være fosterforeldrenes egnefødte barn, adoptivbarn, donorbarn, stebarn og halvsøsken. Anonymet til «egne barn» er «andres barn» eller «ikke vårt barn», som kan virke negativt ladet og bidra til uheldige klassifikasjoner mellom familiens barn. Jeg benytter allikevel begrepet, da det alternativet begrepet «biologiske barn» etter mitt skjønn er lite hensiktsmessig i dagens moderne familiekonstellasjoner. Det er verdt å understreke at begrepsdiskusjonen kan være fjern for fosterfamilier hvor fosterbarnet er godt integrert som en naturlig del av familien.

Fosterhjem er definert i barnevernloven (1992, § 4-22, første ledd), og det er denne definisjonen jeg legger til grunn i oppgaven. Etablert fagterminologi som «fosterhjem», «fosterbarn» og «saksbehandler» er imidlertid både beskrivende og verdiladet, også kalt tykke moralske begrep (Risjord, 2014, s. 28). Barnevernsproffene er blant de som har påpekt at faguttrykkene er stigmatiserende og etterlyst endring (NOU 2018:18, s. 28). Jeg benytter allikevel begrepene da de har en tydelig betydning i lover, forskrifter og retningslinjer på barnevernsfeltet.

I oppgaven brukes «informant» om fosterhjems konsulentene som har deltatt i intervjustudien, som er et utbredt begrep. At begrepet er utbredt gjør det imidlertid ikke uproblematisk. «Informant» kan ifølge Ulvik (2007, s. 77) gi assosiasjoner til en som overleverer opplysninger, som en gitt og entydig størrelse til den forstående forskeren. Dette står i kontrast til begreper som fortolkning og intersubjektiv meningsskaping, som i større grad vektlegger begge parter sitt bidrag i intervjuet. Jeg bruker allikevel informant, da det

alternative begrepet «deltaker» underkommuniserer den asymmetriske relasjonen og den formelle statusen fosterhjems konsulentene har i studien.

1.6 Innholdet i masteroppgaven

Denne masteroppgaven har totalt åtte kapitler. I dette kapitlet har jeg redegjort for oppgavens tema, problemstilling og barnevernfaglige kontekst. I det neste kapitlet redegjør jeg for forskningsfeltet på barn av fosterforeldre. I kapittel tre beskriver jeg oppgavens teoretiske grunnlag og analytiske begreper. I kapittel fire redegjør jeg for oppgavens empiriske grunnlag, herunder hvordan jeg har planlagt og gjennomført intervjuene. I kapittel fem, seks og syv diskuterer jeg sentrale funn, før jeg i kapittel åtte har en oppsummerende drøfting hvor jeg trekker ut hovedfunn, implikasjoner for praksis og forbehold.

2.0 Kunnskapsstatus

For å sette intervjustudien inn i en sammenheng og avklare hva den kan bidra med av ny kunnskap (Haavind, 2000, s. 30-31) skal jeg redegjøre for aktuell foreliggende forskning på barn med fostersøsken. Forskningslitteraturen er beskjedent og ifølge Falch-Eriksen (2018a, s. 10) foreligger få publikasjoner fra store forskningsprosjekter med representative utvalg. Mesteparten av den forskningen som er gjennomført på norsk er gjennomført av studenter på mastergradsnivå (Figenschou 2007; Heggdalsvik, 2007; Knutsen 2013, Njøs 2012; Revheim-Rafaelsen 2013; Skauge 2014; Øyre 2012; Aaøyen 2014). Studiene er kvalitative intervjustudier med mellom seks til 14 informanter med fostersøskenerfaring eller fosterhjemsarbeiderfaring. Tre av masteroppgavene er utarbeidet til fagfellevurderte publikasjoner (Ellingsen & Øyre, 2016; Knutsen, 2014; Njøs & Seim, 2018). I tillegg til å redegjøre for disse studiene vil kapittelet suppleres med studier fra Sverige, England, Scotland, Irland, USA, Canada og Australia. At studiene varierer i landbakgrunn og publiseringsår, vurderes ikke som kritisk da man ifølge Falch-Eriksen (2018a, s. 11) kan anta at det ikke er store forskjeller i barns opplevelse av å ha fostersøsken, heller ikke har fosterhjemsomsorgen forandret seg mye over tid. Funnene er i stor grad sammenfallende og presenteres derfor tematisk.

2.1 Alder som faktor i matchingsprosessen

Gode matchingsprosesser er viktig for å sikre stabilitet i fosterhjemmet og i den sammenheng ses alder som en viktig faktor. Barn, fosterforeldre og sosialarbeidere er i stor grad enig om at fosterhjems plasseringer hvor egne barn er eldre enn fosterbarnet er mer stabile. Et unntak er Blooms (2017, s. 64-65) surveystudie med 81 unge voksne i alderen 18-30 som har vokst opp med fostersøsken, som fastslo at det ikke påvirket barnets trivsel å være eldre enn fosterbarnet. Surveystudien er retrospektiv, noe Bloom påpeker kan være av betydning da informantene har modnet, fått tid til å bearbeide eventuelle negative erfaringer og sette dem inn i en større sammenheng. Birch (2016, s. 60) surveystudie med 55 hjemmeboende barn fra syv til 21 år, fant at ikke bare alder, men at også størrelsen på aldersforskjellen var av betydning for egne barns trivsel. I en intervjustudie gjennomført av Sutton & Stack (2013, s. 603) med seks barn i alderen 12-18, fortalte fem av disse at det å være eldst var en fordel fordi de identifiserte seg som en deltaker i fosterhjemsoppdraget som hjalp et mindre heldig fosterbarn. Ifølge Pugh (1996, s. 39) vil eldre barn ofte føle seg mindre truet av fosterbarnets ankomst og oppfatte seg selv som en bidragsyter i fosterhjemsoppdraget, fremfor å ha forhåpninger om at fosterbarnet skal bli en venn. I Spears & Cross (2003, s. 40)

intervjustudie, hadde 18 av 20 barn klare preferanser med hensyn til fosterbarn de kunne bo med, hvorav flere syntes det var lettere med et yngre barn de kunne sette grenser for. At det er lettere for egne barn å håndtere et yngre fosterbarn var også oppfatningen til de 10 fosterforeldrene i Younes & Harp (2007, s. 31) intervjustudie. Twigg & Swan (2007, s. 52) finner i sin litteraturstudie av 14 studier, at barn tett i alder er forbundet med økt grad av konfliktnivå, rivalisering og sjalusi, noe egne barn håndterte med å isolere seg. Ifølge funn fra de 34 studiene som Falch-Eriksen (2018a, s. 17-18) gjennomgikk i sin kunnskapsammenstilling vil stor aldersforskjell mellom egne barn og fosterbarn redusere aktualiteten av problemstillinger som deling av foreldre, venner og leker.

Revheim-Rafaelsen (2013, s. 91-93) har gjennomført en intervjustudie med 10 sosialarbeidere, her fremgår det at disse forsøkte å unngå fosterhjemsplasseringer hvor barna ble tett i alder eller at fosterbarnet var eldst. Deres argumenter var at fosterbarn som på grunn av omsorgsforhold hang etter i utviklingen sammenlignet med jevnaldrende barn, kunne komme til å føle at de ikke klarte å holde følge utviklingsmessig, noe som kan være sårt for alle involverte. Å plassere fosterbarn inn i familier med små barn omtalte saksbehandlerne som en risikosport fordi det kan være skadelig for små barns utvikling å bli eksponert for traumatiserte fosterbarns samspillsmønstre. Fosterforeldrenes egne barn bør være gamle nok til å kunne forstå og håndtere fosterbarnets traumer.

2.2 Involvering av fosterforeldrenes egne barn i godkjenningssfasen

En fosterhjemskontrakt påvirker i stor grad barn av fosterforeldre, som derfor har rett til å bli snakket med forut for fosterhjemsoppdraget for å sikre at avgjørelsen man tar er til barnas beste (Falch-Eriksen, 2018a, s. 11). Flere studier (Heggdalsvik, 2007, s. 61; Njøs, 2012, s. 50; Poland & Groze, 1993, s. 157-158; Spears & Cross, 2003, s. 40; Thompson, McPherson & Marsland, 2016, s. 57; Younes & Harp, 2007, s. 29; Øyre, 2012, s. 60; Aaøyen, 2014, s. 37) fant at barn deltok i større eller mindre grad i familiens avgjørelse om å bli fosterhjem og at graden av involvering var aldersbetinget.

Når det gjelder barnevernets involvering av fosterforeldrenes egne barn i godkjenningssfasen er funnene mer negative. Skauge (2014, s. 52) har intervjuet syv barn, hvor alle fortalte at de ikke kunne huske å ha vært i kontakt med barnevernet før fosterbarnet flyttet inn. I Spears & Cross (2003, s. 44) intervjustudie med 20 barn, var det få som husket å ha blitt involvert av det offentlig før fosterhjemsplasseringen, og 15 av de 20 uttrykte et ønske om mer kurs og forberedelse enn det de hadde fått. I Noble-Carr, Farnham & Dean (2014, s. 10-

12) gruppeintervjustudie med ni barn i alderen åtte til 17, fremkom det at noen av barna hadde fått informasjon fra fosterhjems konsulenter og de fleste hadde snakket med foreldrene sine som i hovedsak vektla fosterhjemsoppdragets positive sider. Uavhengig av informasjonskilde mente barna de manglet forståelse av fosterhjemsoppdraget, noe som gjorde at de forventet en ny lekekamerat eller et vanlig søsken. Fosterhjemsoppdraget viste seg derimot å bli vanskeligere enn de først hadde antatt. I Martin (1993, s. 18) gruppeintervjustudie med syv barn i alderen 10 til 15, fremkom det at barna ønsket å bli involvert i planene om å ta til seg et bestemt barn og at de trengte så mye informasjon som mulig om det aktuelle barnet. Barna var klar over at informasjonsbehovet kunne utfordre hensynet til konfidensialitet, men følte at hvis de hadde informasjon var de bedre i stand til å tolerere og forstå fosterbarnet. Flere studier (Heggdalsvik, 2007, s. 80; Poland & Groze, 1993, s. 161; Pugh, 1996, s. 36; Øyre, 2012, s. 64; Aaøyen, 2014, s. 39) fant at barn ønsket seg mer informasjon om fosterbarnets bakgrunn og hvordan en fosterhjems plassering kan påvirke familielivet for å bedre kunne forstå og håndtere fosterbarnet.

I Pugh (1996, s. 36) intervjustudie med fire fosterforeldre og ni egne barn, opplevde fosterforeldrene at barnevernets forberedelse av barna var overfladisk, hvorav to av fosterforeldrene følte det var opp til dem å videreformidle informasjon til egne barn på en kontrollert måte. Alle fire fosterforeldrene understreket imidlertid utfordringene med å presentere et realistisk bilde av fosterhjemsoppdraget, fordi de selv også var i en læringsprosess i den innledende fasen. I Revheim-Rafaelsen (2013, s. 111) intervjustudie med 10 sosialarbeidere, beskrev disse at de ikke kunne forutse hvilke utfordringer som kan komme fordi fosterbarnet ofte forandrer seg under plasseringsprosessen, noe som gjorde det vanskelig å forberede fosterfamiliene tilstrekkelig. Sosialarbeiderne mente samtidig at fosterforeldre ikke blir tilstrekkelig rustet gjennom det statlige barnevernet sin rekruttering og opplæring til å se og ivareta egne barn, og mente at fosterforeldre bør utfordres mer på hvorvidt det er forsvarlig å ta inn et fosterbarn (Revheim-Rafaelsen, 2013, s. 97).

2.3 Kjennskap til fosterbarnets bakgrunn

Hvor mye barn av fosterforeldre skal få vite om sine fostersøsken kan problematiseres. Både fosterforeldre og egne barn vurderte at kjennskap til fosterbarnets bakgrunn hadde gjort egne barn mer modne og takknemlig (Poland & Groze, 1993, s. 158; Pugh, 1996, s. 37; Spears & Cross, 2003, s. 42; Younes & Harp, 2007, s. 36). På den andre siden kan barn av fosterforeldre få for mye kjennskap til vold, seksuelt misbruk, dopmisbruk og selvmord, en verden mange foreldre forsøker å verne barna sine mot (Pugh, 1993, s. 36). I Spears & Cross

(2003, s. 43) intervjustudie med 20 barn, fortalte noen at de hadde fått innsikt i seksuelle overgrep, informasjon de ikke ønsket å forholde seg til som barn. Höjer & Nordenfors (2003, s. 49) påpeker at dilemmaet understreker en dobbelhet ved samfunnet hvor man ønsker at barn skal ha kjennskap til samfunnsforskjeller, mens man på den andre siden ønsker en beskyttet og uskyldig barndom.

I Martin (1993, s. 18) gruppeintervjustudie med syv barn, argumenterte barna for viktigheten av at voksne gav dem informasjon om fosterbarnets bakgrunn slik at de slapp å finne det ut på mer smertefulle måter av fosterbarnet selv. Alle barna hadde opplevd at fosterbarnet betrodde seg til dem. I Noble-Carr et al. (2014, s. 14) gruppeintervjustudie med ni barn av fosterforeldre opplevde flere av barna at fosterbarnet betrodde dem ting og barna måtte vurdere om informasjonen var av en slik karakter at foreldre måtte informeres. I Spears & Cross (2003, s. 41) intervjustudie med 20 barn fortalte noen av disse at de hadde holdt på fosterbarnets hemmeligheter, men de fleste sa at de ikke ville gjort det hvis de hadde fått slik kunnskap. Taushetsplikten kan være utfordrende fordi den begrenser hvem barna kan snakke med (Heggdalsvik, 2007, s. 86) og de kan ha behov for veiledning i hva de kan fortelle om sine fostersøsken (Spears & Cross, 2003, s. 44). I Martin (1993, s. 19) gruppeintervjustudie med syv barn av fosterforeldre hadde barna fått hjelp av foreldrene til å utvikle en coverhistorie. Barn får kjennskap til fosterbarnets bakgrunn av foreldre og noen ganger fosterbarnet selv, og i den sammenheng understreker Martin (1993, s. 19) at det er viktig at barn får støtte fra voksne til å håndtere konfidensiell informasjon de er gitt.

2.4 Relasjoner

Hvordan relasjonene utvikles i fosterfamilien er av betydning for hvordan barn av fosterforeldre trives og er følgelig et viktig samtalepunkt i barnevernets oppfølgingsarbeid. I Höjer (2007, s. 76) sin surveystudie med 684 barn og unge svarte de fleste at de hadde et «veldig godt» eller «godt» forhold til fosterbarnet, og 47 prosent var enig i påstanden «mitt fostersøsken føles som et ekte søsken». At barn definerte relasjonen til fosterbarnet som en vanlig eller en «søskenlignende relasjon» er i tråd med funn fra flere studier (Heggdalsvik, 2007, s. 65; Knutsen, 2013, s. 44; Njøs, 2012, s. 60; Noble-Carr et al., 2014, s. 15; Sutton & Stack, 2013, s. 602; Øyre, 2012, s. 73; Aaøyen, 2014, s. 51).

Ifølge Aaøyen (2014, s. 45) intervjustudie med seks barn kan fosterhjemsoppdraget resultere i økt nærhet, men også distanse mellom foreldre og deres egne barn. I Spears & Cross (2003, s. 41) intervjustudie støttet egne barn seg til foreldrene ved problemer, og støtten de mottok

gjorde at de klarte å håndtere utfordringene som fosterhjemsoppdraget stilte. Å få fostersøsken kan påvirke barns relasjoner til skole og venner. Noen barn kan syns det er vanskelig å dele skole med et fosterbarn som krever mye oppmerksomhet (Aaøyen, 2014, s. 54). Et fosterbarn som har store behov kan også påvirke barnas vennerelasjoner (Ellingsen & Øyre, 2016, s. 27; Spears & Cross, 2003, s. 43), ved at de har færre vennebesøk (Øyre, 2012, s. 67; Aaøyen, 2014, s. 56).

2.5 Endringer i familiestrukturen

Når et fosterbarn flytter inn endres familiens integrasjon, og studier (Noble-Carr et al., 2014, s. 20; Pugh, 1996, s. 38; Targowska, Cavazzi & Lund, 2015, s. 34; Thompson et al., 2016, s. 56; Younes & Harp, 2007, s. 34) viser til at barn mislikte å miste sin plass i søskenflokket som eldst eller yngst, dette er en type informasjon som kan være av betydning for barnevernet i matchingsprosessen. Noen barn syns det er utfordrende å bo sammen med fosterbarn som ikke har erfart grunnleggende husregler (Höjer, 2007, s. 76, 80; Noble-Carr et al., 2014, s. 17), også fordi det kan medføre strengere disiplin i fosterhjemmet (Höjer, 2007, s. 76, 80; Poland & Groze, 1993, s. 160; Younes & Harp, 2007, s. 33). Flere studier finner at barn opplever at foreldrene har høyere toleranse for fosterbarnets regelbrudd, noe de opplever som urettferdig (Noble-Carr et al., 2014, s. 18; Spears & Cross, 2003, s. 42).

I Noble-Carr et al. (2014, s. 18) gruppeintervjustudie med ni fosterforeldre fremkom det at noen av fosterforeldrene opplevde at egne barn ble eksponert for fosterbarnets negative atferd og som konsekvens bidro til å endre deres egne barns oppførsel og de ble vanskeligere å håndtere. I Revheim-Rafaelsen (2013, s. 90) intervjustudie med 10 sosialarbeidere, beskrev halvparten av disse eksempler der fosterbarnet var rollemodell for negativ atferd, noe som medførte at barn av fosterforeldre utviklet negativ atferd og psykososiale problemer.

2.6 Dele foreldrenes tid og oppmerksomhet

Barn, fosterforeldre og saksbehandlere er enig om at en stor utfordring ved fosterhjemsoppdraget er at barn av fosterforeldre får mindre tid og oppmerksomhet fra foreldre. I Pugh (1996, s. 36) intervjustudie med ni barn fortalte barna at det å dele foreldrene sine var det de likte minst med å få fostersøsken. Höjer (2007, s. 78) sin surveystudie med 684 barn og unge, fant at ikke bare det å dele foreldrene sine var vanskelig, men også det at fosterhjemsoppdraget gjorde foreldrene mer utilgjengelig. I Spears & Cross (2003, s. 42) intervjustudie med 20 barn fortalte 10 av disse at de ønsket seg mer tid sammen med foreldrene. Barna mislikte stresset fosterhjemsoppdraget påførte foreldrene og diskusjonene

det forårsaket. Flere studier (Knutsen, 2013, s. 58; Njøs, 2012, s. 63; Part, 1993, s. 28; Poland & Grace, 1993, s. 160; Serbinski, 2017, s. 141; Younes & Harp, 2007, s. 30; Aaøyen, 2014, s. 47) finner at fosterhjemsoppdraget resulterer i at fosterforeldre får mindre tid og gir mindre oppmerksomhet til egne barn, noe flere barn syntes var utfordrende. At mindre tid og oppmerksomhet fra foreldre kan, men ikke trenger, å gi barna negative følelser mot fosterbarnet er belyst i noen studier (Poland & Grace, 1993, s. 161; Watson & Jones, 2002, s. 53; Younes & Harp, 2007, s. 30-31).

Ifølge funn fra Twigg & Swan (2007, s. 54-55) litteraturgjennomgang av 14 studier forstod barn at fosterbarnet trengte foreldrenes tid og oppmerksomhet, særlig i begynnelsen av fosterhjemsoppdraget, men de slet med sjalusi og misunnelse, noe de skammet seg over. Noen av barna kviet seg for å si at de fikk mindre tid og oppmerksomhet i frykt for å bli oppfattet som egoistiske. I Höjer (2007, s. 78) sin studie aksepterte majoriteten av barna at fosterbarnet var førsteprioritet fordi de visste at det var viktig for foreldrene å lykkes med fosterhjemsoppdraget. Barna unnlot også å fortelle foreldrene om egne problemer for å beskytte dem mot ytterligere emosjonelt stress. På en annen side fant Njøs (2012, s. 63) i sin intervjustudie med fire unge voksne i alderen 20-30 og fire barn i alderen 11-14, at noen fremhevet at de satte pris på den økte friheten som fulgte som følge av at foreldrene ble opptatt med fosterbarnet. Höjer (2004, s. 44) surveystudie med 366 fosterforeldre, svarte 24 prosent at de ofte eller ganske ofte negliserte egne barn som følge av fosterhjemsoppdraget. I Revheim-Rafaelsen (2013, s. 88) intervjustudie med 10 sosialarbeidere fortalte alle at fosterhjemsoppdraget kunne medføre at barn av fosterforeldre følte seg tilsidesatt, avvist og mindre verdt, noe som kunne skape sjalusi.

2.7 Økt ansvar

I Watson & Jones (2002, s. 53) surveystudie med 116 barn svarte 83 prosent av barna at de var gitt noe ansvar for fosterbarnet, hvor barnepass var den vanligste. Flere studier (Njøs, 2012, s. 59; Noble-Carr et al., 2014, s. 13; Pugh, 1996, s. 40; Targowska et al., 2015, s. 33; Williams, 2017b, s. 1401; Øyre, 2012, s. 76; Aaøyen, 2014, s. 42) finner at barn av fosterforeldre ofte får et økt ansvar hjemme med flere plikter og ansvar for barnepass og aktivisering av fosterbarnet. For noen barn oppleves dette som bra fordi de likte å bidra (Nuske, 2010, s. 35; Øyre, 2012, s. 76), mens andre opplevde ansvaret som en byrde (Nuske, 2010, s. 35). I Knutsen (2013, s. 77) intervjustudie med åtte barn viste det seg at barna tok mer ansvar utover det som hører til søskenrelasjoner og utover det foreldre hadde bedt dem om. I Spears & Cross (2003, s. 42) intervjustudie med 20 barn, fortalte noen av barna at de

følte seg medansvarlig for å oppdra fosterbarnet. Sutton & Stack (2013, s. 602) gjennomførte en intervjustudie med seks barn, hvor det fremkom at barna identifiserte seg som deltakere i et fosterhjemsteam med foreldrene. Ifølge Martin (1993, s. 18) blir barn av fosterforeldre posisjonert som både jevnaldrende og medforeldre, som forventes å vise toleranse og forståelse fra tidlig alder f.eks. dersom fosterbarnet ødelegger lekene deres.

Noen studier (Pugh, 1996, s. 40; Sutton & Stack, 2013, s. 604) finner at barn av fosterforeldre ofte støttet foreldrene emosjonelt og praktisk, og at barna bekymret seg for hvordan fosterbarnet behandlet foreldrene (Watson & Jones, 2002, s. 53; Aaøyen, 2014, s. 58). Flere studier (Harp & Younes, 2007, s. 34; Knutsen, 2013, s. 44; Pugh, 1996, s. 39) finner at barn opplevde et indre og ytre press om å være gode rollemodeller, både hjemme og på skolen. Pugh (1996, s. 37) mente barn av fosterforeldre risikerte å innta en voksenrolle i for ung alder som følge av ansvaret de tok for sine fostersøsken. De 10 sosialarbeiderne i Revheim-Rafaelsen (2013, s. 89) intervjustudie gav eksempler på hvor barn av fosterforeldre påtok seg ansvar, bekymringer og en voksenrolle, noe de mente ikke gagnet barna.

2.8 Positive erfaringer med fosterhjemsoppdraget

Barn av fosterforeldres positive erfaringer med fosterhjemsoppdraget er noe man er opptatt av fordi det kan si noe om familiens motivasjon til å bli og til å fortsette å være fosterfamilie. Selv om forskningsfeltet i hovedsak vektlegger negative erfaringer, pekes det også på at barn av fosterforeldre utvikler seg og får et større nettverk. I Part (1993, s. 27) surveystudie med 74 barn og unge svarte 80 prosent at de likte å være fosterhjem, til tross for at det også var utfordrende. Flere studier (Knutsen, 2013, s. 66; Spears & Cross, 2003, s. 41) finner at barn av fosterforeldre er stolte over arbeidet familien legger ned for å hjelpe andre. Pugh (1996, s. 36) intervjustudie med ni barn, fant at barna satte pris på at fosterbarnet var en venn, de likte å passe yngre barn/babyer og at det følte godt å gjøre en forskjell for andre. Dette samsvarer med hva Part (1993, s. 27) fant i sin surveystudie med 74 barn og unge. Flere studier (Höjer, 2007, s. 76; Noble-Carr et al., 2014, s. 16; Spears & Cross, 2003, s. 41; Watson & Jones, 2002, s. 53) fant at barn var takknemlig for at fosterbarnet var en lekekamerat.

Noen studier (Spears & Cross, 2003, s. 43; Twigg & Swan, 2007, s. 50) finner at barn av fosterforeldre ønsket selv å bli fosterforeldre som voksen. I Spears & Cross (2003, s. 41) intervjustudie med 20 barn, mente 15 av disse at de hadde fått økt selvtilit. Barna fortalte at de hadde blitt bedre til å kommunisere og lytte, noe som hadde en positiv effekt på deres muligheter til å danne nye vennskap. Ifølge funn fra Twigg & Swan (2007, s. 50)

litteraturgjennomgang av 14 studier mente de fleste intervjuede barna at de hadde lært mye, blitt mer sensitive, omsorgsfulle og ansvarlige som følge av å ha fostersøsken. Både barn av fosterforeldre og deres foreldre mente fosterhjemsoppdraget hadde gjort barn av fosterforeldre mer empatiske, tålmodige, tolerante og omsorgsfulle (Harp & Younes, 2007, s. 31-32; Knutsen, 2013, s. 76; Njøs, 2012, s. 68; Noble-Carr et al., 2014, s. 16; Pugh, 1996, s. 37; Sutton & Stack, 2013, s. 604; Targowska et al., 2015, s. 33; Watson & Jones, 2002, s. 52; Williams, 2017a, s. 1450; Øyre, 2012, s. 82). Noen studier (Noble-Carr et al., 2014, s. 15; Øyre, 2012, s. 66) vektla at familien får et nytt nettverk i andre fosterfamilier eller fosterbarnets biologiske familie.

2.9 Reaksjoner ved brudd og behovet for støtte

Ved brudd kan fosterforeldrenes egne barn slite med skyldfølelser, noe som kan dempes ved at barnevernet snakker med barna om årsakene til at fosterbarnet må flytte. Fosterfamilien posisjoneres i en dobbeltposisjon ved at det stilles forventinger om at familien integrerer fosterbarnet, samtidig som de er innforstått med at plasseringen kan bli kortvarig (Twigg & Swan, 2007, s. 52; Wilkes, 1974, s. 375). Flere studier (Sutton & Stack, 2013, s. 605; Watson & Jones, 2002, s. 53; Younes & Harp, 2007, s. 34) har påpekt at brudd er en av de største påkjenningene i fosterhjemsoppdraget, og flere studier (Noble-Carr et al., 2014, s. 23; Pugh, 1996, s. 38; Sutton & Stack, 2013, s. 605; Targowska et al., 2015, s. 34; Younes & Harp, 2007, s. 35) har funnet at barn reagerte med tristhet, opprørhet og skyldfølelser ved brudd. I Younes & Harp (2007, s. 35) intervjustudie med 16 barn av fosterforeldre, fortalte barna at de følte at de hadde mistet et familiemedlem og at de bekymret seg for hvordan det gikk med fosterbarnet. Williams (2017a, s. 1451, 1453) har gjennomført en retrospektiv intervjustudie med 15 unge voksne i alderen 18-28 år, hvor flere fortalte om hvordan de ivaretok foreldre og søsken emosjonelt og praktisk når familien sørget etter tapet av et fosterbarn. De unge hadde motstridende følelser tilknyttet fosterhjemsbruddet, hvor noen sørget mens andre reagerte med lettelse noe som ble ledsaget av skyldfølelser. Halvparten av deltagerne slet med skyldfølelser ovenfor fosterbarn som måtte flytte fordi plasseringen ikke fungerte. Williams påpeker at skam- og skyldfølelser kan dempes ved at foreldre og barnevern forklarer barna årsakene til at fosterbarnet må flytte. Flere studier (Ellingsen & Øyre, 2016, s. 30; Williams, 2017a, s. 1451; Øyre, 2012, s. 74) har vist at barn som opplever brudd kan distansere seg til nye fosterbarn. Fosterfamilier som opplever brudd kan ha nytte av en pause for å hente seg inn før de mottar flere fosterbarn (Sutton & Stack, 2013, s. 605; Twigg & Swan, 2007, s. 52; Williams, 2017b, s. 1405).

2.10 Barnevernets oppfølging av fosterforeldrenes egne barn

Barn av fosterforeldre ønsker å bli sett og anerkjent av barnevernet for sin praktiske og emosjonelle innsats i fosterhjemsoppdraget, ifølge Williams (2017b, s. 1402, 1405-1406). Det er viktig at barnevernet anerkjenner at fosterhjemsoppdraget påvirker hele familien, og at de lytter til og involverer barn av fosterforeldre i avgjørelser som påvirker deres hverdagsliv. Selv om noen studier (Pugh, 1996, s. 38; Twigg & Swan, 2007, s. 57) viser at barnevernet anerkjenner og følger opp barn av fosterforeldres ønsker tilknyttet fosterhjems plasseringen, så ser det ut til at fosterhjemsarbeidet generelt har hatt lite oppmerksomhet på denne barnegruppen.

Williams (2017b, s.1401) fant i sin retrospektive intervjustudie med 15 unge i alderen 18-28, at 12 av disse ikke følte seg anerkjent som aktør i fosterhjemsoppdraget av barnevernet. I Øyre (2012, s. 79) sin retrospektive intervjustudie med åtte unge, husket kun tre av disse at de hadde hatt kontakt med barnevernet i løpet av fosterhjemoppdraget. De resterende fem mente det ikke hadde vært noen kontakt. I Watson & Jones (2002, s. 53) surveystudie med 116 barn, husket kun 37 av barna at sosialarbeideren hadde involvert dem og tatt hensyn til deres synspunkter. Barna syntes noe av det verste med fosterhjemsoppdraget var sosialarbeidere som ikke anerkjente deres synspunkter og ekskluderte dem fra samtalene.

Serbinski & Brown (2016, s. 1422) har gjort en retrospektiv intervjustudie med 15 unge i alderen 20-33, hvor det fremkom at det er ikke tidsbruk som er den avgjørende faktoren for å bygge gode relasjoner mellom sosialarbeider og barn av fosterforeldre, det viktige er hvorvidt sosialarbeideren er nysgjerrig og lyttende til barna på hjemmebesøk. Ifølge Williams (2017b, s. 1402-1403) retrospektive intervjustudie med 15 unge var «en god sosialarbeider» en som var tilgjengelig, tilnærmlig og tok seg tid til å bli kjent med dem. Flere mente at sosialarbeiderens store saksmengde og rapportskrivning medførte at de ikke hadde tid til å anerkjenne deres bidrag til fosterhjemsoppdraget. En egen telefonlinje hvor barn av fosterforeldre kan stille korte spørsmål til sosialtjenesten ble foreslått av noen unge i studien til Williams (2017a, s. 1452). Barn har også understreket betydningen av å snakke med andre barn som har fostersøsken (Poland & Groze, 1993, s. 159; Pugh, 1996, s. 40).

Sosialarbeiderne i Revheim-Rafaelsen (2013, s. 98-99) studie kjente på et ansvar for at barn av fosterforeldre skulle bli sett og hørt, og egne samtaler med barna ble vurdert som konfliktdepende og forebyggende mot fosterhjemsbrudd. Mangel på tid, retningslinjer og felles føringer førte derimot til at oppfølgingen ble vilkårlig. Ifølge Walsh & Campbell (2010,

s. 13) dokumentstudier er det få henvisninger til barn av fosterforeldre i retningsgivende dokumenter, og når de nevnes er det ofte i fellesbetegnelser som «fosterfamilien». Höjer (2007, s. 80) argumenterer for at barnevernets manglende oppmerksomhet på barnegruppen har to årsaker; barna ses som en del av fosterfamilien og anerkjennes dermed ikke som egne individer, samt at fosterforeldre vanligvis anses som ressurssterke omsorgsgivere, og at det av den grunn kan tas for gitt at deres barn er kompetente og motstandsdyktige nok til å håndtere fosterhjems plasseringen. Heggdalsvik (2007, s. 79) påpeker på sin side at det kan være utfordrende å balansere fosterfamiliens rett til familieliv med bistand fosterfamilien trenger.

2.11 Denne studiens bidrag

Det denne kunnskapsgjennomgangen viser er at det foreligger en del studier, primært kvalitative, om fosterforeldre og deres egne barns opplevelse av fosterhjems plasseringen og samarbeidet med barnevernet. Denne studiens bidrag er å undersøke «Hvordan opplever fosterhjems konsulenter sitt handlingsrom til å involvere barn av fosterforeldre?» Dette vil jeg undersøke i lys av teorier om barns deltakelse og barneperspektivet. I det neste kapitlet belyses oppgavens teoretiske rammeverk.

3.0 Teoretisk grunnlag

Det teoretiske perspektivet som primært anvendes i denne oppgaven er barns deltakelse, slik det er definert i lovverket og slik det forstås innenfor barndomssosiologien og sosiokulturell teori. Det juridiske og sosiologiske/sosiokulturelle perspektivet er ikke motstridende, man kan isteden tale om et smalt og et bredt deltakelsesbegrep, som til dels overlapper og utfyller hverandre (Christiansen, 2012, s. 19; Ulvik, 2009, s. 1154). Jeg presenterer også det analytiske begrepet grensarbeid og noen elementer fra Lipsky (2010) sin teori om bakkebyråkratene.

3.1 Et rettighetsbasert deltakelsesbegrep

Et rettighetsbasert deltakelsesbegrep operasjonaliserer deltakelse til å være barns medvirkning i beslutningsprosesser som angår barnet, og er ifølge Ulvik (2015, s. 197) den dominerende forståelsen i faglitteraturen hvor barns deltakelse drøftes. Sentrale formuleringer med hensyn til medvirkning er å lytte til barnet og få frem barnets stemme. Deltakelse vurderes ut fra resultatet, hvorvidt barnet deltok eller ikke, og i hvilken grad barnets synspunkter ble vektlagt i beslutningsprosessen (Ulvik, 2014, s. 64; Ulvik, 2015, s. 197).

Barns individuelle rettigheter er en del av en historisk individualiseringsprosess, hvor barns samfunnsmessige posisjon har endret seg fra å primært å ses som tilhørende familieenheten til å anerkjennes som individer med egne rettigheter (Ulvik, 2009, s. 1150). Det tidligere gjensidig avhengige familiekollektivet har dermed blitt erstattet av «forhandlingsfamilien», hvor familiens medlemmer har hver sine selvstendige rettigheter og prosjekter (Ericsson, 2000, s. 18; Lidén, 2004, s. 202; Strandbu, 2011, s. 26; Ulvik, 2008, s. 90). Ifølge Gullestad (1997, s. 197) har oppdragelsesmodellen endret seg fra at man tidligere oppdro barn til å være lydige og nyttige, til at man nå oppdrar barn til å «være seg selv». Nåtidens dominerende barndomsbilde er ifølge Ulvik (2012, s. 121) det selvkonstruerende barnet som oppdras til å være selvstendig, velge, ytre sine meninger og hevde seg i en gruppe.

Barn av fosterforeldre sin rett til å bli hørt i alle forhold som angår dem er stadfestet i barnekonvensjonen (1989, artikkel 12) og inkorporert i Grunnloven (1814, § 104). Deltakelse forstås her som «medvirkning i alle forhold som angår barnet», en rettighet barnet har i kraft av å være barn i Norge. En fosterhjemskontrakt vil i stor grad angå barnet, noe som tilsier at barnevernet skal snakke med barnet forut for avgjørelsen om å godkjenne fosterhjemmet, og tillegge barnets synspunkter vekt i samsvar med alder og modenhet (Barnekonvensjonen, 1989, artikkel 12). Konvensjonsteksten knytter rettigheter til en kompetanse som antas å

henge sammen med alder og modenhet, og fremmer på den måten en implisitt utviklingsforståelse (Ulvik, 2009, s. 1150). Barnet er gjennom barnekonvensjonen og Grunnloven tildelt status som deltaker, men som Strandbu (2007, s. 27) gjør oppmerksom på, står barnet i et avhengighetsforhold til voksne som bevisst eller ubevisst kan velge å inkludere eller ekskludere barnet som deltaker.

Barnekonvensjonen artikkel 12 er den artikkelen i barnekonvensjonen som har vist seg å være vanskeligst å materialisere (Ulvik, 2009, s. 1149), og flere (Shier, 2001, s. 108; Ulvik, 2009, s. 1150) har kritisert konvensjonstekst for å være vag med få anvisninger for praksis. Ifølge Ulvik (2009, s. 1150) gir ikke artikkel 12 alene en klar fremstilling av hva deltakelse er, utover at barnet skal «få gitt uttrykk for sine synpunkter», og at «synpunkter skal gis behørig vekt» og at barnet skal «gis anledning til å bli hørt». Hva synpunkter er eller hva det betyr å bli hørt konkretiseres ikke.

3.1.1 Shier sin modell «Pathways to Participation»

På bakgrunn av kritikken om at barnekonvensjon artikkel 12 kan oppleves vag, bruker jeg Shier (2001, s. 107-112) sin modell «Pathways to Participation» som analytisk hjelpemiddel for å operasjonalisere barnekonvensjonen artikkel 12 i analysen. Modellen bygger på Hart's (1992) klassiske «Ladder of participation», men er av Shier forenklet til fem nivåer for deltakelse. Modellen til Shier er særlig egnet for organisasjoner som arbeider med barns deltakelse, slik som barnevernet, fordi modellen fastslår den nødvendige graden av deltakelse som forutsettes for å innfri barnekonvensjonen artikkel 12. Shier sin modell graderer deltakelse i fem nivåer fra lite til mye deltakelse: 1. Barn er lyttet til, 2. barn er støttet til å uttrykke sine synpunkter, 3. barns synpunkter er tatt med i betraktning, 4. barn er involvert i beslutningsprosesser og 5. barn deler makt og ansvar for beslutningsprosesser. Ifølge Jensen, Thørnblad, Strandbu & Holtan (2014) tilsvarende formuleringen i barnekonvensjon om at barn skal bli lyttet til det første trinnet i Shier sin modell. Det er allikevel først på trinn tre i Shier sin modell, hvor barns synpunkter tas med i betraktning, at barnekonvensjonen artikkel 12 er oppfylt (Shier, 2001, s. 113).

Ulvik (2009, s. 1153) mener debatten om barns rettigheter i hovedvekt har dreid seg om hvordan profesjonsarbeidere og organisasjoner kan tilrettelegge for barns deltakelse, herunder hvordan barns meninger kan komme til uttrykk og bli tatt hensyn til. Selv om interaksjonen mellom barn og voksne anbefales og gis mye oppmerksomhet, mener Ulvik det har vært lite fokus på problemstillinger som konsentrerer seg om hvordan barns «syn», «synpunkter» og «meninger» blir til i interaksjon med andre mennesker og i konkrete sosiale kontekster. Ulvik

mener synspunkter slik det fremstilles i barnekonvensjonen ses synonymt med et standpunkt, som noe statisk og entydig som kan lokaliseres inni barnet og som krever kompetanse for å hente ut. Ifølge Ulvik er det nødvendig å supplere et rettighetsbasert deltakelsesbegrep med sosiokulturell teori, hvor begreper som meningsdannelse og sosial interaksjon står sentralt.

3.2 Et sosiologisk/sosiokulturelt deltakelsesbegrep

Barnekonvensjonen (1989) som presiserte at grunnleggende menneskerettigheter også omfatter barn, falt i sin tid sammen med etableringen av «den nye barndomssosiologien» som ble lansert i midten av 1990 årene som en motvekt til tradisjonell utviklingspsykologi (Gulbrandsen, Seim & Ulvik, 2012, s. 55; Sandbæk, 2004, s. 99; Strandbu, 2011, s. 26).

Forskjellen mellom perspektivene kan sammenfattes i distinksjonen «becoming» og «being». Barndomssosiologien verdsatte barndommen som en verdifull periode i seg selv og ikke bare som et forstadium til voksenlivet. Hovedlinjene i barndomssosiologien er at barnet ses som aktive subjekter med egne handlingsintensjoner som konstruerer sin konkrete sosiale virkelighet. Barnet er ikke bare gjenstand for sosialisering, men bidrar aktivt i denne prosessen. Barndomssosiologene kritiserer tradisjonell utviklingspsykologi for å fremme universelle, entydige og lineære utviklingsløp med stereotypiske aldersforventinger (Christiansen, 2012, s. 20-21; Sandbæk, 2004, s. 99; Ulvik, 2009, s. 1152). En generalisert og statisk barndomsforståelse som ifølge barndomssosiologien overser at barndommen er sosialt konstruert (Smith, 2002, s. 73). Innenfor barndomssosiologien er det ikke tale om barn er kompetente eller ikke, eller rasjonelle eller ikke, men at kompetanse og rasjonalitet er under utvikling og må vurderes i de konkrete situasjoner og ses i forhold hvilke spørsmål det dreier seg om (Christiansen, 2012, s. 21).

Ulvik (2009, s. 1153) fremhever betydningen sosiokulturell teori kan ha for utviklingen av deltakelsesorienterte praksiser. En sosiokulturell forståelse av deltakelse er at all handling og samhandling forstås som deltakelse. Sosial interaksjon er en nødvendig forutsetning for barns utvikling. Barn utvikler seg gjennom å ta del i organiserte hverdagslivpraksiser og i felles meningsskapende prosesser. «Mening» er i sosiokulturell teori ikke et ferdig resultat, men forhandles frem gjennom interaksjon med andre mennesker. Barns meningsskapning er derfor sosialt og kontekstuellet betinget. Innenfor sosiokulturell teori blir ikke spørsmålet hvorvidt barnet er kompetent nok til å fremvise sine meninger. Isteden er fokuset på hvordan profesjonsarbeideren kan gi barnet adekvat støtte til å utvikle og uttrykke sine synspunkter (Smith, 2002, s. 75). Formulert på denne måten blir profesjonsarbeideren ifølge Ulvik (2009, s. 1157) en «medkonstruktør» av mening fremfor en «informasjonsleverandør».

3.2.1 Meningsarbeid

Shier sin modell har noen begrensninger som Ulvik (2009, s. 1152-1153) gjør oppmerksom på. Disse begrensningene handler om at modellens fem trinn fokuserer mot høringsfasen og beslutningsprosessen og ikke på betydningen av informasjon og meningsdannelse. Modellen beskriver ikke hvordan barns syn, synspunkter og meninger skapes i interaksjon med andre og i en konkret sosial virkelighet. For at barn skal være i stand til å danne seg synspunkter om fosterhjemsoppdraget, behøver barna aldersadekvat informasjon om hva fosterhjemsoppdraget vil innebære for dem. Jeg har derfor valgt å inkludere det analytiske begrepet meningsarbeid i analysen, et begrep Gulbrandsen et al. (2012, s. 54-55) introduserte og betegner som de prosesser hvor igjennom barn og profesjonsarbeider samarbeider om å skape mening i hendelser i barnets liv. Begrepet er inspirert av en sosiokulturell teoritradisjon, hvor et premiss er at meningsdannelse ikke skjer i et sosialt vakuum, men gjennom utveksling med andre mennesker. Ut fra dette perspektivet vil barn av fosterforeldre sin innstilling til fosterhjemsoppdraget avhenge av informasjonen de mottar og forståelsene de utvikler i samspill med andre. Gulbrandsen et al. (2012, s. 61) påpeker at innholdet i begrepet meningsarbeid ikke er entydig, men fungerer som et «sensitiverende begrep» i Blumer sin terminologi, det vil si som fører blikket i visse retninger. Hvordan meningsarbeid utfolder seg i praksis vil derfor variere. Meningsarbeid rommer også det rettighetsbaserte deltakelsesbegrepet, men er ikke begrenset til det. I intervjuene beskrev noen informanter en samtalepraksis med barn i godkjenningssfasen som jeg har valgt å betegne som en form for meningsarbeid.

3.3 Et sammensatt barneperspektiv

Ifølge Strandbu (2011, s. 40) bidro barnekonvensjonen og ny kunnskap om barns utvikling til en økende interesse for å belyse barns synspunkter og erfaringer slik barn opplever det og ser det fra sitt ståsted. Flere (Skivenes & Strandbu, 2006, s. 13; Stang, 2007, s. 49; Warming, 2011, s. 63) har vært opptatt av barneperspektivet. En fare med et slikt positivt begrep som mange slutter seg til, er som Strandbu (2011, s. 40) påpeker, at vi unnlater å konkretisere hva vi legger i begrepet og hva det betyr i praksis. For det første er man nødt til å tydeliggjøre hvilken kontekst begrepet anvendes i. Jeg vil bruke begrepet barneperspektivet til å belyse og tydeliggjøre når og hvordan fosterhjems konsulentene involverer barn av fosterforeldre i fosterhjemsoppdraget. Dette forutsetter slik jeg ser det, et barneperspektiv som inkluderer det dialektiske forholdet mellom barnets erfaringer og perspektiv, og perspektivet til profesjonsarbeiderne og foreldrene som barnet interagerer med i fosterhjemsoppdraget. I mine

analyser vil jeg bruke barneperspektivet til Skivenes & Strandbu (2006, s. 13), som består av tre aspekter; det strukturelle/kontekstuelle nivået, det relasjonelle nivået og individnivået. Den første komponenten representerer en syntese av det jeg tidligere har beskrevet som en rettighetsbasert og sosiologisk/sosiokulturelt forståelse av deltakelse. Her inngår barns rettigheter og posisjon i samfunnet (Skivenes & Strandbu, 2006, s. 13). Barnet er gjennom lovverket tildelt rett til medvirkning og beskyttelse, på lik linje med andre samfunnsgrupper som anses som svake. Barn og barndom verdsettes i et nåtidsperspektiv og ikke bare som fremtidige voksne (Strandbu, 2011, s. 43). Den første komponenten viser ifølge Strandbu (2011, s. 43) til barneperspektivet som et kunnskapsbasert, kontekstuellt, kulturelt og historisk begrep. Den andre komponenten handler om hvordan voksne benytter de generelle standardene (den første komponenten) til å vurdere et konkret barns situasjon og hva som er til dette barnets beste (Strandbu, 2011, s. 22). Den tredje bestanddelen er barnets eget perspektiv, som vil si barnets meninger, behov og erfaringer slik barnet selv ser det (Strandbu, 2011, s. 45).

3.4 Grensearbeid

I arbeidet med analysen så jeg at hvorvidt barn av fosterforeldre ble fulgt opp eller ikke underveis i fosterhjemsoppgaget så ut til å kunne ha sammenheng med hvordan informantene definerte sitt mandat og grenser. Dette er en prosess jeg har valgt å betegne som en form for grensearbeid, inspirert av Jevne & Ulvik (2012, s. 22) analyse av saksbehandlers kategoriseringsprosess av hvorvidt foreldrekonfliktsaker faller innenfor eller utenfor sitt ansvar- og kompetanseområde. Selv om mitt materiale ikke omhandler foreldrekonfliktsaker i et faglig og juridisk grenseland, er grensearbeid allikevel anvendelig i analysen fordi et fosterhjem operer i et spenningsfelt mellom å være et privat og offentlig hjem. Dette spenningsfeltet så ut til å være av betydning når informantene tok stilling til hvorvidt barn av fosterforeldre faller innenfor deres ansvarsområde. Grensearbeid slik Jevne & Ulvik bruker det, bygger på Anne Edwards analyser om «boundaries» og «boundary work» mellom ulike profesjonsgrupper, hvor grenser fremheves som sosiale konstruksjoner og som bestemmende for hvem som inkluderes i eller utelukkes fra interaksjon, samt hvilke kunnskaper og meningssystemer som oppfattes som relevante i interaksjonen. Grenseområder fremheves på den ene siden som et sted for læring og kreativitet, men på den andre siden som steder hvor profesjonsarbeideres prioriteringer, etablerte praksiser og forståelser blir utfordret (Edwards, 2009, 2010, gjengitt etter Jevne & Ulvik, 2012, s. 22).

3.5 Bakkebyråkratenes arbeidsvilkår

I arbeidet med analysen merket jeg meg flere utsagn som jeg tematiserte som arbeidsbetingelser. Informantene fortalte at tidspress var en medvirkende årsak til at barn av fosterforeldre ble nedprioritert til fordel for fosterbarnet og fosterforeldrene. Jeg har derfor inkludert noen elementer fra Lipsky (2010) sin teori om bakkebyråkratene, hvor et hovedpoeng er at strukturene bakkebyråkratene arbeider innenfor legger føringer for arbeidet. Teorien er derfor egnet til å belyse fosterhjems konsulentene sine arbeidsvilkår. Lipsky (2010, s. 3) bruker begrepet bakkebyråkrater om ansatte i offentlige institusjoner som har direkte kontakt med borgerne og som har et stort skjønnsmessig handlingsrom i utførelsen av arbeidet. Bakkebyråkrater representerer ifølge Eriksen & Terum (2001, s. 41-42) bunnen i en byråkratisk struktur og kjennetegnes ved å forvalte offentlige ressurser i ansikt-til-ansikt relasjoner med brukerne. Fosterhjems konsulenter er derfor bakkebyråkrater i Lipsky's definisjon, da de arbeider tett med fosterfamilier og utøver sine arbeidsoppgaver i spennet mellom å veilede (ressurser) og kontrollere fosterbarnets omsorgssituasjon (kontroll).

Bakkebyråkratenes handlingsgrunnlag strukturens av lover, rundskriv og faglige retningslinjer som ofte vil være vage og tvetydige, noe som gir et stort skjønnsmessig handlingsrom (Eriksen & Terum, 2001, s. 42; Lipsky, 2010, s. 40). Et annet fellestrekk er manglende ressurser, noe som uttrykkes i form av tidspress og store saksmengder sammenlignet med ansvaret de er gitt. Som følge av store saksmengder er det typisk vanskelig å oppfylle mandatet man er satt til (Lipsky, 2010, s. 29). Bakkebyråkratene har liten tid til hver klient, noe som blir ytterligere forsterket av at de også er pålagt en del dokumentasjonsarbeid (Lipsky, 2010, s. 30).

4.0 Empirisk grunnlag

Masterprosjektets empiriske grunnlag er kvalitative intervjuer bestående av; ett gruppeintervju og syv individuelle intervjuer med kommunale fosterhjems konsulenter. Studiens forskningsspørsmål har vært førende for metodevalg, og en kvalitativ tilnærming ble valgt da studiens hensikt var å bidra med dybdekunnskap om *hvordan* fosterhjems konsulenter opplever sitt handlingsrom til å involvere barn av fosterforeldre. Forskningsspørsmålet er innholdssøkende i den forstand at det søker å utforske informantenes forståelse av egen arbeidspraksis. I dette kapitlet redegjør jeg for hvordan jeg har gjennomført studien, samt fordeler og forbehold ved mitt empiriske materiale.

4.1 Masterprosjektets utgangspunkt

Studien er gjennomført i tilknytning til forskningsprosjektet «Biologiske barn i fosterhjem», utarbeidet av NOVA/OsloMet på oppdrag fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. Forskningsprosjektet har konsentrert seg om: (a) Hvilke utfordringer stiller en fosterhjems plassering for barn av fosterforeldre, og (b) Hvordan endres relasjonene internt som følge av å bli en fosterfamilie? Forskningsprosjektets datagrunnlag utgjør en kunnskapsammenstilling, en nasjonal spørreundersøkelse og intervjuer med fosterforeldre og deres barn. Mitt masterprosjekt er utformet innenfor forskningsprosjektets kontekst, men jeg har selv forberedt, gjennomført og analysert intervjuene med fosterhjems konsulenter.

4.2 En fenomenologisk hermeneutisk tilnærming

I studien har jeg vært inspirert av og kombinert en fenomenologisk og hermeneutisk tilnærming, begge fortolkende teoretiske retninger. Fenomenologi er et vitenskapsteoretisk perspektiv som er opptatt av hvordan mennesker oppfatter sosiale fenomen og baserer seg på en underliggende antagelse om at den virkelige verden er slik mennesker oppfatter den (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 45; Tanggard, 2017, s. 87). Fenomenologi er derfor et perspektiv som er egnet til å belyse fosterhjems konsulenter sine erfaringer med å involvere barn av fosterforeldre i fosterhjemsarbeidet. Jeg har vært influert av fenomenologi på den måten at jeg har undersøkt fosterhjems konsulenter sine erfaringer med og synspunkter på barn av fosterforeldre i fosterhjemsarbeidet (sosialt fenomen) slik det oppleves fra deres ståsted, og det er disse erfaringene som har gjort mitt analysegrunnlag.

En begrensning ved fenomenologi er at perspektivet har hovedvekt på subjektiv meningsskaping og levd liv, og ikke tar nok hensyn til strukturene som disse erfaringene er forankret i (Aakvaag, 2008, s. 91). Informantenes erfaringer kan også ses i lys av den kontekst

de er formidlet i, hvor for eksempel lovverk, faglige retningslinjer, utviklingstrekk på fosterhjemsfeltet og dominerende kulturelle barndomsforståelser vil ramme inn og påvirke deres arbeidserfaringer. Jeg har derfor valgt å inkludere et hermeneutisk perspektiv i analysen, et perspektiv hvor fortolkning og meningsdannelse står sentralt. Et viktig hermeneutisk prinsipp er at mening kun kan forstås i lys av den sammenheng det vi studerer er en del av (Thagaard, 2018, s. 37). Et hermeneutisk perspektiv er derfor egnet til å belyse hvordan mennesker erfarer verden i en bestemt kontekst og følgelig hvordan fosterhjems konsulentene (del) påvirker og påvirkes av en større (hel)het. I studien har jeg tatt utgangspunkt i fosterhjems konsulentene sine subjektive erfaringer som jeg har søkt å forstå gjennom å fortolke deres verbale ytringer. Dette gjør jeg i lys av konteksten, det vil si deres arbeidsbetingelser og retningslinjer for arbeidet. En betingelse innenfor hermeneutikken er at det ikke finnes forutsetningsløse fortolkninger, da man alltid fortolker verden ut ifra en forforståelse (Kristiansen, 2017, s. 157-158). Min forforståelse tilknyttet fosterhjemsfeltet vil jeg redegjøre for senere i kapitlet. Intervjumaterialet formes av forskerens forforståelse, men også som Kvale & Brinkmann (2015, s. 49) understreker, av det konkrete samspillet som oppstår i møte mellom forsker og informant.

4.3 Rekrutteringsprosess og utvalg

I alt 14 informanter ble rekruttert, syv til ett gruppeintervju og syv til individuelle intervju. NOVAs prosjektgruppe rekrutterte syv informanter fra ett kontor til ett gruppeintervju. Gruppeintervju er ressurs sparende og ble valgt av hensyn til kontorets timeplan. Syv personer er ifølge Tonkiss (2004, s. 194) få nok til at alle slipper til med sine synspunkter og mange nok til å romme en bredde av synspunkter. De resterende syv informantene rekrutterte jeg selv. Jeg utarbeidet en henvendelse hvor jeg beskrev masterprosjektet og la ved informasjonsskrivet (se vedlegg 1), som jeg mailet til aktuelle barnevernsledere og teamledere i Østlandsregionen. Jeg erfarte at det tok tid å rekruttere informanter. Rekrutteringsperioden varte fra november 2018 til januar 2019. Av totalt 21 forespørsler, ble fire kontorer rekruttert. Kontorene oppgav aktuelle informanter og intervjuer ble avtalt gjennom telefon eller ved mailkorrespondanse. En informant frafalt underveis grunnet sykdom. En informant ble rekruttert av en annen informant, ut fra «snøballmetoden» (Magnusson & Marecek, 2015, s. 38). Her spurte jeg en informant om vedkommende kjente til andre ved kontoret som kunne være interessert i å delta og fikk på den måten rekruttert en informant til.

Utvalget er strategisk, noe som innebærer at informantene har kvalifikasjoner eller egenskaper som er strategiske med hensyn til forskningsspørsmålet (Thagaard, 2018, s. 54). Samtlige

informanter er kommunale barnevernsarbeidere med erfaring fra fosterhjemsarbeid. Kommunalt barnevern har en nøkkelposisjon ved å være involvert i alle ledd i fosterhjemsarbeidet og har oppfølgingsansvar for ordinære fosterhjem, som er den vanligste fosterhjemformen (NOU 2018:18, s. 40). Kommunale fosterhjems konsulenter og deres ledere har derfor en sentral posisjon når det gjelder å produsere kunnskap om barnevernets muligheter og utfordringer med å involvere barn av fosterforeldre.

To av informantene hadde mindre enn ett års erfaring fra barneverntjenesten, mens de resterende 12 hadde lang erfaring. Ni av informantene hadde master og/eller videreutdanning. Tre av informantene hadde leder- eller teamansvar. En informant hadde ansvar for å rekruttere og veilede beredskap- og fosterhjem. Informantene jobbet ved kontorer som varierte i størrelse, geografisk beliggenhet og kontorstruktur. Utvalget inkluderte personer i ulike posisjoner, noe som ifølge Widerberg (2001, s. 98) kan gi ulike perspektiver til forskningsspørsmålet. Fosterhjems konsulenter har erfaring med godkjenningprosesser, oppfølgingsbesøk og samtaler med familier, mens teamledere/ledere har oversikt over overordnede faglige føringer og rutiner i kontorets fosterhjemsarbeid.

Et utvalg på 14 informanter er ikke generaliserbart i kvantitativ forstand, men hvordan informantene forstår sine mulighetsbetingelser til å involvere barn av fosterforeldre, kan ha overføringsverdi til andre barnevernskontor. Med hensyn til oppgavens rammer prioriterte jeg å gjøre grundigere forberedelser og analyser, fremfor å forsøke å rekruttere flere informanter. I utvalgdiskusjoner henvises det ofte til «loven om fallende utbytte», som er at et økt antall informanter vil etter et visst punkt tilføre mindre ny kunnskap (Kvale & Brinkmann, 2015, s.148). Det er vanskelig for meg å hevde at jeg oppnådde et «metningspunkt» etter åtte intervjuer og at ikke det niende intervjuet ville tilført nye synspunkter. Det er derfor av hensyn til ressurser, grundigere analyser og det faktum at det mulig å si interessante ting om samfunnstemaer ut ifra selv små utvalg at jeg vurderte 14 informanter som tilstrekkelig for å besvare problemstillingen.

4.4 Min forforståelse og forberedelse til intervjuene

Forforståelse og fordommer er hermeneutiske begreper som sikter til de kunnskaper, erfaringer og holdninger forskeren besitter forut for studien og som følgelig er med på å påvirke utgangspunktet for og arbeidet med studien. Jeg er utdannet barneverns pedagog, en utdanningsbakgrunn jeg deler med flere av informantene. Da jeg utdannet meg i 2012-2015 ble barns medvirkning ytterligere konkretisert i barnevernloven § 4-1, annet ledd (erstattet av § 1-6 i ny barnevernlov) som en prosess fremfor en enkeltstående handling tilknyttet

beslutningsprosesser. Utdanningen hadde følgelig fokus på barns deltakelse, men dette inkluderte ikke barn av fosterforeldre sin deltakelse. Dette er noe jeg er bevisst på i fortolkningene av informantenes erfaringer.

Som avsluttende bacheloroppgave gjorde jeg en litteraturstudie om barns deltakelse i barnevernsundersøkelser, hvor et viktig funn var at arbeidspress og få ressurser utgjorde en hindring mot å involvere barn. Jeg hadde derfor en tanke om at dette også kunne være gjeldende i andre deler av barnevernet, som f.eks. fosterhjemsfeltet. I mitt eget nettverk har jeg også kjennskap til familier med egne barn som har fungert som fosterhjem over flere år, og gjennom deres fortellinger har jeg dannet meg et inntrykk av at oppfølgingen av barn av fosterforeldre kan variere og avhenge av den enkelte saksbehandler.

Forståelsen man utvikler i løpet av studien vil ifølge Thagaard (2018, s. 190) være preget av tilknytningen man har til feltet. Som nevnt har jeg samme utdanningsbakgrunn som flere av informantene, noe som kan medføre at vi har en felles teoretisk forståelse av fosterhjemsomsorgens mandat, teoretiske begrep og metoder. Dette kan redusere sosial avstand til informantene. På en annen siden kan en felles teoretisk bakgrunn medføre at jeg tar fagterminologi for gitt og ikke ber informantene utdype hvordan vedkommende selv forstår uttrykk som f.eks. sensitiv omsorgsgiver eller en «4-12 sak». På samme tid er jeg også «en utenforstående» på den måten at jeg ikke selv har jobbet i barneverntjenesten.

Jeg har her reflektert over min egen forforståelse tilknyttet barn av fosterforeldre, men som Risjord (2014, s. 63) poengterer er det vanskelig å avsløre sine egne tattforgrittheter. En slik selvransakelse kan også skape en falsk trygghet av at man har avdekket egne fordommer. En utforskning av egen forforståelse må derfor slik Risjord (2014, s. 64) gjør oppmerksom på, kombineres med refleksjon over hvordan intervju og intervjusetting har bidratt til å produsere det empiriske materialet, noe jeg følgelig vil redegjøre for i de neste punktene.

4.5 Intervjuguide

Jeg utformet to intervjuguider, hvor erfaringene jeg gjorde meg under gruppeintervjuet medførte noen finjusteringer i intervjuguiden til de individuelle intervjuene. I utformingen av intervjuguidene fulgt jeg Magnussen & Marecek (2015, s. 50-57) veiledning. Innledningsvis konstruerte jeg temaer tilknyttet problemstillingen, og i denne prosessen hadde jeg utbytte av å lese forskningsstudier og intervjuene fra NOVAs prosjektgruppe. Intervjuguidene baserte seg derfor på tidligere forskning som jeg ønsket å undersøke aktualitet av.

Temaene rekruttering, matching, forberedelse/godkjenningsfasen, oppfølging, brudd og faglige føringer er praksisnære og gav innsikt i hvordan barn med fostersøsken involveres i fosterhjemsarbeidet. Temaene er åpne og mulig for informantene å snakke om uavhengig av om barn av fosterforeldre inngår i deres arbeidspraksis eller ei. Aktuelle temaer ble videre konkretisert til spørsmål. For å få frem informantens opplevelser valgte jeg å stille åpne spørsmål som inviterte informanten til å beskrive og reflektere med egne ord, noe som er sentralt innenfor en fenomenologisk tilnærming. Spørsmålene var tydelige, ikke-ledende og utformet i et enkelt hverdagsspråk. Jeg ba informantene om konkrete eksempler for å unngå generelle og abstrakte svar, som f.eks. å ta utgangspunkt i sitt siste oppfølgingsbesøk. Jeg benyttet generelle oppfølgingsspørsmål som «Kan du utdype det?» eller «Har du noen andre tanker om det?» og spesifikke oppfølgingsspørsmål som hva, hvordan og hvem for å hjelpe informantene med å gi utfyllende beskrivelser. Jeg noterte hjelpetikkord under flere spørsmål som jeg benyttet hvis informanten svart kort eller samtalen stoppet opp. Intervjutemaenes rekkefølge tok utgangspunkt i den naturlige gangen i en fosterhjems plassering, noe som gav god progresjon og naturlige overlapp. Selv om intervjuene baserte seg på intervjuguiden, vektla jeg å utforske temaer i den rekkefølgen informanten ønsket.

4.6 Fokusgruppeintervju

Fokusgruppeintervju som er en gruppediskusjon om et gitt tema, er produktivt for å utforske informantenes kollektive meningsskaping og oppfattelse av sosiale fenomener (Tonkiss, 2004, s.194). Gruppeintervju er i motsetning til individuelle intervju, egnet til å få en bredde av synspunkter på barn av fosterforeldre (sosialt fenomen), men ikke informantenes individuelle erfaringer. Intervjuformen kan også oppleves mindre påtrengende sammenlignet med andre intervjuformer fordi det enkelte gruppemedlem selv styrer hvor aktive de ønsker å være i gruppediskusjonen. Som allerede nevnt finnes det lite forskning på barn av fosterforeldre, og da kan det ifølge Tonkiss (2004, s. 196) være hensiktsmessig å innlede studien med et fokusgruppeintervju for å teste ut aktualiteten av forskningstemaene, nøkkelbegrep og praksisdilemmaer. I et gruppeintervju vil gruppemedlemmene ofte i større grad begrunne sine refleksjoner og meninger ovenfor de andre i gruppen, noe som kan gi større innsikt i hvorfor de handler eller tenker som de gjør (Johannessen, Tufte & Christoffersen, 2010, s. 151; Tonkiss, 2004, s. 194).

Gruppeintervjuet ble gjennomført desember 2018 på et egnet møterom på informantenes arbeidsplass og varte ca. en time. Hoveddelen av gruppediskusjonen ble sentrert rundt intervjuguidens temaer. I motsetning til individuelle intervju, vil forskeren i

fokusgruppeintervju opptre i rollen som gruppeleder, en mer tilbaketrukket rolle med fokus på å fremme gruppens synspunkter (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 179). Jeg strukturerte gruppediskusjonen ved å introdusere temaer, la til rette for ordveksling og disponerte tiden, noe som gav gruppedeltakerne større medvirkning i utformingen av retningen på diskusjonen. Jeg vektla en åpen atmosfære, hvor hensikten ikke var å komme til enighet men fremme en bredde av synspunkter og praksiser. Gruppedeltakerne bygget videre på hverandres utspill, noe som drev diskusjonen fremover selv om en ikke hadde mer å si. Enkelte gruppedeltakere preget diskusjonen mer, men jeg opplevde allikevel at alle fikk delta i den grad de ønsket med sine synspunkter. Gjennom gruppediskusjon fikk jeg observert den sosiale meningsskapingen, hvordan gruppedeltakerne introduserte og forhandlet mening. Gruppedeltakerne reflekterte høyt, noe som gav meg innsikt i meningen bak den enkeltes reaksjoner og praksiser. Avslutningsvis spurte jeg om gruppedeltakerne hadde spørsmål.

I etterkant viste det seg at lydopptakeren ikke fungerte og jeg måtte derfor basere meg på notater gjort under fokusgruppeintervjuet som jeg utarbeidet til et sammendrag umiddelbart etter intervjuet. Skriftlige notater har sin åpenbare begrensning ved å være basert på min hukommelse, samtidig fremhever Kvale & Brinkmann (2015, s. 206) at hukommelsen kan fungere som et selektivt filter som siler ut de vesentlige betydningene av hovedelementene.

4.7 Det semistrukturerte forskningsintervjuet

Gruppeintervju ble supplert med individuelle intervju, som ifølge Thagaard (2018, s. 89) egner seg for å få fylldige og rike beskrivelser av hvordan mennesker opplever sin livssituasjon. Jeg ønsket ikke utelukkende en bredde av synspunkter slik jeg fikk fra gruppeintervjuet, men også informantenes individuelle erfaring med barn av fostersøsken. Ved å supplere med intervju, fikk jeg særlig innsikt i informantenes egne synspunkter på sine erfaringer, noe som er sentralt innenfor en fenomenologisk tilnærming. Samtidig er jeg bevisst på slik Thagaard (2018, s. 89) fremhever, at intervjuet kan ses som fortolkende praksis, hvor både jeg og informanten bidrar til å utvikle forståelsen av informantenes erfaringer.

Intervjuene var semistrukturerte, som er delvis strukturerte intervju med forhåndsbestemte temaer og spørsmål, hvor rekkefølgen på temaene og spørsmålene bestemmes underveis. Intervjuformen bidro til at jeg fikk utforsket forskningsspørsmålets temaer, samtidig som den er åpen nok til å forfølge informantens innspill og refleksjoner (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 156-157; Thagaard, 2018, s. 91). Tilnærmingen ivaretar også hensynet om at informanter er

ulike, noe som betyr at spørsmålene må tilpasses den enkelte (Magnussen & Marecek, 2015, s.61).

Intervjuene ble gjennomført i perioden fra desember 2018 til februar 2019. Alle intervju ble av praktiske hensyn gjennomført på informantenes arbeidsplass, seks av intervjuene på informantens kontor og ett på egnet møterom. Å bli intervjuet om egen arbeidspraksis på sin arbeidsplass kan potensielt være utfordrende, men jeg fikk ikke inntrykk av at dette hemmet samtalen. Tvert imot var mitt inntrykk at informantene var vant til å reflektere over sin arbeidspraksis. Informantenes kontor var skjermet for innsyn og tilrettelagt for samtaler med bord og stoler, slik at samtalene foregikk uforstyrret. Å bli intervjuet på arbeidsplassen kan ha vært positivt på den måten at intervjusettingen ble mindre ukjent. Med unntak av ett intervju hvor jeg snakket med to, foregikk intervjuene enkeltvis. Intervjuene varte i snitt en time.

Ifølge Magnussen & Marecek (2015, s. 56) kan innledende spørsmål om informantens bakgrunn være nyttig for å gjøre informanten vant til intervjusettingen. Med dette i mente startet jeg hvert intervju med å be informanten presentere faglige bakgrunn, arbeidserfaring fra barneverntjenesten og nåværende arbeidsstilling. Jeg var opptatt av å utforske den enkeltes erfaringer med barn av fostersøsken og det viste seg at ikke alle intervjutemaene var like aktuelle i hvert intervju. Som f.eks. utforsket jeg ikke brudderfaringer med nyansatte. I noen tilfeller hadde informanten hatt en spesiell erfaring eller hadde et særlig ansvar tilknyttet rekruttering eller opplæring av fosterfamilier, som ble utforsket grundig. Den semistrukturerte tilnærmingen medførte at temaer eller innspill fra informantene ble tilføyd intervjuguiden underveis. I enkelte tilfeller fikk jeg dårlig tid og da flere av informantene hadde stram timeplan med påfølgende møter, måtte jeg i noen tilfeller prioritere mellom intervjutemaene. Alle intervjuene ble avrundet med en åpen del hvor informantene fritt kunne tilføye erfaringer eller stille spørsmål til studien.

Jeg noterte relevante stikkord underveis slik at jeg kunne følge opp eller komme tilbake til interessante temaer informantene tok opp som berørte forskningstemaet. En ulempe med å notere underveis er at det kan forstyrre samtalsens frie flyt (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 206). Med unntak av ett intervju, hvor informanten tilpasset sin fortelling til mitt skrivetempo, opplevde jeg ikke at notatskrivingen hindret intervjusamtalen eller skapte avstand. Isteden opplevde jeg slik Thagaard (2018, s. 112) beskriver, at notatskrivingen gav informantene en naturlig pause til å tenke seg om og utdype svarene.

4.8 Analysestrategi

Med unntak av gruppeintervjuet som ble dokumentert med et referat, ble samtlige intervju tatt opp på lydfil og deretter transkribert i tekstprogrammet HyperTranscribe, noe som samlet sett gav 142 transkriberte sider. Fordelen med å bruke lydopptak var at det ble mulig for meg å konsentrere meg om intervjuets dynamikk og temaer, samtidig som ordbruk, tonefall og pauser ble registret for senere gjennomlytting. Å bruke lydopptaker har også noen begrensninger som Kvale & Brinkmann (2015, s. 205) gjør oppmerksom. Begrensingene handler om at den fysiske tilstedeværelsen og kroppsspråk går tapt når samtaler tas opp på lydfil. I selve transkriberingsprosessen vil ytterligere av det språklige samspillet gå tapt, som f.eks. stemmeleie, intonasjon, åndedrett og ironi. Med dette i mente, transkriberte jeg derfor intervjuene fortløpende mens jeg fremdeles hadde samtalerne friskt til minne og kunne gjøre tilføyelser om kroppsspråk, stemmeleie og generelt helhetsinntrykk. Å transkribere parallelt med intervjuene fungerte også som en forberedelse til forestående intervju på den måten at jeg fikk vurdert egen intervjustil, evaluert intervjutemaene og tilføyde temaer informantene var opptatt av som den opprinnelige intervjuguiden ikke dekket.

Det er analyseformålet som avgjør hvor detaljert transkripsjonene bør være (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 208). Jeg transkriberte intervjuene ved å skrive ned hva informantene sa og markerte pauser og avbrytelser. Muntlige uttrykksformer ble, dersom det var mulig uten å forandre meningsinnholdet, omskrevet til mer grammatisk korrekt skriftspråk ut ifra hensynet om leservennlighet, tidsbruk og en analytisk interesse for meningsinnhold fremfor tekstanalyse. Gjentakelser, uferdige setninger og fyllord ble ekskludert og kan slik Kvale & Brinkmann (2015, s. 214) gjør oppmerksom på, virke stigmatiserende ovenfor informantene. Informantenes anonymitet ble ivaretatt ved at person- og stedsnavn fortløpende ble anonymisert og dialekter omskrevet til bokmål.

Analyse innebærer å tilføre materialet et nytt meningsnivå, utover bare det å reprodusere informantenes egne forståelser (Ulvik, 2007, s. 105). Intervjumaterialet er et resultat av en felles meningsskaping mellom meg og informantene, hvor min teoretiske interesse og intervjutemaer har lagt noen føringer for dialogen. I analyseprosessen har jeg vært inspirert av tematisk analyse, slik Johannessen, Rafoss & Rasmussen (2018, kap. 10) presenterer den. Første steg i analyseprosessen bestod av gjentatte gjennomlesinger av materialet i sin helhet, hvor jeg noterte underveis hva jeg tenkte materialet handlet om. Andre steg bestod av flere runder med koding, hvor jeg markerte beskrivelser i teksten som omhandlet involvering av barn av fosterforeldre. Tekstens marg brukte jeg til å oppsummere og reflektere over

beskrivelsene. I tredje trinn sorterte jeg kodene med lignende meningsinnhold inn i bestemte kategorier, som for eksempel barnas alderssammensetting og organisering av oppfølgingsbesøket.

Kategoriene ble i neste runde strukturert i tre overordnede temaer; involvering i godkjenningssfasen, involvering underveis i fosterhjemsoppdraget og begrunnelser for arbeidspraksisen. Informantenes erfaringer innenfor de ulike kategoriene ble systematisert i skjemaer slik at jeg fikk bedre oversikt over fellestrekk og variasjoner på tvers av intervjuene. Retningsgivende for analysearbeidet var, slik Haavind (2000, s. 37) beskriver, ikke hvorvidt en annen ville kommet frem til de samme funnene som meg, men om jeg klarte å få det jeg har sett i materialet til å fremtre for en annen. Sitatene i analysen illustrerer felles meningsmønstre i materialet, men også særtrekk. Sitatene står i innrykk for å tydeliggjøre skillet mellom informantenes stemme og mine fortolkninger av dem. I gruppeintervjuet er fokuset på meningskonstruksjonen i gruppen, hvor jeg fikk en bredde av synspunkter, ikke den individuelle erfaringen til hver enkelt fosterhjems konsulent. Jeg tydeliggjør derfor når jeg referer til erfaringer som fremkom i gruppeintervjuet, fordi meningsdannelse i en gruppe er noe annet enn i et individuelt intervju.

4.9 Etiske hensyn

Intervjustudien ble meldt til og godkjent av Norsk senter for forskningsdata (NSD). I det følgende vil jeg redegjøre for hvordan jeg har ivaretatt tre sentrale krav: informert samtykke, konfidensialitet og studiens konsekvenser. Informert samtykke innebærer at informantene er opplyst om studiens formål og sine rettigheter. At samtykke er fritt betyr at informantene deltar frivillig (Thagaard, 2018, s. 23). Kravet om informert samtykke ble ivaretatt gjennom at jeg utarbeidet et informasjonsskriv som jeg mailet kontorene på forhånd, hvor jeg informerte om studiens formål, behandling av opplysninger, frivillig deltakelse, anonymisering og studiens tilknytning til NOVAs prosjekt, som innebar at prosjektgruppen hadde tilgang på det anonymiserte intervjumaterialet. Innledningsvis i hvert intervju gjennomgikk jeg hovedpunktene i informasjonsskrivet, slik at informantene fikk mulighet til å stille spørsmål før de signerte samtykkeskjemaet. Jeg påminnet om at deltakelsen var frivillig og at samtykke kunne trekkes på et hvilket som helst stadium.

Personlig informasjon som fremkommer i intervjuene må behandles konfidensielt (Magnussen & Marecek, 2015, s. 75). Jeg har ivaretatt kravet om konfidensialitet ved å begrense bakgrunnsinformasjonen om informantene til det minimum som er nødvendig for å presentere analytiske temaer. Kun informantenes arbeidserfaring fra barneverntjenesten og

spesialkompetanse er registret som en del av materialet. Navn, arbeidssted, stedsnavn og kjønn ble ikke registret, isteden har jeg brukt kodennummer for informant og kontortilhørighet. Utvalget består av både kvinner og menn, men av hensyn til konfidensialitet omtaler jeg alle informantene i hunnkjønn. Informantene ble bedt om å fortløpende anonymisere sine praksisfortellinger i intervjuet. I tilfeller hvor jeg vurderte at det allikevel var en fare for gjenkjenning tok jeg ekstra tiltak ved å justere barnas alder eller unngå å oppgi kjønn. Materialet ble anonymisert allerede i transkriberingsprosessen. Kravet til konfidensialitet inkluderer også slik Thagaard (2018, s. 25) gjør oppmerksom på, lagring og gjenbruk av informasjon. Alle informantene samtykket til at intervjuetranskripsjonene lagres og kan benyttes til lignende oppfølgingsstudier, noe jeg vurderte ikke ville være en påkjenning for dem. Materialet oppbevares trygt for uvedkommende og lydopptak er slettet før prosjektslutt. Det er viktig å vurdere hvilke konsekvenser studien kan ha for de involverte (Thagaard, 2018, s. 26). Informantene og fosterfamiliene som involveres indirekte gjennom praksiserfaringer, skal respekteres og ikke utsettes for unødig belastning. Ideelt sett bør det være samsvar mellom hva informantene gir og hva de får igjen ved å delta (Thagaard, 2018, s. 26). Alle informantene uttrykte etter intervjuene at intervjuet er interessant, og noen fortalte at intervjuet hadde gitt dem en økt bevissthet omkring egen arbeidspraksis og involvering av barn av fosterforeldre. Utsagnene kan tyde på at flere synes det var positivt å bli intervjuet. Jeg har fokusert på å skape like gode vilkår for alle til å dele sine erfaringer og respektert informantenes vurderinger og behov for tenketid eller temaskifte. Jeg har i stor grad stilt åpne spørsmål, noe som gav informantene kontroll over hvor mye de ønsket å dele. Noen informanter har delt vanskelige praksiserfaringer, noe de har fått gjøre uten press eller normativ respons. Jeg har reflektert over hvordan jeg språklig fremstiller personer i studien og forsøkt å unngå stigmatiserende begrep som kan få konsekvenser for hvordan personene oppfatter seg selv og oppfattes av andre. Det er et tydelig skille mellom mine tolkninger og informantens i analysen.

4.10 Studiens forbehold

Studien er basert på et tilgjengelighetsutvalg, noe som medførte at mitt endelige utvalg avvirket fra mitt ideelle utvalg på åtte informanter fordelt på to kontorer. At informantene er spredd på flere kontorer svekker sammenligningsgrunnlaget mellom kontorene, men tilfører utvalget variasjon. En utfordring ved tilgjengelighetsutvalg som Thagaard (2018, s. 57) gjør oppmerksom på, er risikoen for at forskeren kun rekrutterer informanter som i større grad mestrer sin livssituasjon og derfor ikke motsetter seg forskeren innsyn. Et spørsmål blir derfor

om utvalget mitt kun representerer «de flinkeste i klassen» som har et særlig engasjement for barn av fosterforeldre. Ut ifra informantenes beskrivelser opplevde jeg ikke at informantenes arbeidspraksis var ensidig, men varierte fra godt innarbeide rutiner som ivaretok barn av fosterforeldre, til uheldige erfaringer og forslag til forbedringspotensial og endringer i eget arbeidsfelt.

Informantene som deltok i gruppeintervjuet ble rekruttert fra samme kontor, noe som ifølge Tonkiss (2004, s. 201-202) er imot standardanbefalingen om at gruppemedlemmene bør være fremmede for å unngå at etablerte makthierarkier, uenigheter og enigheter overføres til gruppediskusjonen. Mitt inntrykk var at gruppemedlemmene medvirket i den grad de ønsket og at de tilsynelatende ikke la bånd på seg selv om nærmeste leder deltok i gruppediskusjonen. Kontorets etablerte diskusjonskultur kan derfor ha virket mer fremmede enn hemmende på gruppediskusjonen. En annen begrensning ved gruppeintervjuet som Johannessen et al. (2010, s. 151) påpeker, er risikoen for sosial konformitet.

Gruppemedlemmenes synspunkter og opplevelser var i flere tilfeller sammenfallende, om dette var tilfeldig, at de svarte det samme i redsel for å skille seg ut eller om det handlet om at de jobbet ved det samme kontoret med de samme faglige rammene er jeg usikker på.

Fosterhjemfeltet er delt mellom statlig- og kommunalt barnevern, og flere av informantene beskrev hvordan de opplevde samarbeidet med statlig barnevern. Et forbehold ved mitt utvalg er at jeg kun har intervjuet kommunale fosterhjemskonsulenter. Intervjuer med statlige barnevernsatte kan gi andre beskrivelser og forståelser av dette samarbeidet.

5.0 Analyse – Involvering barn av fosterforeldre i godkjenningsfasen

I dette kapittelet diskuterer jeg hvordan fosterhjemskonsulentene involverer barn av fosterforeldre i godkjenningsfasen, før fosterbarnet har flyttet inn i familien. Som jeg nå vil komme nærmere inn på involveres barn av fosterforeldre på ulike nivåer i matchingsprosessen og i forberedelsesfasen, hvor man kan tale om et utenfra og innenfra barneperspektiv.

5.1 Egne barn som ressurs og akilleshæl

Noen informanter syntes det var positivt at fosterforeldrene hadde egne barn, både fordi det er en fordel med foreldreerfaring (se også Bunkholdt, 2010, s. 3), men også fordi barna kan være en ressurs for fosterbarnet. Disse informantene vektla at barn av fosterforeldre kan bruke sin posisjon i familie- og lokalmiljø til å bekrefte fosterbarnet, noe som kan bidra til at fosterbarnet blir raskere integrert. Ifølge en informant kan man få med seg mer av det som skjer utenfor fosterhjemmet dersom fosterforeldrene har egne barn, fordi barne- og ungdomsmiljøer er gjennomsiktede nok til at barn kan fange opp signaler rundt hverandre. Disse utsagnene tolker jeg som en anerkjennelse av at barn av fosterforeldre er bidragsytere i fosterhjemsoppdraget. Barn av fosterforeldre ses som subjekter med handlingsintensjoner som aktivt bidrar i fosterbarnets sosialiseringssprosess, en barndomsforståelse i tråd med barndomssosiologien (Christiansen, 2012, s. 21). Fra tidligere forskning (f.eks. Njøs, 2012, s. 72; Sutton & Stack, 2003, s. 602; Williams, 2017b, s. 1401; Øyre 2012, s. 76; Aaøyen, 2014, s. 42) vet vi at barn oppfatter seg som deltakere i fosterhjemsoppdraget, fordi de tar et delansvar for fosterbarnet, noe de ønsker å bli sett og anerkjent av barnevernet for.

Selv om flere informanter fremholdt at det er positivt med andre barn i fosterhjemmet, var alle opptatt av at belastningen på barn av fosterforeldre ikke må bli for stor. Når en uttrykker at barn av fosterforeldre er «fosterhjemmets akilleshæl», så er det et utsagn som illustrerer det. Med unntak av to med kort arbeidserfaring, hadde samtlige informanter erfart fosterhjemsbrudd som skyldtes «hensynet til egne barn». En informant sa det slik:

Jeg tenker at det kan være fryktelig mye press og utfordringer i et fosterhjem, men i det det begynner å gå utover biologiske barn da er det nesten så løpet er kjørt. Det er min erfaring. Fordi da er det veldig mange fosterforeldre som tvinges til å ta et valg, og da velger de egne barn.

Som det fremgår av sitatet så må ikke belastningene på egne barn bli for stor, fordi da velger fosterforeldrene å avslutte fosterhjemsoppdraget av hensyn til egne barn. Dette funnet samsvarer med tidligere studier (Havik, 2007, s. 143; Revheim-Rafaelsen, 2013, s. 94). For å redusere belastningene på egne barn tok informantene noen forhåndsregler i matchingsprosessen. Når fire informanter beskriver tilfeller hvor fosterbarnets utfordringsbilde er uforenlig med å ha fostersøsken, så er det et eksempel på et grep barnevernet tar for å beskytte barn av fosterforeldre. Disse fosterbarna ble beskrevet med komplekse utfordringer som utagering, vold, rus og seksuelle overgrep, noe som ville kreve «full oppmerksomhet» fra fosterhjemmet. Et annet grep barnevernet gjør handler om alderssammensetningen mellom barn av fosterforeldre og fosterbarnet.

5.1.1 Betydningen av alderssammensetningen mellom barna i matchingsprosessen

At informantene hadde en bevissthet på hvilke utfordringer barn av fosterforeldre kan bli stilt ovenfor, kom tydeligst til uttrykk i deres argumenter for alderssammensetningen mellom barna i matchingsprosessen. Alderssammensetningen mellom barna var det temaet i intervjuguiden som produserte det største intervjumaterialet. Informantene diskuterte ikke aldersønsker med barna, siden dette var allerede gjort på et tidligere stadium, i det fosterfamiliene deltok på PRIDE-kurs, som er grunnopplæringen av fosterhjem i regi av Bufetat. Kollegafellesskapet diskuterte derimot hvordan fosterbarnet ville passe inn med barna i fosterhjemmet. En informant fortalte at ved hennes arbeidsplass hadde de en rutine på å alltid være tre personer i godkjenningen av et fosterhjem, slik at de tre ville ha en samtale om hvordan fosterbarnet passet inn med familiens barn.

En annen som har vært opptatt av alderssammensetningen er Revheim-Rafaelsen (2013, s. 91-94) som intervjuet 10 sosialarbeidere, hvor hun undersøkte profesjonsetiske utfordringer i møte med barn av fosterforeldre. Alderssammensetning var ikke et direkte spørsmål i hennes intervjuguide, men viste seg å være noe samtlige av hennes informanter trakk frem som et viktig tema. Dette mener jeg er med på å underbygge mine funn. I likhet med Revheim-Rafaelsen, finner jeg at informantene var opptatt av å forsøke å unngå plasseringer hvor barn av fosterforeldre ble yngst eller jevngammel med fosterbarnet fordi de mente det ville bli en merbelastning for barna. Siden funnene i stor grad sammenfaller, vil jeg helt kort redegjøre for mine funn, før jeg argumenter for hvordan jeg forstår mine funn i lys av barns deltakelse.

Det er som flere informanter i denne studien påpeker, en stor utfordring ved fosterhjemsoppdraget at egne barn får mindre tid og oppmerksomhet (se også Höjer, 2007, s. 78; Knutsen, 2013, s. 58; Njøs, 2012, s. 63; Part, 1993, s. 28; Poland & Grace, 1993, s. 160;

Pugh, 1996, s. 36; Serbinski, 2017, s. 141; Spears & Cross, 2003, s. 42; Younes & Harp, 2007, s. 30; Aaøyen, 2014, s. 47). Ut fra deres erfaring har fosterbarn ofte store hjelpebehov som vil kreve mye av fosterforeldrene, noe som kan være uforenlig med at egne barn er små og selv har store omsorgsbehov. Dersom egne barn er eldre reduseres disse problemstillingene fordi barna er mer selvstendige og har bedre forutsetninger til å dele foreldrene sine uten å bli sjalu. Eldre barn har også bedre forutsetninger til å forstå og håndtere avvikende samspillsmønstre. Det er ifølge informantene en utfordring at fosterbarnet kan være urolig, utagerende eller avvisende. Barn av fosterforeldre bør derfor være gamle nok til at man kan snakke med dem og skape «forståelse fremfor irritasjon» for avvik, som en av informantene i denne studien uttrykte (se også Revheim-Rafaelsen, 2013, s. 93).

Informantene i denne studien mente at barn tett i alder er uheldig fordi de sammenligner seg, og i denne målingen vil fosterbarnet, som ofte henger etter i utviklingen grunnet tidligere omsorgsforhold, komme dårligere ut (se også Revheim-Rafaelsen, 2013, s. 91). Jevngamle barn forventer å bli behandlet likt, noe de ofte ikke blir fordi fosterbarnets behov krever at fosterforeldrene forskjellsbehandler barna, noe som kan skape en viss form for sjalusi. En av informantene i denne studien påpekte imidlertid at det kan være positivt for barna om de er nærme nok i alder til å dele noen felles interesser for ferie- og helgeopplegg, slik at «ikke en liker seg på toptur og en i plaskebassenget», som hun sa. Informantene i denne studien mente også at det kan være belastende for barn av fosterforeldre å dele skole med et fosterbarn som ikke har adekvate samspillsmønstre (se også Revheim-Rafaelsen, 2013, s. 91-92). Dette begrunnet de ut ifra at barn som deler skole kan komme i samme vennegjeng og dermed ikke få et naturlig pusterom fra hverandre, men også fordi barn av fosterforeldre kan bli ansvarliggjort for fosterbarnets oppførsel på skolen. To informanter i denne studien mente imidlertid at det å dele skole kan være positivt på den måten at det kan være en trykksfaktor for fosterbarnet. Hvorvidt det vil være til det beste for barna å dele skole vil som en informant påpekte, avhenge av barn av fosterforeldres innstilling til det.

Erfaringen med problemstillinger tilknyttet deling av foreldre, venner og aksept for avvik reduseres dersom barn av fosterforeldre er eldst (se også Falch-Eriksen, 2018a, s. 17-18), var ved flere av kontorene i denne studien førende for en uformell retningslinje om at fosterbarnet bør være yngst. Erfaringene får konsekvenser for praksis, noe som ble tydelig når en informant fortalte at det var bedre å takke nei til et slikt fosterhjemstilbud, vel vitende om at mangelen på fosterhjem økte tiden det tok før fosterbarnet fikk et nytt fosterhjem, enn å gjøre matchinger man erfaringsmessig visste kunne gi for store belastninger for barn av

fosterforeldre. Der Revheim-Rafaelsen (2013) analyserer alderssammensetningen som etiske dilemmaer, vil jeg argumentere for at mine funn kan ses i lys av deltakelse. Barn av fosterforeldre involveres indirekte i matchingsprosessen på den måten at barnevernet diskuterer hver plassering grundig med sikte på å tilrettelegge for langvarige plasseringer som ivaretar alle barna, inkludert barn av fosterforeldre. Alderssammensetningen begrunnes slik jeg ser det både ut fra fosterplasseringens stabilitet, som ses som en viktig forutsetning for at fosterbarnet skal få en positiv utvikling (Backe-Hansen, Christiansen & Havik, 2013, s. 46; Falch-Eriksen, 2018b, s. 11), men også ut fra at plasseringen skal være til det beste for barn av fosterforeldre (Barnekonvensjonen, 1989, artikkel 3.1). Dette tolker jeg som et utenfra perspektiv (Warming, 2011, s. 66), det vil si at fosterhjems konsulentene gjør aldersvurderinger basert på hva de erfaringsmessig mener gir de beste plasseringene for barna, uten at de har snakket med de konkrete barna om dette.

5.2 Forberedelse av barn av fosterforeldre på rollen som et fostersøsken

Informantene ved fire av fem kontorer hadde en viss systematikk i å snakke med barn av fosterforeldre en gang i løpet av godkjenningsfasen, både for å utforske barnets innstilling til fosterhjemsoppdraget og for å forberede dem på ulike sider av det å være fostersøsken. Sammenlignet med matchingsprosessen hvor jeg argumenterte for at fosterhjems konsulentene har et utenfra perspektiv på barnas beste, så vil samtaler med barn i godkjenningsfasen ivareta et reelt barneperspektiv, forstått som å se noe gjennom barnets synsvinkel (Stang, 2007, s. 49). Det vil si at de inntar et innenfra perspektiv, hvor barnets egne ønsker og meninger fremkommer.

Et fellestrekk ved disse informantene er at de er opptatt av at det å være fosterhjem er et familieprosjekt, men der det er de voksne som har ansvaret. Dette ble tydelig når en informant vektla å høre hvordan barn av fosterforeldre stilte seg til å bli fosterhjem, men samtidig ordlegge seg slik at barnet ikke ble holdt ansvarlig for sine svar, da «det er et voksent ansvar å vurdere helheten om det kommer til å bli bra eller ei». Når en annen informant fortalte om et tilfelle hvor familiens barn hadde deltatt i alle samtalene i godkjenningsfasen, noe hun mente var uheldig fordi det er fosterforeldrene som har ansvaret for fosterhjemsoppdraget, så er det også en illustrasjon på denne tendensen.

Informantene fra gruppeintervjuet hadde en annen tilnærming til det å forberede barn av fosterforeldre. Ved dette kontoret fortalte informantene at de hadde et skjema som de gjennomgikk med fosterforeldrene innledningsvis, hvor ett av punktene var hvorvidt

«familien er forespurt». Informantene uttrykte at de stolte på at fosterforeldre ivaretok egne barn og snakket med dem om deres forventinger og ønsker til fosterhjemsopdraget. En praksis hvor fosterforeldre skal forberede egne barn kan være problematisk da vi fra tidligere studier (Backe-Hansen, Havik & Grønningsæter, 2013, s. 137; Havik, 2007, s. 64-65) vet at fosterforeldre mener at de får for lite informasjon om fosterbarnet i forkant.

5.2.1 Informasjon til barn av fosterforeldre om fosterbarnet og fosterhjemsopdraget

Syv informanter hadde en viss systematikk i å snakke med barna en gang i løpet av forberedelsesfasen, med mindre barna var små eller utflyttingsklare. Et fellestrekk ved informantene som snakket med barn av fosterforeldre var at de mente at et godt forarbeid hvor man gir barna tilstrekkelig nyansert informasjon om fosterhjemsopdraget, resulterer i mer stabile fosterhjems plasseringer.

For at barn skal være i stand til å «danne seg synspunkter» er informasjon en forutsetning (Strandbu, 2011, s. 112). Barn av fosterforeldre trenger aldersadekvat informasjon om hva fosterhjemsopdraget vil innebære for å kunne tydeliggjøre og danne seg meninger om hvorvidt de er positive til å få fostersøsken. Fra tidligere forskning (Martin, 1993, s. 18) vet vi at barn synes det er viktig å få så mye informasjon som mulig om fosterbarnet, fordi det gjør dem bedre i stand til å tolerere og forstå fosterbarnets ofte avvikende samspillsmønstre. Flere informanter påpekte derimot at fosterbarnets og dets biologiske foreldres personvern legger føringer for hva de kan fortelle om fosterbarnet tidlig i godkjenningsfasen. En sa det slik:

Også har det noe med at fosterbarnet må få ha sin egen personlige integritet eller personvernet kommer inn, men det må være nok til at de biologiske barna forstår at dette kan bli litt vanskelig.

Hensynet til konfidensialitet strukturer barnesamtalen ved å begrense hva informantene kan fortelle om fosterbarnet. Dette kan bli en barriere mot å gi barn av fosterforeldre tilstrekkelig bakgrunnsinformasjon til at de kan danne seg synspunkter om hvorvidt de ønsker å bli fosterhjem og til å forberede seg på den nye situasjonen. For både å ivareta hensynet til konfidensialitet samtidig som de ønsket å gi barnet innblikk i mulige konsekvenser av å bli fosterhjem valgte informantene å gi en mer generell fremstilling av mulige problemstillinger som kan skje i en fosterhjems plassering, fordi det er viktig at barnet forstår at fosterhjemsopdraget kan bli utfordrende. En informant formulerte det slik:

(...) vi snakker om hva et fosterbarn kan finne på generelt sett. Det må vi gjøre. Det (barnet) må være litt forberedt. Det kan ikke bare være glorie, for da går det dårlig til slutt. Så vi må være ærlig på hva som kan skje.

Ut fra hva denne informanten forteller vil det kunne påvirke fosterhjems plasseringens stabilitet dersom barn har urealistiske forventninger til fosterhjemsoppdraget. En annen informant var opptatt av å normalisere fosterhjems plasseringen ved å sammenligne det med andre søskenrelasjoner som ofte er preget av både kjærlighet og rivalisering:

«Nå syns du det er gøy, nå gleder du deg. Også er det lov å tenke sånn «han der drittungen». At alle følelser skal være lov, er jeg veldig opptatt av å snakke om, fordi først så er det gøy, også kommer det til å ikke bli gøy. (...) Også prøver jeg å normalisere det «sånn hadde det vært hvis du hadde fått en lillebror eller en lillesøster. Man blir ufattelig glad i og ufattelig misfornøyd og sinna». Det må være lov da.

Informanten sammenligner fostersøskenskap med andre søskenforhold, og tar på den måten i bruk forståelsesmåter fra kjernefamilien, som ifølge Ulvik (2007, s. 16) er samfunnets familieideal. Slik jeg tolker utdraget er informanten opptatt av å normalisere fostersøskenskap, hvor en implisitt forståelse blir at fosterfamilier ikke utgjør normalen. Dette bekreftes i faglitteraturen hvor fosterfamilier refereres til som avviksarrangementer (Ulvik, 2007, s. 16). Jeg tolker dette som at informanten forsøker å utvide og skape mening for barn av fosterforeldre i sin nye rolle som et fostersøsken. Fra tidligere forskning (Twigg & Swan, 2007, s. 54-55) vet vi at barn av fosterforeldre kan kvie seg for å si ifra om at de ønsker seg mer tid sammen med foreldrene, fordi de er redd for å bli oppfattet som egoistiske. Informanten i utdraget legitimerer alle følelsesuttrykk, noe jeg tenker kan gjøre det lettere for barn av fosterforeldre å være åpen underveis med sine foreldre om hvordan det å ha fostersøsken påvirker dem på godt og vondt.

Informantene i studien var opptatt av at utfordringene og forandringene for barn av fosterforeldre ofte viser seg etter hvert. Når en informanten beskriver at «først så er det gøy, også kommer det til å ikke bli gøy», så er det en illustrasjon på det. Flere av informantene refererte til «hvetebrødsdagene», som de beskrev som den innledende fasen i fosterhjemsoppdraget hvor alt tilsynelatende er lykke, men hvor fosterbarnet egentlig er i alarm og forsøker å orientere seg i familien. Den neste fasen omtalte informantene som «den første katastrofen», perioden hvor utfordringene typisk fremtrer. Informantene hadde erfart at det var viktig å snakke med barn og foreldre om de ulike fasene i fosterhjems plasseringen, for

å forberede dem på hva som kan komme. Fordi familiene klarer ikke «å lese alarmer på et barn de ikke kjenner», som en uttrykte det. Flere vektla å utforske konkrete senarioer og hypoteser sammen med barnet, noe de opplevde som virkningsfullt for å få barn til å reflektere over hva det å bli fosterhjem kunne bety for dem. To informanter uttrykte det slik:

Det jeg prøver å gjøre er å gjøre det generelt, så da kan jeg si «når barn må flytte i fosterhjem så er det en grunn til det, da er det foreldre som kanskje ikke har fulgt godt nok opp, og det kan resultere i at barnet på en måte oppfører seg litt yngre, kanskje han trenger mammaen og pappaen din masse, kanskje han våkner om natta».

I samtalene med barna så snakker vi både med de alene og med fosterforeldrene, hvor vi tar opp dette temaet «nå ønsker mamma og pappa å bli fosterhjem for et annet barn eller flere barn. Hva tenker dere om det? Hva syns dere om det?» Ofte kan vi problematisere litt og komme med ulike eksempler på ting som kan oppstå, som gjør at de ofte kan si «det kan være sånn ja», også klarer de å reflektere litt rundt det.

Samtalepraksisen, illustrert i utdragene over, tolker jeg som ikke å være begrenset til å innhente barnets synspunkter på et avgrenset emne, hvorvidt barnet er enig i beslutningen om å bli fosterhjem, men også omfatte det Gulbrandsen et al., (2012, s.54) karakteriserer som «meningsarbeid». Meningsarbeid betegner prosesser der barnet og den voksne samarbeider om å skape mening i det som skjer for å utvide barnets forståelse, i dette tilfellet, hva det kan innebære for barnet å få fostersøsken. Voksne som hjelper barn til å skape mening og sette ord på sine synspunkter, forstår jeg som trinn to på Shier (2001, s. 112) sin modell hvor «barn er støttet til å uttrykke sine synspunkter». To informanter hadde erfart at denne samtaletilnærmingen hadde fått konkrete konsekvenser på den måten at barnet klarte å reflektere over og sette ord på det ikke ønsket å få fostersøsken. En informant sa det slik:

Fosterforeldre sier at de har snakket med egne barn om det, men kanskje ikke på den måten vi snakker med barn, fordi da kommer vi med noen hypoteser og våre erfaringer. I noen tilfeller så er det barna som ikke vil, men jeg føler at den lojaliteten til foreldrene som ønsker å bli fosterhjem kanskje spiller litt inn, at de sier «det går fint», uten at de kanskje helt vet hva som skjer. At det kan være at foreldrenes ønske går foran deres ønske. Når vi har oppdaget at dette kan bli vanskelig i forhold til egne (barn) så klarer vi å si noe om det.

Barnesamtalen ser her ut til å ha noen positive effekter ved at informantene får silt ut familier som er uegnet for omsorgsoppgaven, fordi det viste seg å ikke være et familieprosjekt. Dette

er bedre å finne ut i godkjenningsfasen enn underveis. På den måten kan man hevde at det å ha samtaler med barn av fosterforeldre innledningsvis er en sikkerhetsventil og forebyggende mot brudd. Informantens erfaring kan også illustrere hvorfor det kan være uheldig at fosterforeldre blir alene om å forberede egne barn, både fordi barn av lojalitet til foreldre noen ganger kan si ja til å bli fosterhjem selv om de egentlig ikke vil. Men like viktig, som også påpekt i Pugh (1996, s. 36) sin intervjustudie, det kan være utfordrende for fosterforeldre som selv er i en læringsprosess i godkjenningsfasen, å presentere et realistisk bilde av fosterhjemsoppdraget. Informantene snakker med barn, hjelper de til å skape mening i det som skal skje og tillegger barnas synspunkter vekt når de skal avgjøre hvorvidt familien er egnet som fosterfamilie. Denne praksisen forstår jeg som trinn tre på Shier (2001, s. 113) sin modell hvor «barns synspunkter er tatt med i betraktning».

Det må allikevel settes et spørsmålstegn ved hvorvidt barnevernet alltid klarer å forberede barn av fosterforeldre tilstrekkelig på rollen som et fostersøsken. Fra tidligere studier (Heggdalsvik, 2007, s. 80; Poland & Groze, 1993, s. 161; Pugh, 1996, s. 36; Øyre, 2012, s. 64; Aaøyen, 2014, s. 39) vet vi at barn savner informasjon om fosterbarnets bakgrunn og hvordan fosterhjemsoppdraget kan påvirke familielivet. Tre informanter reflekterte over denne problemstillingen, og påpekte at barnevernet aldri klarer å forberede familiene nok på det som kommer. En informant mente at barn av fosterforeldre, på lik linje med fosterforeldre, kan ha utfordringer med å forstå problembildet barnevernet presenterer for familien i godkjenningsfasen:

Så jeg tenker at man må ta med det punktet at selv når vi informerer fosterforeldre i forkant, så er man i en setting hvor man tenker at dette skal bli fint og hyggelig og man er positivt innstilt, også hører de ikke alltid alt det vi forteller. Jeg har opplevd veldig mange ganger at jeg tenker «dette har jeg egentlig fortalt deg». Jeg tenker at når det gjelder for fosterforeldre, så vil det kanskje gjelde enda mer for barn, at selv om de har blitt fortalt at det kan bli sånn og sånn, så er det ikke sikkert de ser for seg noe annet enn at det skal bli hyggelig å få noen å leke med.

Informanten har erfart at de utfordringene barnevernet forespeiler kan bli overskygget av fosterforeldrenes positive innstilling, og at dette også kan gjelde deres barn. Dette kan handle om at barn (i alderen fire-12 år) vil ha færre forutsetninger enn voksne til å forestille seg tenkte scenarioer som ligger et stykke frem i tid (Øvreeide, 2009, s. 127-130). Det kan også handle om at foreldrene vil vektlegge de positive sidene når familien diskuterer seg imellom om hvorvidt de skal bli fosterhjem. Når en informant forteller at «fosterforeldre sier de har

snakket med egne barn, men kanskje ikke på den måten vi snakker med barn», så er det et sitat som underbygger dette. I Noble-Carr et.al., (2014, s. 10-12) gruppeintervjustudie med ni barn i alderen åtte til 17, fremkom det at fosterforeldrene i hovedsak hadde vektlagt de positive sidene ved fosterhjemsoppdraget, noe som gjorde at barna forventet et nytt søsken og en lekekamerat. Barn blir mest påvirket av sine nærmeste omsorgsgivere (Bø, 2000, s. 171) og derfor vil fosterforeldrenes fremstilling av fosterhjemsoppdraget i stor grad være med å forme barnas forventinger.

Flere informanter understreket at det er vanskelig å forberede fosterfamiliene, ikke minst fordi det alltid er usikkerhetsmomenter, som hvordan fosterbarnet faller til ro og blir inkludert i fosterhjemmet. En informant fra gruppeintervjuet omtalte fosterbarnet som «en forundringspakke», hvor innholdet viser seg etter hvert, slik også Revheim-Rafaelsen (2013, s. 111) fant i sin studie. Dette kan handle om, som påpekt i NOU 2018:18 (s. 103-104) at barnevernet har for lite kunnskap om barna de overtar omsorgsansvaret for og/eller det kan handle om at barnets reaksjoner på tidligere omsorgserfaringer først viser seg når barnet har bodd en stund i fosterhjemmet, og at barnets særlig behov kan endre seg over tid.

5.2.2 Håndtering av taushetsplikten

Flere informanter var opptatt av at fosterforeldrene skulle snakke med egne barn om fosterbarnets bakgrunn for å skape «forståelse fremfor irritasjon» for avvikende samspillsmønstre. Dersom vi tillegg tar med i betraktning at tidligere studier (Martin, 1993, s. 18; Noble-Carr et al., 2014, s. 14; Spears & Cross, 2003, s. 41) viser at barn kan oppleve at fosterbarnet betror seg til det, så underbygger det aktualiteten av problemstillinger tilknyttet taushetsplikt. Heggdalsvik (2007, s. 86) understreker at taushetsplikten kan være utfordrende for barn fordi det begrenser hvem barna kan snakke med. Ifølge Spears & Cross (2003, s. 22) kan barn ha behov for veiledning i hva de kan fortelle omgivelsene om sine fostersøsken. Intervjuene viser at informantene har varierende oppmerksomhet på denne problemstillingen. En informant formulerte det slik:

Det er ting vi stort sett tar med fosterforeldrene, også blir de biologiske barna glemt litt, men vi prøver å huske på å si det når vi snakker med de i forkant av plassering eller etterpå. (...) men jeg har faktisk aldri fått det spørsmålet fra noen biologiske barn heller, «hva kan jeg egentlig si om Petter?», så om det er fordi fosterforeldre snakker med de om det, det vet jeg ikke. (...) Nei, så der tenker jeg vi kan bli bedre.

Utdraget er illustrerende for et fellestrekk i majoriteten av intervjuene, om at taushetsplikt er noe barnevernet i hovedsak drøfter med fosterforeldrene, men at barnevernet kan snakke med barn om det dersom de selv satte det på «dagsorden». Denne praksisen kan handle om, som flere informanter fortalte, at fosterforeldre ofte er usikre på hva de kan fortelle om fosterbarnet på skolen og i nærmiljøet, og derfor etterspør veiledning fra barnevernet. Informanten i utdraget sier at hun aldri har fått spørsmål fra barn av fosterforeldre om hva de kan fortelle om sine fostersøsken. Det er mulig å tenke seg at til forskjell fra fosterforeldrene så etterspør ikke barna veiledning, og da blir det heller ikke et tema som får oppmerksomhet. En måte å forstå at barn ikke spør om taushetsplikt kan være at de ikke har behov for å snakke med barnevernet om det fordi deres spørsmål ivaretas av foreldrene.

Alternativt så kan det handle om at barn ikke har forutsetninger til å ha noen synspunkter om taushetsplikt dersom barnet ikke har erfart eller tenkt på problemstillingen før. I lys av sosiokulturell teori er ikke synspunkter leveringsklare, fordi meningsdannelse skjer i interaksjon med andre og i konkrete sosiale kontekster (Ulvik 2009, s. 1153). Ut fra dette kan man ikke ta for gitt at barnet skal spørre barnevernet om hva de kan fortelle om sine fostersøsken. Barn av fosterforeldre trenger aldersadekvat informasjon og hjelp til å utvide sin forståelse av hva et fosterhjemsoppdrag er, og hvordan problemstillinger om taushetsplikt inngår i dette.

To av informantene skilte seg ut ved å ha en annen tilnærming, hvor det å snakke med barn om taushetsplikt var en del av forberedelsesfasen. Ved ett kontor fortalte en informant at de på hennes arbeidsplass hadde innarbeidet en rutine der de spurte fosterbarnet, dersom det var mulig, om hva det ønsket at omgivelsene skulle vite. Deretter ble hele fosterfamilien inkludert i arbeidet med å lage en felles historie. Denne praksisen ivaretar fosterbarnets rett til medvirkning (Barnekonvensjonen, 1989, artikkel 12; Barnevernloven, 1992 § 1-6; Grunnloven, 1814 § 104), samtidig som barn av fosterforeldre inkluderes og får være med å utforme hva de kan fortelle til sitt nettverk. Den andre informanten fortalte at hun var opptatt av å utforske betydningen av taushetsplikt sammen med barn av fosterforeldre:

Vi snakker om «men hva kan du si til vennene dine da?» Så sier jeg «du som barn har ikke taushetsplikt, men foreldrene dine har taushetsplikt, så det kan være litt vanskelig». Så sier jeg «det lureste er kanskje å bli enig med barnet på forhånd om hva skal jeg si til vennene mine syns du?» At man har den dialogen. Jeg sier også «hva skal du si på skolen da?». Veldig ofte har barnet selv gode tanker om hvordan de skal si det eller ikke. (...) vi snakker både om hva de kan si og hva de ikke kan si.

Samtalepraksisen, eksemplifisert i utdraget over, tolker jeg som å ikke være en ensidig overlevering av informasjon, men en form for meningsarbeid (Gulbrandsen et al., 2012, s. 55). Informanten utforsker barnets forståelse av taushetsplikt ved å spørre hvordan barnet har tenkt til å presentere fosterbarnet på skole og til sine venner, for deretter å utvide denne forståelsen ved å tilby noen forklaringer på hva barnet kan si og ikke kan si.

5.2.3 Barnesamtalen som en kilde til informasjon om fosterfamilien

Noen informanter fremhevet at gjennom å snakke med barn av fosterforeldre og observere foreldre-barn samspillet får barnevernet mye informasjon om familien. Dette er informasjon som kan være av betydning når barnevernet skal beslutte om familien matcher med et konkret fosterbarn. Ved ett kontor var en informant opptatt av å kartlegge hvorvidt barn av fosterforeldre har noen utfordringer som kan gå utover omsorgen fosterbarnet trenger:

Vi er opptatt av å vite om deres egne biologiske barn har noen utfordringer. Da snakker vi med både fosterforeldre og barna om det, fordi det har ført til en del fosterhjemssprekker, at fosterforeldre ikke har opplyst eller fått barn som har fått problemer etter hvert som har gått utover fosterbarnet og den oppfølgingen det trenger.

Sitatet er illustrerende for hvorfor det er viktig å involvere barna; dersom barnevernet kun snakker med fosterforeldrene risikerer barnevernet å gå glipp av viktig informasjon om barn av fosterforeldre sin fungering som kan ha betydning for fosterfamiliens evne til å se og ivareta fosterbarnet. Dette fordi fosterforeldre kan underkommunisere egne barns behov i godkjenningsfasen. Informanten hadde blitt oppmerksom på dette etter en enkeltepisode saksbehandlerne på kontoret lærte mye av. Enkeltepisoden handlet om at barna i et godkjent fosterhjem viste seg å trenge så tett oppfølging på Barne- og ungdomspsykiatrisk poliklinikk, at fosterbarnet som ble plassert der, selv sa fra om at de ble for slitsomt å bo i fosterfamilien.

5.3 Oppsummering

Informantene har et utenfra perspektiv på barna i matchingsprosessen, på den måten at alderssammensetningen mellom barna begrunnes ut fra hva som erfaringsmessig gir de beste plasseringene for barna. De fleste kontorer snakket med barna i godkjenningsfasen, for å forberede og avklare barnets innstilling. Dette blir et innefra perspektiv, hvor barnets egne meninger fremkommer. Informantene var opptatt av å gi barna tilstrekkelig nyansert informasjon, noe som ble utfordret av hensynet til konfidensialitet og usikkerhetsmomenter som hvordan fosterbarnet faller til ro i fosterhjemmet. Flere vektla barnesamtalen som en god kilde til informasjon om fosterfamilien og for å avklare om egne barn har noen utfordringer.

6.0 Analyse - Involvering barn av fosterforeldre underveis i fosterhjemsoppdraget

Oppfølgingsbesøkene er og skal være et viktig møtepunkt mellom barnevernet og fosterfamilien (NOU 2018:18, s. 106), og er derfor et godt utgangspunkt til å utforske hvordan barn av fosterforeldre involveres underveis i fosterhjemsoppdraget.

6.1 Organisering av oppfølgingsbesøk

Informantene fulgte opp mellom 12-15 fosterfamilier hver. Barnevernloven legger føringer for oppfølgingen, ved å slå fast at barnevernet skal besøke fosterhjemmet så ofte som nødvendig og minimum fire ganger i året (Forskrift om fosterhjem, 2003, § 7). På spørsmål om hvordan informantene organiserte oppfølgingen av fosterhjem, var informantene opptatt av at det varierte, ut fra fosterbarnet og fosterhjemmets behov, og at det derfor var få fasitsvar. Alle informantene ved de ulike kontorene refererte til lovkravet som et minimum, men ved to av kontorene fortalte informantene at de hadde en grunnteori eller intensjon om å tilby tettere oppfølging det første året. Ved ett kontor innbar det konkret at fosterhjemmet månedlig kunne få besøk av saksbehandler og intern veileder, slik at fosterhjemmet i teorien kunne få besøk annenhver uke det første året.

Informantene var opptatt av å tilpasse besøkene til familiens dagsorden, fordi «det er deres liv som skal bli så lite berørt som mulig», som en uttrykte det. Faktorer som var av betydning var hvorvidt fosterforeldrene var frikjøpt fra jobb og om fosterbarnet var i skolealder. Kontorene var fleksible med å legge oppfølgingsbesøk til ettermiddag/kveld for å unngå at besøkene skulle kollidere med fosterforeldrenes jobb og fosterbarnets skole. En informant lot fosterbarna til en viss grad være med å bestemme ved å spørre dem når de ønsket å få besøk igjen, noe som kan sies å være i tråd med barnets rett til medvirkning (Barnekonvensjonen, 1989, artikkel 12; Barnevernloven, 1992, § 1-6; Grunnloven, 1814, § 104).

6.2 Barnevernets agenda med oppfølgingsbesøket

Det foreligger ikke nasjonale retningslinjer eller faglige anbefalinger for hvordan oppfølgingsbesøk skal være (NOU 2018:18, s. 92), men informanter ved tre av kontorene refererte til kontorets egenutviklede maler som strukturerende for innholdet i besøket. Fellestrekket ved disse malene var at besøket skulle inkludere samtaler med både fosterforeldre og fosterbarnet for å høre hvordan begge oppfattet situasjonen i fosterhjemmet og samværene med fosterbarnets biologiske familie. Fosterbarnet skulle alltid få tilbud om å snakke alene med fosterhjemskonsulenten.

I tillegg til samtalene anså flere det som viktig å observere fosterbarnet sammen med fosterforeldrene, noe de mente gav dem best forsikring på om fosterbarnet hadde det bra. Ved ett kontor var informantene opptatt av å bygge relasjon og mente at for å komme i posisjon til å høre hvordan fosterhjemmet har det kan man ikke «bare sitte med sjekklisen», man er nødt til å «slå seg litt ned i sofaen og la atmosfæren i hjemmet komme frem», som en uttrykte det. Av den grunn må det være satt av nok tid til at fosterhjems konsulentene kan delta i aktiviteter som å spille et spill med barnet, gå tur i nabolaget eller bli til middag. Oppfølgingsbesøkene varte ofte 2-4 timer.

Et fellestrekk ved informantenes beskrivelser av oppfølgingsbesøket er at de konsentrerer seg om fosterbarnet og fosterforeldrene. Seks informanter sa eksplisitt at de skal se og snakke med fosterbarnet på oppfølgingsbesøket. En uttrykte det slik:

Å høre barnets stemme er grunnleggende i denne bransjen tenker vi. Fosterforeldre kan vi ringe, de prater vi med, men de fire gangene i året er for å se hvordan barnet har det. Oppfølgingsbesøkene er selvfølgelig for fosterforeldrene også.

Jeg tolker sitatet som at informanten beskriver oppfølgingsbesøket agenda. Informanten uttrykker at det er grunnleggende å høre barnets stemme, noe jeg tolker som at i lys av nyere barndomsforståelser (Christiansen, 2012, s. 20-21; Sandbæk, 2004, s. 99; Ulvik, 2009, s. 1152), fremstår det som opplagt for informanten at fosterbarn er subjekter med egne meninger som de profesjonelle skal lytte til. Hensikten med oppfølgingsbesøket er først og fremst å snakke med og vurdere hvordan fosterbarnet har det, og ut fra denne agendaen blir det viktig å organisere oppfølgingsbesøkene etter barnets dagsorden ved å sørge for at besøkene legges etter skoletid. Informanten understreker at oppfølgingsbesøket også «selvfølgelig» er for fosterforeldrene, noe jeg tolker som at informanten også synes det er viktig å høre hvordan fosterforeldrene håndterer omsorgsoppgaven.

Sitatet er illustrerende for ett fellestrekk jeg så i intervjuene om at hovedfokuset på oppfølgingsbesøket er på fosterbarnet, mens det er mer varierende og tilfeldig om informantene snakket med barn av fosterforeldre. Sammenlignet med fosterbarnet, hadde ingen av kontorene klare retningslinjer eller rutiner som omhandlet barn av fosterforeldres rolle på oppfølgingsbesøk. Uten klare retningslinjer er det en risiko for at det blir opp til den enkelte saksbehandler hvorvidt barn av fosterforeldre mottar støtte til å uttrykke sine synspunkter og hjelp til å utvide sin forståelse av rollen som et fostersøsk. Barn av fosterforeldre nevnes ikke eksplisitt i tilknytning til oppfølgingsbesøket agenda, noe jeg

tolker som at det er mindre viktig eller ikke i like stor grad prioritert å høre hvordan barn av fosterforeldre opplever å ha fostersøsken.

6.3 Barn av fosterforeldre sin rolle på oppfølgingsbesøket

Et fellestrekk ved intervjuene er at det ikke systematisk gjennomføres samtaler med barn av fosterforeldre på oppfølgingsbesøk. Planlagte samtaler ser ut til å først finne sted i det fosterforeldrene sier ifra om at ting har blitt «vanskelig». Det er allikevel nyanser, som jeg vil diskutere her. Tre informanter fortalte uoppfordret om hvordan de forsøkte å se og anerkjenne barn av fosterforeldre på oppfølgingsbesøk. Dette åpner opp for at barnets eget perspektiv kan fremkomme (Strandbu, 2011, s.45). For en informant innbar det å gi oppmerksomhet til barn av fosterforeldre som holdt seg i nærheten på oppfølgingsbesøk, ved å si hei til dem og benevne med navn. En annen informant prøvde å ha en oppmerksomhet på barn av fosterforeldre ved å forsøke å huske på å oppsøke barna på rommet for å si hei og høre om barnet hadde noe det ønsket å prate om:

Noen ganger så går jeg og banker på hvis hun er på rommet sitt, også sier jeg «har du noe du har lyst til å snakke om?» Det har det aldri vært med henne. Hvis hun er sammen med oss, så spør jeg henne foran de andre også «hvordan syns du det er? (...) Men jeg er ikke god på å gjøre det hver gang, men samvittigheten er i hvert fall at jeg har vært veldig tydelig i godkjenningsprosessen om at det tilbudet står der, men at det er du som må velge det.

Gjennom å aktivt oppsøke barnet ved å banke på rommet for å høre om barnet har noe det vil prate om, så skaper informanten et handlingsrom for barnet til å være en aktør som inviteres til å mene noe om hvordan det oppleves å ha fostersøsken. Ut fra hva denne informanten forteller har ikke barnet foreløpige hatt behov for enesamtaler med barnevernet. Barnet har en rett, men ingen plikt til å delta. Det å velge å ikke delta kan slik Thrana (2008, s. 152) gjør oppmerksom på, også ses som en form for deltakelse. Det er også mulig å hevde at gjennom at informanten tydeliggjør samtalepremissene i godkjenningsfasen; tilbudet er der, men det opp til barnet å velge å benytte seg av det, så har informanten etablert en kontakt som kan bidra til å senke terskelen for barnet til å be om støtte senere. Barnet vet hvem det kan henvende seg til dersom det trenger å snakke med noen andre enn foreldrene. En annen informant var opptatt av at barn av fosterforeldre skulle være til stede/komme hjem på slutten av et oppfølgingsbesøk:

Jeg er veldig opptatt av at biologiske søsken skal kanskje komme hjem på slutten av et besøk...at de skal komme hjem sånn at man får sett de sammen med fosterbarnet. Det synes jeg er veldig viktig. Men så er det den balansegangen også, de skal ikke høre så mye av det man prater om på oppfølgingsbesøk. Men jeg tror at de vet veldig mye allikevel. (...) Om man ikke tar en enesamtale, men «hvordan synes du det går her nå? Hvordan har du det?» Få en liten, selv om du kanskje ikke får så utdypende svar eller et svar du vil høre, så får du i hvert fall et lite inntrykk. Du har snakket med det barnet også og kan skrive det i ned rapporten din. Jeg mener det er å kvalitetsikre besøket.

For denne informanten er det viktig å se barna sammen, noe jeg tolker som at gjennom observasjoner kan barnevernet danne seg et bilde av barnas samspill og relasjon. Informanten understreker at det er viktig å spørre barnet hvordan det har det for å danne et «lite inntrykk». Fra tidligere studier (Pugh, 1996, s. 36; Watson& Jones, 2002, s. 53) vet vi at noe av det barn misliker mest med fosterhjemsoppdraget er å bli ekskludert fra samtaler. Så selv om informanten beskriver at samtalen kan bli en overfladisk utforskning av barnets situasjon uten «utdypende svar» eller «et svar du vil høre», så kan det at barnet blir sett og involvert, ha betydning for hvordan barnet trives med fosterhjemsoppdraget. Informanten fremhever også at det er en balansegang å strukturere et oppfølgingsbesøk fordi barn ikke skal høre så mye av det man snakker om, noe jeg tolker som at informanten har en intensjon om å beskytte barnet mot sensitiv informasjon. Barn av fosterforeldre er ikke og kan ikke være primæromsorgsgivere, noe som gjør det naturlig at noen samtaletemaer er forbeholdt fosterforeldre. Samtidig vet vi fra tidligere forskning (Williams, 2017b, s. 1402) at barn kan oppleve at fosterbarnet betror seg til det og av den grunn mener barna at barnevernet bør vie dem oppmerksomhet fordi de kan ha informasjon om fosterbarnets behov og erfaringer.

Et fellestrekk ved tre andre kontorer i studien var at det varierte hvorvidt de snakket med barn av fosterforeldre, men at de ofte snakket *om* barna på fosterhjemsbesøk, hvor de utforsket hvordan relasjonen mellom fosterbarnet og barn av fosterforeldre var, om det var noen konflikt og om barna hadde mye kontakt. En informant formulerte seg slik:

Men vi snakker alltid om dem. Når vi spør hvordan det går, så er de en del av det. Når vi er på oppfølging så snakker vi alltid om helheten. Særlig hvis barna bor hjemme, så snakker man alltid om hele familien sin fungering. Da snakker vi om dem, men ikke med dem. Det må vi være ærlig på.

Ut fra utsagnet ser det ut til at barn av fosterforeldre først kommer i fokus når informanten spør hvordan hele fosterfamilien fungerer. Det blir fosterforeldrenes beskrivelser av barnets situasjon, noe som ikke kan sies å være et reelt barneperspektiv, forstått som å se noen gjennom barnets synsvinkel (Stang, 2007, s. 49). Tilnærmingen er problematisk fordi det ikke er gitt at barn og voksne oppfatter situasjonen i fosterhjemmet likt. Det kan se ut til at Höjer (2007, s. 80) sitt argument, om at barn av fosterforeldre ses som en del av fosterfamilien og ikke anerkjennes som selvstendig individer, også gjør seg gjeldende i dette utvalget.

6.4 Oppsummering

Intervjuene viser at oppfølgingen av barn av fosterforeldre underveis i fosterhjemsoppdraget er variert og mer tilfeldig. Hovedfokuset på oppfølgingsbesøket er fosterbarnet og fosterforeldrene sine behov, noe som er en individorientert fremfor familieorientert tilnærming. Selv om det er noen nyanser, er hovedtendensen at planlagte samtaler med barn av fosterforeldre først blir en realitet når fosterforeldre ber om det fordi ting har blitt «vanskelig» for egne barn.

7.0 Analyse – Fosterhjemkonsulentenes begrunnelser av praksis i møte med barn av fosterforeldre

Som jeg nå vil komme nærmere inn på i dette kapittelet så viser intervjuene at hvordan informantene oppfattet barnevernets mandat og grenser, men også arbeidsbetingelser preget av komplekse saker og tidspress, har betydning for barnevernets opplevde handlingsrom til å involvere barn av fosterforeldre.

7.1 Fosterhjemkonsulentenes forståelse av sitt mandat og grenser

Det kan se ut til at hvordan informantene definerte fosterhjemsomsorgens mandat og grenser, hadde betydning for om barn av fosterforeldre ble forstått som en del av fosterhjemskonsulentene sin jobb eller ikke. Dette funnet betegner jeg som en form for grensarbeid (Jevne & Ulvik, 2012, s. 22). Informantene fra gruppeintervjuet og to informanter intervjuet individuelt, sa eksplisitt at barn av fosterforeldre primært skulle ha kontakt med sine foreldre og bruke dem. Informantene vektla derfor å veilede fosterforeldrene til å snakke mye med egne barn underveis i fosterhjemsoppdraget og melde ifra med en gang egne barn fikk problemer. Først når fosterforeldre meldt ifra så det ut til at barnevernet oppfattet det som sitt ansvar å støtte og hjelpe barn av fosterforeldre. Som jeg nå vil komme nærmere inn på ble denne praksisen begrunnet ut fra barn av fosterforeldre sin rett på familieliv og fosterforeldrenes omsorgskompetanse.

7.1.1 Barn har rett på familieliv

Et fosterhjem operer i spennet mellom å være et privat og offentlig hjem. For noen informanter handlet praksisen om at fosterforeldre skulle si fra når egne barn hadde behov for hjelp, om å beskytte barn av fosterforeldres rett på familieliv. Dette funnet samsvarer med Heggdalsvik (2007, s. 79) som understreker at det kan være utfordrende for barnevernet å balansere fosterfamiliens rett på familieliv med å gi bistand som fosterfamilien trenger. En informant uttrykte det slik:

Vi prøver å ha biologisk familie eller søsken i fokus (...) Men det er ikke alltid de ønsker det, og det er nok ikke alltid vi tilbyr dem samtaler heller. Det er faktisk ganske sjeldent at de er hjemme når vi kommer, de er gjerne ute på fotball eller med venner. Jeg tror også det blir litt opp til fosterforeldrene at de må si fra at nå trenger min sønn Nicolay en samtale. Da er vi veldig behjelpelig og kan tilby henvisning til BUP hvis det er mye de står i, samtale med oss eller noe lavterskel i kommunen. Vi sjekker ut det som det er behov for, men vi regner nok også med at fosterforeldre skal være

såpass ressurssterke at hvis det skjer noe med egne barn, at det dukker opp noen behov der, så skal de si fra om det eller håndtere det. Så føler jeg på en måte at der er det en balanse som vi kanskje skal være tydeligere på. Ja, det er et åpent hjem, ja de er under et oppdrag og ja biologiske barn er en del av hjemmet, men vi skal ikke gå inn og ta over hele hjemmet. De har sin rett på familieliv, men de må gjerne si fra hvis vi kan bidra med noe. (...) Ja, hvor mye vi skal blande oss inn i alle dyader i et hjem.

Jeg tolker dette utsagnet som at informanten stiller spørsmål ved hva som er barnevernets mandat, herunder hvor mye de skal «blande seg inn i alle hjemmets dyader». Informanten anerkjenner barn av fosterforeldre som en del av fosterfamilien, men synes samtidig det er viktig å beskytte barnas rett på familieliv. Min tolkning er at informanten ikke vil gripe inn i hjemmet mer enn nødvendig, for på den måten å redusere belastningene man ser for seg at det kan være å vokse opp i et hjem under det offentliges tilsyn. Beskyttelse av barnets familieliv og barns deltakelse blir dermed en dikotomi. Hensynet til privatlivets fred må veies opp mot de mulige fordelene for barnet av å bli inkludert av barnevernet. Slik jeg ser det, er det også mulig å tenke seg at gjennom at barnevernet involverer seg i og hjelper barn av fosterforeldre til å utvide sin forståelse av rollen som et fostersøsken, så kan belastningene man ser for seg for barn av fosterforeldre reduseres.

At barn av fosterforeldre kan oppleve barnevernets involvering som belastende ble tematisert av en annen informant ved samme kontor som hadde opplevd at to fosterhjem sa at barnevernet ikke skulle snakke med deres barn, fordi de ikke ville at barna skulle ha noen belastninger av å ha fostersøsken:

Også har jeg noen hjem hvor jeg ikke gjør det, men da er det ofte en slags, jeg vet ikke om det er en følelse eller om det er riktig, men hvor jeg opplever at fosterforeldre ikke vil at jeg skal snakke med biologiske barn. Jeg har i hvert fall to hjem hvor fosterforeldre sier «nei, det vil jeg ikke fordi de skal ikke ha en belastning av at de har fostersøsken». (...) Også har jeg i begge disse hjemmene sagt «ja, men det viktig hvis de har noen tanker om det». Men der har avtalen i de to hjemmene blitt at «men da skal vi si fra», da vil de være eiere av den beslutningen.

Slik det fremgår av sitatet opplevde disse to fosterfamiliene barnevernets involvering i egne barn som synonymt med en belastning, noe de ønsket å skjerme barna mot. Alternativt kan utdraget tolkes som en forhandling om vilkårene for barn av fosterforeldres rolle i fosterhjemsoppdraget, hvor utfallet ble en felles enighet om at for disse to familiene fungerte

det best at familiene selv sa ifra om de hadde behov for hjelp. Det kan tenkes at det for noen barn vil oppleves som belastende å bli involvert fordi de opplever at det begrenser deres muligheter til å leve et tilnærmet normalt familieliv, men slik jeg ser det må dette utforskes i hvert enkelt tilfelle, og kan ikke fungere som et generelt argument for å ekskludere barn av fosterforeldre i fosterhjemsoppfølgingen.

Flere informanter opplevde at det var vanskelig å komme i kontakt med barn av fosterforeldre, fordi de ofte var ute på fritidsaktiviteter eller sammen med venner når barnevernet kom på oppfølgingsbesøk. En informant formulerte det slik:

Også ligger det en sånn kultur hos fosterforeldre også, at de passer på at de ikke er hjemme så ofte. Så da må man gjerne be spesielt om det og kanskje begrunne det og forklare det.

Som det fremgår av sitatet opplever denne informanten at det er en kultur for eller etablert praksis at fosterforeldre sørger for at deres egne barn ikke er hjemme når barnevernet kommer på oppfølgingsbesøk, og at det derfor er vanskelig å komme i posisjon til å snakke med dem. Dette kan handle om at barn ikke har en interesse av å være tilstede på oppfølgingsbesøk og derfor prioriterer sine aktiviteter. En annen mulig måte å forstå dette på er at dersom fosterforeldre tidligere har erfart at egne barn gis liten oppmerksomhet fra barnevernet, så sender det noen signaler til fosterforeldre om at det ikke er viktig at deres barn er hjemme når barnevernet kommer. Oppfølgingsbesøkets agenda; barnevernet skal først og fremst se og snakke med fosterforeldre og fosterbarnet, blir på den måten «doxa» i Bourdieu (1996, kap. 3) sin terminologi, det vil si en taus og implisitt forståelse ingen stiller spørsmål ved.

7.1.2 Fosterforeldrene som kompetente omsorgsgivere

Mens det for noen var viktig å beskytte barnas rett på familieliv, handlet det for andre like mye om at fosterforeldre er ressurssterke omsorgsgivere, kompetente nok til å ivareta egne barn eller si fra dersom barna trengte mer hjelp utover det fosterforeldrene selv kan gi. Informantene i gruppeintervjuet syntes det å skulle ha systematiske samtaler med barn av fosterforeldre på oppfølgingsbesøket ble i grenseland, fordi «man må på en måte stole på at fosterforeldre kan ivareta sine egne barn», som en uttrykte det. Når informanten innledningsvis i dette kapitlet uttrykker at «de regner med at fosterforeldre er såpass ressurssterke at hvis det skjer noe med egne barn, at det dukker opp noen behov der, så skal de si fra om det eller håndtere det», så er det en illustrasjon på denne tendensen.

En måte å forstå disse synspunktene på er at fosterforeldre er vurdert av barnevernet til å ha en «særlig evne» til å gi fosterbarnet et trygt og godt hjem (Barnevernloven, 1992 § 4-22). Fosterforeldrene anses som kvalifiserte omsorgsgivere og i dette kan det tas for gitt at de også er i stand til å ivareta egne barn gjennom fosterhjemsoppdraget. Dette argumentet har paralleller til Højer (2007, s. 80) som understreker at fosterforeldre anses som kompetente omsorgsgivere, hvor det offentlige tar det for gitt at deres barn også vil være motstandsdyktige og ressurssterke.

Fra tidligere forskning vet vi (Spears & Cross, 2003, s. 41; Watson & Jones, 2002, s. 53; Øyre, 2012, s. 76) at barn av fosterforeldre forteller at det er foreldrene de henvender seg til dersom de står i noe og de fremhever den støtten de mottar fra sine foreldrene som viktig for å håndtere utfordringer ved fosterhjemsoppdraget. En mulig innvendig mot denne ansvarsfordelingen er som en informant påpeker, at det forutsetter at fosterforeldre er i stand til å lese barnets mentale og emosjonelle tilstander, noe som kan være utfordrende når de i tillegg har omsorgen for et sterkt hjelpetrengende fosterbarn:

Men ikke sant, for å klare disse tingene her så må fosterforeldre være i overskudd, de må ha muligheter til metalisering, og sånn som vi driver nå med å sette sterkt hjelpetrengende barn inn i kommunale fosterhjem med oppfølging fire ganger i året, så er det ikke folk med overskudd vi lager.

Utviklingslinjene på fosterhjemsfeltet med en dreining fra institusjon til fosterhjem, har medført at flere sterkt hjelpetrengende barn nå kommer i ordinære fosterhjem og den økte belastningen på fosterforeldre kan som denne informanten påpeker, redusere foreldres evner og overskudd til å se og ivareta egne barns behov. Fosterforeldre kan dermed ha mer enn nok med å ivareta fosterbarnets omsorgsbehov. En annen faktor som også kan spille inn og utfordre denne ansvarsfordelingen er, som noen informanter fortalte, at barn av fosterforeldre kan skjerme sine foreldre. To informanter formulerte det slik:

Men det jeg ser er når fosterbarn har mye utfordringer, så ser jeg at biologiske barn både kan trekke seg litt unna, gi litt opp rett og slett, fordi det forstår at det barnet trenger mer enn dem selv. Så mange velger da å ikke legge så mye beslag på sine egne foreldre fordi det kan bli vanskelig for dem.

Jeg tenker at de (barn av fosterforeldre) tar ansvar ved å utsette egne behov. Og det gjør de når de sier til foreldrene sine at de ser at de er slitne, så er det naturlig at de vil holde tilbake noe av egne.

Barn av fosterforeldre kan skjerme sine foreldre ved å underkommunisere egne bekymringer i frykt for å belaste foreldrene som de ser er slitne. Funnet samsvarer med tidligere forskning (Höjer, 2007, s. 78; Noble-Carr et al., 2014, s. 21). Barnevernet kan med andre ord ikke ta det for gitt at fosterforeldre har full oversikt over hvordan deres egne barn opplever det å ha fostersøsken. Et siste element jeg tenker kan spille inn, er fosterforeldrenes selvframstilling. I Revheim-Rafaelsen (2013, s. 97) sin intervjustudie med 10 sosialarbeidere, mente noen av disse at fosterforeldrene kan føle at de blir målt i forhold til å lykkes og at det blir så viktig for noen fosterforeldre å vise seg som «gode nok» at de mister egne barn av syne. Alternativt tenker jeg at fosterforeldrene kan ønske å leve opp til anseelsen de har fått fra barnevernet som «særlig egnende omsorgsgivere». I dette kan terskelen bli høy for at si fra om at egne barn ikke mestrer fosterhjemsoppdraget og har behov for mer støtte enn det foreldrene kan gi. Når en informant i kapittel 5.2.3 forteller at hun har erfart at fosterforeldre har underkommunisert egne barns utfordringer i godkjenningsfasen, så er det en erfaring som kan underbygge denne antakelsen. Som jeg nå har illustrert er det flere forhold som taler for at det kan være uheldig at fosterforeldre selv skal ta ansvar for å si fra når egne barn har behov for støtte.

7.2 Arbeidsbetingelser og faglige retningslinjer som førende for arbeidspraksisen

At samtaler med barn av fosterforeldre først ble en prioritet når ting hadde blitt «vanskelig», kan som jeg nå vil belyse, også handle om barnevernets arbeidsbetingelser som er preget av mange og komplekse saker, hyppig utskiftning av personalet og manglende felles føringer som ivaretar barn av fosterforeldre gjennom fosterhjemsoppdraget.

7.2.1 Arbeidspresset medfører at fosterbarnet må prioriteres

I intervjuene var det flere informanter som påpekte at det var utfordrende å prioritere barn av fosterforeldre i en arbeidshverdag preget av tidspress med mange og komplekse saker. Dette funnet samsvarer med Revheim-Rafaelsen (2013, s. 86) intervjustudie med 10 sosialarbeidere, hvor det fremkom at disse var bevisst på utfordringer og dilemmaer som kan oppstå for barn av fosterforeldre, men at stor saksmengde, tidspress og manglende ressurser resulterte i at de ikke i tilstrekkelig grad klarte å følge opp disse barna.

En informant understreket at dreiningen fra institusjon til fosterhjem, har medført at fosterhjems konsulenter nå har ansvar for å følge opp barn med komplekse hjelpebehov, som tidligere ville blitt møtt av et tverrfaglig team på institusjon:

Når Bufetat eller staten da, la ned alle institusjoner, så har vi fått et kjempe problem med plassering av barn. Og det kan godt hende at alle skal være i familier, men da er de nødt til å backe det opp på en annen måte. Det kan ikke være en saksbehandler med 20 saker som skal følge opp den som tidligere hadde vært på en institusjon med tre barn og tre voksne. Jeg kjenner at jeg blir litt sint faktisk når jeg prater om det. Jeg blir det. Det er så etisk forkastelig det vi har gjort. (...) Også tenker vi at et PRIDE kurs er nok. Før ble de her mottatt på institusjoner av sykepleiere, barnevernspedagoger, sosionomer og psykologer. Nå skal et PRIDE kurs dekke det samme og du skal være alene om oppgaven. Det er veldig naivt.

Ut fra sitatet går det frem at informanten opplever at saksbehandlerens handlingsrom til å følge opp hver fosterfamilie tilstrekkelig påvirkes av den statlige organiseringen av fosterhjemsomsorgen, noe som er utenfor den enkelte saksbehandlers kontroll. Som følge av den statlige føringen om at fosterhjem skal prioriteres over institusjon får den enkelte saksbehandler et økt arbeidspress. Det er også mulig å tenke seg, slik Ellingsen & Øyre (2016, s. 33) påpeker, at når fosterbarnet har store omsorgsbehov og atferdsmessige utfordringer som krever tett oppfølging fra hjelpeapparatet, kan det være en ekstra fare for at barn av fosterforeldre sine behov kommer i skyggen. En annen informant påpekte hvordan mangelen på fosterhjem, kunne medføre at barnevernet fikk det travelt med å plassere når de endelig fikk et fosterhjemstilbud, et hastverk som kunne gå på bekostning av barn av fosterforeldre:

Så er det det denne tiden vår vet du. Nå har vi et fosterbarn som har ventet ett år, så har vi endelig funnet en familie. Man blir veldig sånn fort i hastverksmodus fordi det barnet sliter så fælt i det beredskapshjemmet at vi må få det over. Og det går på bekostningen av blant annet det med søsken, at det blir et punkt som glemmes. Men det er viktig å ta seg tid til sånne ting.

Over flere år har fosterhjem vært et prioritert tiltak når barn ikke kan bo hjemme, noe som har medført at det over lengre tid har vært utfordrende å rekruttere nok fosterhjem som svarer til det enkelte barns behov (NOU 2018:18, s. 55). Som det fremgår av sitatet kan fosterhjems mangelen få noen uheldige bivirkninger for barn av fosterforeldre på den måten at barnevernet kan komme i et «hastverksmodus» som følge av at fosterbarnet har store merbelastninger av å ha ventet lenge på fosterhjem, noe som kan medføre at barn av fosterforeldre glemmes.

Flere informanter påpekte at de har en bevissthet om at barn av fosterforeldre er viktige, men fordi de har mye å gjøre, så må de prioritere og i disse prioriteringene kommer barn av fosterforeldre nederst. En informant uttrykte det slik:

Det er noe med å få det til å passe på alle disse oppfølgingsbesøkene da. Det er klart det er så mange ting som skal klaffe sånn at det er jo biologiske barn som på en måte kanskje kommer nederst på lista. Det er fosterforeldrene og fosterbarnet som er det viktigste, også skal man rekke å snakke med alle samarbeidspartnerne, og få til det møte på skolen. Så biologiske barn kommer et stykke ned på lista, det må vi jo innrømme, men vi har jo en bevisst tanke på at det også er viktig.

Som det fremgår av sitatet beskriver informanten barnevernets prioriteringer når hun tar i bruk begrep som «nederst på lista» og «et stykke ned på lista». Informanten syns barn av fosterforeldre er viktig, men fordi barnevernet har mange de skal rekke å snakke med, så blir barn av fosterforeldre nedprioritert til fordel for fosterforeldre, fosterbarnet og samarbeidspartnerne. Dette kan handle om at det er en avstand mellom idealer og realiteter. Fosterhjemskonsulentene opplever at det er viktig å være bevisst på barn av fosterforeldre, men av hensyn til tidspress er det ikke alltid barnevernet klarer å følge opp barn av fosterforeldre på oppfølgingsbesøk.

En annen informant var opptatt av at de har så «vanvittig mye å gjøre» at barnevernet ikke har mulighet til å oppsøke alle barn av fosterforeldre:

Men det er der vi må komme inn og på en måte snakke med...det er ikke alltid vi får vite det hvis ikke fosterforeldrene sier noe til oss. Vi kan ikke gjette, vi har så vanvittig mye å gjøre så vi kan ikke begynne å gå inn til alle biologiske søsken, men det er derfor vi også sier til fosterforeldrene at det er veldig viktig at dere snakker mye med deres egne barn og forteller oss med en gang det er noe. At vi kan hjelpe dere, fordi ofte sier de ifra for sent når det har gått for langt.

Som sitatet illustrerer opplever informanten at mangel på tid og ressurser medfører at barnevernet ikke kan «begynne å gå inn til alle biologiske søsken», men må stole på fosterforeldre gjør dem oppmerksom på at deres egne barn trenger barnevernets støtte. Dette kan handle om som Lipsky (2010, s. 29) påpeker, at bakkebyråkratenes arbeidsvilkår er preget av tidspress og store saksmengder sammenlignet med ansvaret de har. Fra tidligere studier (Christiansen, 2012, s. 26) vet vi at mangel på tid og ressurser utgjør en barriere mot å realisere barns deltakelse i barnevernet. Når det er sagt, kan det være relevant å henvise til

Williams (2017b, s. 1407) retrospektive intervjustudie med 15 unge voksne, som fant at det å hjelpe barn av fosterforeldre til å føle seg inkludert i fosterhjemsoppdraget ikke nødvendigvis trenger å være ressurskrevende. Små ting som å huske barnas navn og gi dem oppmerksomhet på oppfølgingsbesøk kan være nok til at barna føler seg både anerkjent og utvikler tillit til sosialarbeideren.

7.2.2 Hyppig utskiftning på kontoret gjør det vanskelig å få til gode felles rutiner

I tillegg til arbeidspress viser intervjuene at personalgruppens stabilitet kan virke inn på mulighetene kontoret har til å skape en felles faglig bevissthet om barn av fosterforeldres betydning for fosterhjemsoppdraget. En informant formulerte seg slik:

Ja, men det også er veldig individuelt her da. Vi prøver å få til gode felles rutiner, men det er hyppig utskiftning i det faget her, sånn at det er ikke alltid at alle gjør det, men vi prøver å være ops på det i hvert fall. (...) Vi prater om det selvfølgelig, men jeg tror nyansatte i barnevernet – det er ikke det de tenker først på rett og slett.

Som det fremgår av sitatet er det hyppig utskiftning i barnevernsfaget, noe som kan gjøre det utfordrende å skape en felles bevissthet i kollegafelleskapet om å tilby samtaler for barn av fosterforeldre underveis i fosterhjemsoppdraget. Fra tidligere forskning (Christiansen, 2012, s. 26) vet vi at høy gjennomtrekk av saksbehandlere i barnevernet utgjør en barriere for å følge opp barns rett til deltakelse. Nyansatte tenker først og fremst ikke på barn av fosterforeldre mener informanten, noe som kan handle om at tematikken er underbelyst i studiesammenheng. Hyppig utskiftning av fosterhjemskonsulenter kan også, slik det er for fosterbarnet, være en belastning for barn av fosterforeldre (Christiansen, 2012, s. 26). Flere (Stang, 2007, s. 47; Seim & Slettebø, 2011, s. 504; Warming, 2011, s. 68) har påpekt at voksne-barn relasjonen må være preget av tillit for at barn skal åpne seg og fortelle om forhold de strever med. For at barn av fosterforeldre skal ta kontakt med fosterhjemskonsulenten ved behov for hjelp så er de nødt til å ha opparbeidet et grunnlag av tillit til dem. Tillit skapes gjennom at voksne er sammen med barna over tid. Opplever barnet å stadig bli møtt av nye fosterhjemskonsulenter på oppfølgingsbesøk, blir det vanskeligere for barnet å etablere tillit.

7.2.3 Faglige retningslinjer og kollegafelleskapets oppmerksomhet vedrørende barn av fosterforeldre

Faglige retningslinjer og oppmerksomheten barn av fosterforeldre har i kollegafelleskapet kan påvirke fosterhjemskonsulentens mulighetsbetingelser til å involvere barn av fosterforeldre i

fosterhjemsoppdraget. Det er flere eksempler i intervjuene på at kontorenes egenutviklede maler og retningslinjer var førende for praksis. Når informantene i gruppeintervjuet fortalte at ett punkt i skjema de gjennomgikk innledningsvis i fosterhjemsoppdraget var hvorvidt «familien er forespurt», så er det ett eksempel hvor jeg tolker skjemaet som førende for en praksis hvor fosterhjems konsulentene først og fremst snakket med fosterforeldrene om deres barn. Et annet eksempel er når flere informanter referer til kontorets mal som strukturerende for oppfølgingsbesøk, hvor samtaler med fosterbarnet og fosterforeldre prioriteres. Ingen av kontorene i denne studien hadde utarbeidet egne faglige retningslinjer som omhandlet hvilken rollen barn av fosterforeldre skal ha gjennom fosterhjemsoppdraget. En informant formulerte det slik:

Har ikke noe eget program for søsken. Vi har ikke noe vi spør søsken spesielt om, det er mer hvis du er i en samtale med dem av en eller annen grunn.

Som det fremgår av sitatet har ikke dette kontoret et eget program for oppfølging av fosterforeldre. Det er mulig å hevde at uten en felles faglig bevissthet er det en risiko for at oppfølgingen blir mer vilkårlig og avhengig av hvorvidt den enkelte har et bevisst forhold til betydningen av å involvere barn av fosterforeldre. Vista Analyse (2018, s. 50) fant at om lag 70 prosent av kommunene manglet et oppfølgingstilbud til barn av fosterforeldre. At ingen av kontorene i studien har egne retningslinjer for barn av fosterforeldre er slik sett i overensstemmelse med flertallet av landets kommuner.

Flere av informantene forteller at barn av fosterforeldre er et tema på arbeidsplassen i forhold til konkrete saker, men ikke som et «fast sjekklistetema», som en uttrykte det. Som jeg har vist tidligere er barn av fosterforeldre i fokus i godkjenningsprosessen når barnevernet godkjenner fosterhjem, og dersom det oppstår vanskeligheter. En informant formulerte seg slik på spørsmålet om hvorvidt barn av fosterforeldre er et tema på kontoret:

Kanskje litt lite. Det også blir opp til hver enkelt, om det er noe konflikter eller en situasjon mellom fosterbarn og biologisk søsken så blir det naturlig, men det er ikke så veldig ofte vi hører om det. Da blir det heller ikke et tema. Da glemmer man oppi hundre andre problemstillinger å spørre om det.

Som det fremgår av sitatet opplever denne informanten at barn av fosterforeldre har liten oppmerksomhet i kollegafelleskapet. Ut fra hva informanten forteller ser det ut til at barn av fosterforeldre først blir et samtaletema i det det oppstår konflikter eller en situasjon mellom barna. En grunn til at fosterhjems konsulentene først kommer på banen når det oppstår

konflikter kan handle om at de ikke opplever at de har muligheten til å være i forkant og forebygge konfliktene på grunn av stor saksmengde, men må ta tak i situasjonene når de oppstår. Da barn av fosterforeldre ikke er noe det naturlig spørres om i en hverdag med «hundre andre problemstillinger», blir det opp til den enkelte fosterhjems konsulent å sette barn av fosterforeldre på kontorets dagsorden. Dette igjen underbygger min påstand om at det ser ut til hvorvidt barn av fosterforeldre involveres avhenger av den enkelte fosterhjems konsulentens bevissthet. Det neste spørsmålet, som behandles blir derfor hva det er som ser ut til å skille informantene som har en bevissthet tilknyttet barn av fosterforeldre, fra de som ikke har det.

7.3 Med praksiserfaringer og kurs endres måten å tenke på om egne barns rolle i fosterhjemsoppdraget

Som det fremgår av kapittel 6.3, så er det unntak fra fellestrekket om at barnevernet først har egne samtaler med barn av fosterforeldre når ting har blitt «vanskelig». Som jeg vil komme nærmere inn på nå viser det seg at informantene som har en tydelig bevissthet om betydningen barn av fosterforeldre har for fosterhjemsoppdraget, har vært på kurs eller hatt konkrete praksiserfaringer (se også Revheim-Rafaelsen, 2013, s. 87). Informantene forholder seg således til barn av fosterforeldre ut fra den betydningen barna har i deres bevissthet og denne bevisstheten endrer seg med praksiserfaring og ny kunnskap.

Ved ett kontor hadde en spesifikk sak som omhandlet barn av fosterforeldre gitt en økt bevissthet fordi saken ble gjennomgått på et generelt nivå, hvor rutiner tilknyttet barn av fosterforeldre ble gjennomgått mer systematisk. Ved dette kontoret var det særlig en enkelthendelse som hadde medført økt fokus, mens ved ett annet kontor så det ut til å være summen av erfaringer informantene hadde gjort seg over tid om hvor mye det påvirket barn av fosterforeldre å få fostersøsken, som var utslagsgivende. Ved dette kontoret fortalte informantene at de tidligere ikke hadde snakket med og involvert barn av fosterforeldre, men at bevisstheten hadde økt de siste to-tre årene som følge av kurs og at de så hvor mye en fosterhjems plassering påvirket barn av fosterforeldre. Informantene formulerte det slik:

Men det at vi ser hvor mye det påvirker hele fosterhjems plasseringen gjør vi oftere begynner å involvere biologiske barn, og i det vi har begynt med faglig plattform, så har vi satt opp som et punkt at vi skal involvere biologiske barn. At de må bli snakket med. (...) Men ellers tror jeg vi har snakket om at vi ønsker i hvert fall å gjøre det en gang i året, tror jeg vi har skrevet. At det er på en måte er et minimum hvis ting går

greit. Så det er ikke sånn at vi tenker at vi skal snakke med de hver gang, men at de skal høres innimellom.

Slik det går frem av sitatet er det konkrete erfaringer med hvor mye et fosterhjemsoppdrag kan påvirke barn av fosterforeldre som har bidratt til økt bevissthet og deres arbeid med å formalisere noen felles føringer i kontorets faglige plattform. Tiltak om å ha en samtale årlig kan imidlertid ikke betegnes som et omfattende tiltak, men kan tenkes å utgjøre en forskjell for at barn av fosterforeldre skal føle seg mer inkludert. I tillegg til konkrete praksiserfaringer, trekker de de to informantene frem betydningen av kurs. Den ene informanten fortalte at hele kontoret tok et kurs i «traumesensitivt barnevern» i regi av RBUP, hvor det ble tatt opp hvordan barn av fosterforeldre skal kunne forstå og forholde seg til fosterbarn med store traumer. Informanten hadde lang erfaring fra barnevernet, men fortalte at dette var første gang hun hadde opplevd at barn av fosterforeldre ble satt fokus på i kurssammenheng.

Den andre informanten som kom fra et annet kontor hadde også fått en økt bevissthet om betydningen av å inkludere barn av fosterforeldre som følge av nylig kursdeltakelse, på «en gruppe for oss som har fostersøsken», et prøveprosjekt som har til hensikt å være en videreføring av familiesamlingene i PRIDE. På bakgrunn av at stortinget fastslo at det «finnes lite» forskning på hvordan det oppleves for barn å ha fostersøsken (Familie- og kulturkomiteen, 2016, s. 17), igangsatte Barne-, ungdoms og familiedirektoratet i 2017 forskning på temaet, deriblant følgeforskning på utprøvelse av en ny modell for veilednings- og oppfølgingsgrupper rettet mot barn av fosterforeldre (Barne- ungdoms og familiedirektoratet, 2017, s. 48). Kurset går over fire samlinger, hvor noen sentrale temaer er hvordan barna opplevde forberedelsene til å bli en fosterfamilie, hva de trengte å vite om fosterbarnet, forandringene som fulgte og tips til fosterforeldre. På siste samling inviteres foreldre og familiens fosterhjems konsulent for å se hva barna har jobbet med. Informanten beskriver kurset som både fint og nyttig:

I forbindelse med at jeg skulle på den samlingen så var det veldig mange fine samtaler med kollegaer om «ja, det har vi ikke så mye fokus på i hverdagen, men ja det er egentlig superviktig. Så bra at det finnes et sånt kurs og jeg håper vi kan få melde på familier vi kjenner til neste gang».

Ut fra hva informanten forteller igangsatte kursdeltakelsen i seg selv noen prosesser på kontoret, hvor kollegaene diskuterte og kom frem til at temaet er underbelyst, men viktig. Informanten forteller videre at planen er å presentere noen av barnas synspunkter fra kurset på

teammøte for på den måten å spre kunnskapen videre på kontoret. I tillegg til en økt bevissthet om tematikken opplevde informanten at kursdeltakelsen var en god arena for å knytte relasjon med barn av fosterforeldre, noe informanten merket effekten av på det påfølgende oppfølgingsmøte i familien:

Jeg synes det var veldig fint å være en lørdag bare med biologisk søsken, ikke fosterbarnet. Så neste oppfølgingsbesøk var helt annerledes opplevde jeg fordi da ble det «hei, vi har vært sammen også.»

Ut fra hva denne informanten forteller ser det ut til at kursdeltakelsen har medført en bedre relasjon med fostersøsken i det aktuelle fosterhjemmet. Å være sammen noen timer på et kurs er ikke et stort tiltak, noe som underbygger påstanden om at det ikke nødvendigvis trenger å være ressurskrevende å gi barn av fosterforeldre en følelse av å bli sett og opparbeide et grunnlag for tillit der barn av fosterforeldre tar kontakt hvis det er noe. Fra tidligere forskning (Serbinski & Brown, 2016, s. 1422) vet vi at det ikke er tiden sosialarbeideren bruker på barn av fosterforeldre som er avgjørende for å skape gode relasjoner, men hvorvidt de er nysgjerrig på barna og lyttende. Informanten mente at det vil ha større effekt om barnevernet ble pålagt å delta på et slikt kurs, enn om man skulle formalisere et pålegg om at barnevernet skal snakke med barn av fosterforeldre.

Det som er interessant er at informantene som hadde en økt bevissthet på barn av fosterforeldre hadde færre henvisninger til tid og retten til familieliv som barrierer for å inkludere barn av fosterforeldre. En mulig måte å forstå dette på er at gjennom at informantene får tilført kunnskap på kurs og gjør seg noen praksiserfaringer, så integreres barn av fosterforeldre som en del av arbeidsoppgavene. Dette poenget mener jeg kan illustreres med det analytiske begrepet grensarbeid (Jevne & Ulvik, 2012, s. 22). Gjennom at informantene har blitt bevisstgjort betydningen barn av fosterforeldre har for fosterhjemsoppdraget, så flyttes grensene for hva de definerer som sitt ansvarsområde og mandat. Grensene ligger ikke stille, men er bevegelige ut fra den enkeltes praksiserfaringer, kunnskap og kultur.

I det informantene definerer barn av fosterforeldre som en del av sin jobb, så begynner de å gjøre små endringer som å gi oppmerksomhet til barn som holder seg i nærheten, banke på barnas rom på oppfølgingsbesøk for å høre om barna vil prate eller be om at barna er hjemme/kommer hjem på slutten av et oppfølgingsbesøk. Dette er grep som informantene muligens ikke opplever som så ressurskrevende eller alternativt; det blir en prioritert

arbeidsoppgave, fordi man ser betydningen av å gjøre det. Jeg tolker det som at med erfaring og bevissthet så mister de klassiske bakkebyråkratiargumentene noe av sin kraft.

7.4 Fosterhjemkonsulentenes synspunkter på tiltak som kan øke barn av fosterforeldre sin deltakelse i fosterhjemsoppdraget

Flere av informantene mente at det er mulig å prioritere samtaler med barn av fosterforeldre i en hektisk hverdag. En informant mente imidlertid at det var bedre om det var en annen i barnevernet enn fosterbarnet kontaktperson som følger opp barn av fosterforeldre. Dette begrunnet hun ut fra lojalitetshensyn, hvor hennes lojalitet ville være hos fosterbarnet dersom det skulle oppstå en fastlåst interessekonflikt. Hun foreslo derfor en intern veileder.

Flertallet av informantene var derimot skeptiske til et formalisert pålegg om at barnevernet skal snakke med barn av fosterforeldre, noe flere trakk frem fort ville bli rutinemessig fordi det er ikke i alle fosterfamilier hvor dette vil være aktuelle problemstillinger, fordi aldersforskjellen er stor, fosterbarnet har bodde der siden det var spedbarn eller lignende. Fremfor et formalisert pålegg, foreslo flere informanter en praksis hvor barnevernet skal tilby barna samtaler. Et tilbud om, og ikke en plikt til, noe flere mente i større grad ivaretok barnas autonomi og medbestemmelse. «For barna må få lov til å ikke snakke med oss også», fordi «de har allerede offeret ganske mye ved å bare bli fosterhjem», som en uttrykte. Ellingsen & Øyre (2016, s. 33) påpeker at mange barn av fosterforeldre er positive til fosterhjemsoppdraget, noe som i seg selv gir et godt utgangspunkt for barnevernets oppfølging av barna. På den andre siden er det som noen av informantene i denne studien gjør oppmerksom på, ikke sikkert alle barn har et behov for eller et ønske om en slik oppfølging, noe som også må respekteres. Slik dagens lovverk er utformet er det allikevel slik jeg ser det, en risiko for at barn av fosterforeldre ekskluderes fra barnevernets oppfølging av helt andre grunner enn at de selv har valgt at det skal være sånn.

Et annet tiltak jeg diskuterte med informantene var mulighetene for å gi ut barnevernets telefonnummer til barna, slik at barna kunne henvende seg direkte til barnevernet dersom de opplevde utfordringer de trengte støtte til eller hadde konkret spørsmål vedrørende fosterhjems plasseringen. En egen telefonlinje har også blitt foreslått av barna selv (Williams, 2017a, s. 1452). Når flere informanter forteller at barna sjeldent er hjemme når de kommer på oppfølgingsbesøk, og at det derfor er vanskelig å komme i kontakt med dem, så er det et poeng som kan underbygge behovet for å diskutere alternative løsninger som telefonbruk. Å legge opp til at barn kan ta kontakt på telefon er også et alternativt tiltak som ikke i så stor

grad beslaglegger barnevernets ressurser. En telefonlinje kan også ivareta hensynet om at det kan være ting barn av fosterforeldre har behov for å snakke om som de ikke vil fortelle foran fosterforeldre eller fosterbarnet på oppfølgingsbesøk.

Ingen av informantene praktiserte å gi ut barnevernets telefonnummer til barn av foreldre, men de fleste var positive til en slik ordning og trakk frem at barnevernet skal være åpen også for barn av fosterforeldre. Flere fortalte derimot de hadde gitt ut jobbtelefonnummeret sitt til fosterbarnet, hvor noen benyttet seg av det og andre ikke. Noen var imidlertid opptatt av at hensiktsmessigheten med telefonnummeret måtte vurderes ut fra hver enkelt sak hvor faktorer som barns alder, modenhet og fosterhjemssakens forhold ville spille inn. Flere var opptatt av at det kan være lurt å gi ut telefonnummeret til barn av fosterforeldre, men med en forklaring av rammene rundt. Ikke med «hvis det er krise så kan du ringe meg, her er nummeret mitt», men «jeg har et nummer, jeg er på jobb fra mandag til fredag, så det går an å ringe dette nummeret hvis du tenker at du har noe du lurer på eller noen spørsmål», som en informant uttrykte det. En annen informant var opptatt av å ikke skape urealistiske forventninger hos barn til barnevernets tilgjengelighet, herunder at barnevernet ikke er en døgnbemannet tjeneste og at ting erfaringsmessig skjer på kveldstid og i helger. Samtidig mente denne informanten at det er en svakhet ved dagens fosterhjemssystem at barn av fosterforeldre ikke har en «sikkerhetsventil» i tillegg til fosterforeldrene. Til sammenligning blir fosterbarnet fulgt opp av barnevernet og tilsynsfører, og har dermed sine fora de blir hørt. Av den grunn mente informanten at de var fornuftig å undersøke mulighetene for å realisere et slikt tiltak.

Noen informanter fremhevet også betydningen av likemannsgrupper eller gruppetilbud til barn av fosterforeldre, hvor barna kunne treffe andre barn i lignende situasjoner, knytte relasjoner og utveksle erfaringer. En informant fortalte at kontoret hadde som fast praksis å betale oppholdet på en leir i regi av fosterhjemtjenesten som ble arrangert hver sommer, noe om lag halvparten av familiene benyttet seg av. En annen informant pleide å anbefale familiene å reise på gruppetilbud, hvor erfaringen ofte var at det var familiens egne barn som i etterkant viste seg å være mest fornøyd med oppholdet. Informanten som deltok på prøveprosjektet i regi av Bufdir, fortalte at barna som var med i den gruppen var veldig glad for å gå på kurs og treffe andre barn. At barn vektlegger betydningen av å snakke med barn som har fostersøsken er i overensstemmelse med tidligere studier (Poland & Groze, 1993, s. 159; Pugh, 1996, s. 40). En informant foreslo også muligheten for at barnevernet i godkjenningssfasen kan sette potensielle fosterfamilier i kontakt med fosterforeldre som har egne barn, slik at familiene kan høre hvordan andre fosterfamilier har oppfattet det.

7.5 Oppsummering

For noen informanter handlet praksisen om at fosterforeldrene skal si fra når egne barn trenger støtte om å beskytte barn av fosterforeldre sitt familieliv, samt at fosterforeldre antas å være ressurssterke nok til å ivareta egne barn gjennom fosterhjemsoppdraget. En slik ansvarsfordeling kan være problematisk fordi fosterforeldre kan ha mer enn nok med å følge opp fosterbarnets omsorgsbehov, egne barn kan skjerme sine foreldre og fosterforeldre kan underkommunisere egne barns behov i møte med barnevernet. For andre informanter hadde faktorer som tidspress, stor gjennomtrekk av personal og manglende faglige retningslinjer betydning. Noen informanter hadde derimot et annet syn på det, ved at de gjennom praksiserfaringer og kurs hadde fått en økt bevissthet. Som følge av en økt bevissthet på betydningen barn av fosterforeldre har for fosterhjemsoppdraget definerte de oppfølgingen av dem som en del av sine arbeidsoppgaver. Det kan synes som at disse informantene hadde erfart at det ikke nødvendigvis trenger å være ressurskrevende å gi barn av fosterforeldre oppmerksomhet og derigjennom bidra til at barna blir sett og inkludert. De fleste informantene mente at det var mulig å prioritere samtaler med barn av fosterforeldre og diskutere alternative løsninger som å gi ut fosterhjems konsulentens telefonnummer til barna. Flere av informantene trekker også frem betydningen av likemannsgrupper og gruppetilbud til barn av fosterforeldre.

8.0 Avslutning – oppsummerende drøfting

Denne studien har på bakgrunn av kvalitative intervjuer med 14 fosterhjems konsulenter undersøkt hvordan et utvalg fosterhjems konsulenter opplever sitt handlingsrom til å involvere barn av fosterforeldre. Jeg vil avslutningsvis løfte frem noen hovedtemaer som følger av studien, implikasjoner for praksisfeltet og studiens forbehold.

8.1 Barns rett på familieliv versus barnevernets ressurspress

Det denne studien viser er at de fleste snakker med barna i godkjenningsfasen, men hovedtendensen er at fosterhjems konsulenter først har oppfølgingssamtaler med barna når fosterforeldrene ber om det. Barn av fosterforeldre blir involvert i barnevernets oppfølging idet det har oppstått utfordringer eller konflikter. Noe som indikerer at fosterhjems konsulenter jobber lindrende fremfor forebyggende med denne barnegruppen. Det kan se ut til at denne arbeidspraksisen begrunnes ut fra to til dels motstridende forhold.

På den ene siden syns det som at noen begrunner det ut fra et familieperspektiv, hvor det antas at fosterforeldrene er ressurssterke omsorgsgivere, kompetente nok til å ivareta egne barn gjennom fosterhjemsoppdraget. Innenfor dette perspektivet oppleves det også som viktig å beskytte barnets familieliv. På den måten trekker fosterhjems konsulenter noen grenser, både for rekkevidden av sitt arbeid og for fosterfamilien. Barnevernets involvering av barn av fosterforeldre forstås her som en merbelastning for barna. Barna har allerede offeret mye ved å bli fosterfamilie, og derfor blir det viktig å redusere noen av de belastningene man ser for seg at det er for disse barna å vokse opp i et hjem under det offentlige tilsyn. Når en informant mener at barnevernet ikke skal gå inn å «ta over hele hjemmet», så er det et sitat som illustrerer denne forståelsen. Dette argumentet som er basert på en form for beskyttelsestenkning er ikke en uvanlig tankegang, men gjenkjennelig i forhold til barnevernssaker. Barn som barnevernet er bekymret for kan ifølge Strandbu (2011, s. 85) oppleve å bli ekskludert fra egen barnevernssak basert på en antakelse om at det å bli involvert og snakke om omsorgsforholdene vil representere en tilleggsbelastning for barna, noe saksbehandlerne vil skjerme barna mot. I denne studien syns det som at barns rett til deltakelse og barns rett til beskyttelse kan komme i konflikt (Barnekonvensjonen, 1989, artikkel 3; artikkel 12). Artiklene i barnekonvensjonen er likestilt, noe som innebærer at vektningen av dem må bestemmes i de konkrete tilfellene. Beskyttelse av barns familieliv må veies opp mot de mulig fordelene det kan være for barnet av å bli involvert av barnevernet. Jeg mener imidlertid det er legitimt å stille spørsmål ved forestillingen om at barnevernets

samtaleforespørsler til barn av fosterforeldre kan oppleves som en invadering av barnets familieliv. Det er slik jeg ser det, mulig å snu det rundt og hevde at det først er når fosterhjems konsulenten inviterer barnet til å delta på sine egne premisser, at man fullt ut respekterer barnets autonomi og medbestemmelse.

På den andre siden kan det synes som at det er et dilemma at barnevernet har for få ressurser til å følge opp disse barna. Dette funnet stemmer overens med hva Revheim-Rafaelsen (2013, s. 86) fant i sin intervjustudie med 10 sosialarbeidere. Informantene i denne studien har en bevissthet om at disse barna er viktig for fosterhjemsoppdraget, men i en hektisk hverdag er de nødt til å prioritere fosterbarnet og fosterforeldrene. Det blir en avstand mellom idealer og realiteter. Barnevernet mener at barna er viktige fordi de i stor grad påvirker og blir påvirket av fosterhjemsoppdraget, men fordi barnevernet er en ressurspresset tjeneste er de avhengig av at fosterforeldrene sier ifra om at egne barn har behov for hjelp og støtte. Samtidig er det eksempler i denne studien på at ikke alle opplever tid og ressurser som en barriere. Felles for disse informantene er at de hadde gått på kurs eller hatt praksiserfaringer som har endret deres måte å tenke på om barn av fosterforeldre sin rolle i fosterhjemsoppdraget. Det kan indikere at disse informantene har erfart at det ikke nødvendigvis trenger å være ressurskrevende å gi barn av fosterforeldre oppmerksomhet, og derigjennom bidra til at de blir sett og inkludert. Det kan synes som at med ny kunnskap og erfaring mister noen av de klassiske bakkebyråkratiargumentene noe av sin kraft.

8.2 Faglige retningslinjer vedrørende barn av fosterforeldre

Ingen av kontorene i denne studien hadde egne faglige retningslinjer som handler om barn av fosterforeldre. Dette kan vi forstå ut fra å studere dagens regelverk som regulerer fosterhjemsfeltet. Barnevernloven (1992) med forskrift om fosterhjem (2003) pålegger ikke formelt barnevernet å lytte til barn av fosterforeldre og yte tjenester til disse barnas beste. Heller ikke gjennom nasjonale retningslinjer «Retningslinjer for fosterhjem» eller i standardavtalen «Fosterhjemsavtalen» er barnevernet forpliktet til å ha et oppfølgingstilbud til disse barna.

I «Retningslinjer for fosterhjem» fastslås det at «barnevernet *bør* også vurdere behovet for oppfølging av fosterforeldrenes egne barn, og eventuelt ha egne samtaler med disse ved besøk i fosterhjemmet (Barne-, og familiedepartementet, 2004, punkt 11.3). Som Ellingsen & Øyre (2016, s. 33) gjøre oppmerksom på, så kan bør-oppgaver lett bli nedprioritert til fordel for de mange og tidkrevende skal-oppgavene. Fosterhjemsavtalen er noe tydeligere, hvor det

understrekes at «dersom fosterforeldre har egne barn og fosterforeldrene ønsker det, skal barneverntjenesten ha egne samtaler med barna og fosterforeldrene» (Barne-, likestillings og inkluderingsdepartementet, 2010, s. 6). Det som allikevel kan være problematisk, er at tekstenes ordlyd kan tolkes dit hen at samtaler med barn av fosterforeldre blir et vurderingsspørsmål, og som det først og fremst blir opp til barnevernet og fosterforeldre å avgjøre utfallet av. Det er slik jeg ser det, en fare for at tekstene legitimerer en praksis hvor det er de voksne som bestemmer hvorvidt barn av fosterforeldre involveres som aktive aktører i fosterhjemsoppgaven, noe som ikke kan sies å være i overensstemmelse med den ellers økte rettsliggjøringen av barn i samfunnet.

Falch-Eriksen (2018a, s. 11) påpeker at barnevernloven skal styres gjennom barnekonvensjonen og Grunnloven, hvor det fastslås at barn har rett til å bli hørt i alle forhold som angår dem, noe som også inkluderer barn av fosterforeldre (Barnekonvensjonen, 1989, artikkel 12; Grunnloven, 1814, § 104). At barnevernet har et ansvar for å inkludere barn av fosterforeldre i oppfølgingen er imidlertid tydeligere i nyere lovforarbeider, som fastslår at «det er viktig at fosterforeldrenes egne barn inkluderes i barnevernets oppfølging» og at «dette er en del av ansvaret til den kommunale barneverntjenesten» (Barne-, likestillings og inkluderingsdepartementet, 2016, s. 75). Videre står det at «barneverntjenesten skal også sørge for at fosterforeldrenes egne barn får mulighet til å forberede seg på den nye situasjonen, og at de får oppfølging underveis i fosterhjemsforløpet» (NOU 2018:18, s. 57). Ut fra dette blir det nærliggende å spørre om det kan være behov for å oppdatere veiledere og lovverket på fosterhjemsfeltet, slik at det fremstår mer i tråd med intensjonene i barnekonvensjonen og nyere lovforarbeider. Barnekonvensjonen og lovforarbeidene behandler imidlertid involveringen av barn prinsipielt, med få anvisninger for praksis. Tekstene fastslår at forberedelse og oppfølging av barn av fosterforeldre er en del av barnevernets ansvar, men ikke hvordan dette skal materialiseres i praksis. Ut fra dette kan det være behov for å utarbeide noen felles føringer om hvordan barn av fosterforeldre skal ivaretas av barnevernet, men også i en slik ordlyd at deltakelse skjer mer på barnas premisser.

8.3 Funnene sett i lys av barneperspektivet og et sosiokulturelt deltakelsesbegrep

Som nevnt fremgår det av barnekonvensjonen at barnet skal høres og gis muligheten til å si sin mening (Barnekonvensjonen, 1989, artikkel 12). Barnekonvensjonen utgjør sammen med det nye synet på barn et barneperspektiv på strukturelt nivå (Strandbu, 2011, s. 43). Flere (Strandbu, 2011, 113; Ulvik, 2009, s. 1153) har imidlertid gjort oppmerksom på at meninger ikke er leveringsklare, fordi meninger er sosialt og kontekstuellet betinget. I denne oppgaven

har jeg derfor vektlagt en utvidet forståelse av barns deltakelse, slik deltakelse forstås innenfor sosiokulturell teori. Jeg vil nå diskutere hvordan vi kan forstå studiens funn i lys av sosial interaksjon og meningsdannelse, to sentrale begreper innenfor denne teorien (Ulvik, 2009, s. 1153).

8.3.1 Barns egne meninger og forståelser av fosterhjemsoppdraget

Innledningsvis i godkjenningsfasen er fosterhjems konsulentene opptatt av å utforske barnets innstilling til fosterhjemsoppdraget. Ved å tilrettelegge for prosesser hvor barns egne synspunkter, ønsker og meninger kan utvikles og fremforhandles, ivaretas et barneperspektiv på individnivå, som er den tredje bestanddelen i Skivenes & Strandbu (2006, s. 13) barneperspektiv. Fosterhjems konsulentene er også opptatt av å utforske konkrete scenarioer sammen med barnet i et forsøk på å forberede dem på utfordringer som kan komme. Gjennom å tilby barnet forklaringer på hvorfor barn kommer i fosterhjem og reaksjoner som kan følge av det, utvider informantene barnets forståelse og hjelper det til å skape mening i det som skal skje. Dette funnet betegner jeg som en form for meningsarbeid (Gulbrandsen, et al., 2012, s. 54). Selv om barnevernet har forsikret seg om at barnet er positiv til å få fostersøsken og at dette er et familieprosjekt, så kan allikevel barnets meninger endre seg over tid. Meningsdannelse er et prosessuelt begrep, som vil avhenge av de konkrete sosiale situasjonene barnet står i. Barnet kan f.eks. oppleve at fosterhjems plasseringen ble annerledes enn det hadde forestilt seg. Det kan oppstå utforutsette utfordringer i fosterhjemmet som følge av at barnevernet har hatt for lite informasjon om fosterbarnet. Alternativt kan det handle om at fosterbarnets reaksjoner på tidligere omsorgsforhold først utspiller seg etterhvert, når barnet har bodd en stund i fosterhjemmet (NOU 2018:18, s. 103-104). Når en informant fra gruppeintervjuet sammenligner fosterbarnet med en «forundringspakke» hvor innholdet viser seg etter hvert, så er det et utsagn som illustrerer disse usikkerhetsmomentene. Dette mener jeg understreker behovet for at barnevernet prioriterer å ha en dialog med barn av fosterforeldre underveis i fosterhjemsoppdraget for å høre hvordan de har det og for å kunne tilby hjelp og støtte på et tidlig tidspunkt. Et sted å starte kan være å i større grad prioritere å gi barn av fosterforeldre oppmerksomhet på oppfølgingsbesøk for på den måten å etablere et grunnlag for tillit hvor barna kan ta kontakt dersom de trenger støtte eller har spørsmål. Utviklingsstøttende samtaler eller meningsarbeid i Gulbrandsen et.al., (2012, s. 54) terminologi, kan innebære at barnevernet hjelper barn av fosterforeldre til å skape mening og sammenheng i utfordringer de står ovenfor som fostersøsken. Det kan tenkes at barn på lik linje med fosterforeldrene, har behov for veiledning i hvordan de skal møte og forholde seg til

fosterbarnets ofte avvikende samspillsmønstre. Dette kan bidra til å forebygge og oppdage konflikter. En mer helhetlig tilnærming i oppfølgingen av fosterfamilien er også noe som vil komme fosterbarnet til gode, da fosterbarnet i stor grad påvirkes av det emosjonelle klimaet i fosterfamilien og hvordan det blir møtt og forstått av barn av fosterforeldre.

8.3.2 Fosterforeldrenes forståelse av egne barns opplevelser av fosterhjemsoppdraget

Informantene snakker ofte om barn av fosterforeldre på oppfølgingsbesøk når de spør fosterforeldrene hvordan det går, så er ett av samtaletemaene barnas perspektiv på fosterhjemsoppdraget. Dette blir et barneperspektiv som bygger på voksnes syn på barn, og er den andre bestanddelen i Skivenes & Strandbu (2006, s. 13) sitt barneperspektiv. Som Strandbu (2011, s. 44) gjør oppmerksom på, så vil voksens forståelse av barns perspektiv basere seg både på kunnskap om generelle standarder for hva som er bra for barn, men også konkret kjennskap til den spesielle situasjonen som det enkelte barnet står i. Fosterforeldrene forventes å si fra med en gang egne barn sliter slik at barnevernet kan hjelpe familien. Utfordringen med en slik praksis er sjansen for at belastningene på egne barn allerede har blitt for stor. Når en informant forteller at hun opplever at fosterforeldre ofte sier ifra for sent, når det allerede har gått for langt, så er det et utsagn som underbygger dette. Dette kan forstås i lys av begrepene sosial interaksjon og meningsdannelse. Fosterforeldrenes forståelser av egne barn, deres meningsdannelse utvikles i interaksjon med barna. Fosterforeldrenes forståelse kan imidlertid ha noen begrensninger. Disse begrensningene handler om at man ikke kan ta det for gitt at barn faktisk formidler hva de mener til foreldrene sine om fosterhjemsoppdraget. Både denne studien og tidligere studier (Höjer, 2007, s. 78; Noble-Carr et al., 2014, s. 21) viser at barn kan holde tilbake egne ting i frykt for å belaste foreldre som de ser er slitne. Når fosterforeldrene da i neste omgang skal videreformidle sine forståelser av egne barns opplevelser, så er det ikke sikkert at de meningene og oppfatningene som fremforhandles i interaksjonen mellom fosterforeldre og fosterhjems konsulenten, faktisk representerer hva barnet selv tenker og synes om fosterhjemsoppdraget. Barnevernet kan derfor ikke ta det for gitt at relasjonen mellom fosterforeldre og egne barn forsyner fosterforeldrene med barnas meninger og opplevelser.

8.3.3 Fosterhjemkonsulentenes forståelse av barn av fosterforeldre

På samme måte som med fosterforeldrene, vil fosterhjemskonsulentene forholde seg til det de har en bevissthet om. Ut fra denne studien ser det ut til at barn av fosterforeldre gis liten oppmerksomhet i kollegafelleskapet, faglige retningslinjer og i utdanningsløpet. Når informantene forteller at det ikke er barn av fosterforeldre som nyansatte konsentrer seg om

eller at de først nylig opplever at barn av fosterforeldre er et tema i kurssammenheng, så er det eksempler på det. Dersom problemstillinger tilknyttet barn av fosterforeldre ikke drøftes i praksisfeltet, kan man heller ikke forvente at barnevernet skal stille med en ferdig fasit på hvordan de skal inkludere barn av fosterforeldre i fosterhjemsoppfølgingen.

Fosterhjems konsulentene sine forståelser, deres meningsdannelse, utvikles i interaksjon med fosterfamiliene og gjennom faglig påfyll. Et annet element som kan spille inn er fosterhjems konsulentene sine arbeidsvilkår. Ifølge Lipsky (2010, s. 29) er det karakteristisk for bakkebyråkratene at de har store saksmengder sammenlignet med ansvaret de har. Dette kan i seg selv gjøre det utfordrende å tenke alternativt fra etablert praksis. I en slik situasjon der arbeidssituasjonen oppleves som overmannende gis det lite rom for prosessuell meningsdannelse som inkluderer nye måter å tenke på. Som jeg har vist er det i de tilfellene der saksbehandlerne enten har hatt konkrete erfaringer med episoder som har rokket ved deres innarbeidede forståelser eller når de har fått ny kunnskap gjennom kurs som de opplever som relevant for sin arbeidshverdag at deres meninger endres.

Ved to av kontorene hadde en enkeltepisode eller summen av erfaringer kollegafelleskapet hadde gjort seg over tid om hvor mye barn av fosterforeldre påvirkes som fostersøsken, medført en endring i måten å tenke på om barn av fosterforeldre sin rolle i fosterhjemsarbeidet. Ved disse to kontorene hadde barn av fosterforeldre blitt løftet opp som et generelt tema på kontoret og kollegafelleskapet hadde diskutert seg imellom og kommet frem til noen gjennomførbare arbeidspraksiser som de mente i større grad ville inkludere barna i arbeidet. Ett av kontorene var i gang med å formalisere noen faglige retningslinjer vedrørende barn av fosterforeldre i kontorets faglige plattform. Dette funnet mener jeg kan indikere at kulturen på kontoret, altså hvordan kollegaene snakker seg imellom om barn av fosterforeldre, er med på å påvirke hvordan den enkelte opplever sitt handlingsrom til å involvere barn av fosterforeldre. Dersom det er en uttalt forståelse på kontoret om at barnevernet ikke har tid til å prioritere barn av fosterforeldre, men må ta det når fosterforeldre sier fra, så kan det spille inn på den enkeltes forståelse og praksis. På den andre siden så har ikke jeg data på hvordan det faktisk fungerer på hvert kontor. Jeg har i hovedsak gjennomført individuelle intervjuer med noen informanter fra hvert kontor. Jeg kan derfor ikke med sikkerhet fastslå at den arbeidskulturen informantene har formidlet er representativ for hele kontoret eller om den begrenser seg til hva den enkelte informant mener. På den andre siden så har jeg gjennomført ett gruppeintervju med et helt kontor, hvor det viste seg at alle i det gruppeintervjuet argumenterte på samme måte. Et forbehold vet gruppeintervju er risikoen for

sosial konformitet, som vil si at gruppemedlemmene argumenterer på samme måte i frykt for å skille seg ut (Johannessen et al., 2010, s. 151). Samtidig så mener jeg at resultatene fra gruppeintervjuet kan indikere at oppmerksomheten barn av fosterforeldre har på kontoret kan ha noe å si for hvordan arbeidspraksisen i møte med barn av fosterforeldre blir.

En informant ved et annet kontor hadde vært på kurs i regi av Bufdir og fått faglig påfyll utenfra som hadde endret hennes måte på å tenke om og involvere barn av fosterforeldre i fosterhjemsoppfølgingen. Kunnskapen hun hadde tilegnet seg på dette kurset hadde hun planer om å videreformidle til kollegafellskapet på et teammøte. Hvorvidt hennes erfaringer integreres i kollegafelleskapet og fører til endringer i hvordan kontoret samlet sett arbeider med barn av fosterforeldre vet jeg imidlertid ikke. Jeg har kun undersøkt og sett at med relevant faglig kurspåfyll kan enkeltindividers arbeidspraksis endres. Hva som er betingelsene for å få til erfaringsoverføring mellom kollegaer og kontorer har jeg ikke undersøkt, men dette kunne vært interessant om noen andre forsket videre på.

8.4 Implikasjoner for praksisfeltet

Flere av informantene er positive til at det mulig å prioritere samtaler med barn av fosterforeldre og diskutere alternative løsninger som å gi ut barnevernets telefonnummer for å øke barnevernets tilgjengelighet ovenfor denne barnegruppen. Dette er i seg selv et godt utgangspunkt for å diskutere og videreutvikle arbeidspraksiser som i større grad anerkjenner og ivaretar barn av fosterforeldre sin rolle i fosterhjemsoppdraget. Flere av informantene trekker også frem betydningen av gruppetilbud og kurs for barn av fosterforeldre. Deres erfaring er at fosterfamilier og deres egen barn har stort utbytte av slike tilbud. Dette mener jeg underbygger behovet for og betydningen av at barnevernet prioriterer å sende barn av fosterforeldre på leir i regi av fosterhjemstjenesten eller andre lignende gruppetilbud, hvor barna kan treffe andre som har fostersøsken, utveksle erfaringer og få målrettet veiledning. Selv om dette er fordyrende i et økonomisk perspektiv, så mener jeg at det kan være en god investering når både denne og tidligere studier (Poland & Groze, 1993, s. 159; Pugh, 1996, s. 40) finner at barn etterspør og har stort utbytte av å delta på slike samlinger og kurs. Kurs og samlinger er også tiltak som vil være med på å avlaste barnevernetjenesten.

8.5 Forbehold og behov for videre forskning

Studiens funn er et resultat av intervjuer mellom meg og totalt 14 fosterhjems konsulenter fordelt på fem barnevernskantor i Østlandsregionen. Funnene er ikke generaliserbar i kvantitativ forstand, men det kan tenkes at hvordan disse informantene opplevde sine

mulighetsbetingelser til å involvere barn av fosterforeldre kan ha overføringsverdi til andre barnevernkontor. Herunder prosessuelle forhold som arbeidsbetingelser og faglige retningslinjer, som i denne studien viste seg å ha betydning for arbeidspraksisen i møte med barn av fosterforeldre. På den andre siden er dette en liten intervjustudie hvor jeg kun har rekruttert kontorer fra en region, og det kan tenkes at resultatene hadde blitt annerledes dersom jeg hadde inkludert flere kontorer fra andre steder i landet. Et annet forbehold er at studiens resultater i stor grad er basert på individuelle samtaler med noen fosterhjems konsulenter fra hvert kontor. Det kan være at de informantene jeg har snakket med opplever praksisen i møte med barn av fosterforeldre annerledes enn sine kollegaer. Jeg kan derfor ikke med sikkerhet vite om praksisene informantene har beskrevet i intervjuene er representativt for hele kontoret eller begrenset til den enkelte informant.

Studiens ambisjon har vært å sette søkelyset på barnevernets involvering av barn av fosterforeldre, en gruppe det sammenlignet med fosterbarn og fosterforeldre, er skrevet lite om. I denne studien har jeg diskutert både arbeidspraksisen i møte med barn av fosterforeldre og hvordan man kan løse utfordringene med å se at barnevernet kan inkludere barna i fosterhjemsarbeidet. Jeg vil understreke behovet for ytterligere forskning på barn av fosterforeldre og særlig på betingelsene for å integrere tiltak som ivaretar og anerkjenner disse barna som aktører i fosterhjemsoppdraget.

9.0 Litteraturliste

- Backe-Hansen, E., Christiansen, Ø. & Havik, T. (2013). *Utsiktet flytting fra fosterhjem. En litteraturfremstilling*. (NOVA notat nr. 2/13). Hentet fra http://www.nova.no/asset/6378/1/6378_1.pdf
- Backe-Hansen, E., Havik, T. & Grønningsæter A. B. (red.). (2013). *Fosterhjem for barns behov. Rapport fra et fireårig forskningsprogram*. (NOVA rapport 16/13). Hentet fra <https://www.faf.no/index.php/zoo-publikasjoner/item/fosterhjem-for-barns-behov>
- Barne- og familiedepartementet. (2004). *Retningslinjer for fosterhjem*. (Rundskriv Q-1072B). Hentet fra <https://www.bufdir.no/bibliotek/RettsdataStartPage/Rettsdata/?grid=gRSz20Qz2D1072z20B>
- Barne- og likestillingsdepartementet. (2016). *Familien – ansvar, frihet og valgmuligheter*. (Meld. St.24 2015-2016). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-24-20152016/id2483146/sec1>
- Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet. (2010). *Fosterhjemsavtalen*. Hentet fra https://www.bufdir.no/Barnevern/Fagstotte/Fosterhjem/flytting_samhandlingsforlop/Forberedelser/Omsorgskommunene_inngar_fosterhjemsavtale_med_fosterhjemmet/
- Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet. (2016). *Trygghet og omsorg. Fosterhjem til barns beste*. (Meld.St.17 2015-2016). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-17-20152016/id2478130/>
- Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. (2017). *Årsrapport 2017*. Hentet fra <https://www.bufdir.no/arsrapport2017/>
- Barnekonvensjonen. (2003). *FNs konvensjon om barns rettigheter*. Hentet fra <https://lovdata.no/lov/1999-05-21-30>
- Barnevernloven. (1992). Lov om barneverntjenester (LOV-1992-07-17-100). Hentet fra <https://lovdata.no/lov/1992-07-17-100>
- Birch, E. (2016). «*You help children and they move on...but it changes everything*»: *Stress, coping and enjoyment of fostering among sons and daughters of foster carers* (Doktoravhandling Cardiff University), Cardiff University. Hentet fra <http://orca.cf.ac.uk/id/eprint/95144>
- Bloom, K. M. (2016). *The effect of Age and Gender on the Fostering Experience of the*

- Biological Children in the Home*. Alliant International University. Hentet fra <https://search.proquest.com/docview/1904401917/?pq-origsite=primo>
- Bourdieu, P. (1996). Symbolsk makt. Artikler i utvalg. Oslo: Pax Forlag.
- Bunkholdt, V. (2010). Fosterforeldrenes egne barn. *Fosterhjemskontakt*, (5), 2-8.
- Bø, I. (2000). Barnet og de andre. Nettverk som pedagogisk og sosial ressurs (4.utg.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Christiansen, Ø. (2012). Hvorfor har barnevernet problemer med å se og behandle barn som aktører? *Norges barnevern*, 89 (1-2), 17-30. Hentet fra https://www-idunn-no.ezproxy.hioa.no/tnb/2012/01-02/hvorfor_har_barnevernet_problemer_med_aa_se_og_behandle_barn
- Ellingsen, I. T. & Øyre, I. (2016). Å vokse opp med fostersøsken med utfordrende atferd – erfaringer i et retrospektivt lys. *Tidsskrift Norges barnevern*, 92(01), 20-35. Doi: 10.18261/issn.1891-1838-2016-01-03
- Ericsson, K. (2000). Social Control and Emancipation. Ambiguities in Child Welfare. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, 1, 16-26. Hentet fra <https://doi-org.ezproxy.hioa.no/10.1080/14043850050116237>
- Eriksen, E.O. & Terum, L.I. (2001). Frontlinjebyråkratene mellom fag og politikk. I Eriksen, E.O, Demokratiets sorte hull (41-74). Oslo: Abstrakt Forlag.
- Falch-Eriksen, A. (2018a). *Barn av fosterforeldre: hva sier forskningen?* (NOVA notat nr 3/18). Hentet fra <https://www.bufdir.no/Bibliotek/Dokumentside/?docId=BUF00004490>
- Falch-Eriksen, A. (2018b). *Stabilitet i fosterhjem. Internasjonal forskning om barnets behov for trygghet og forutsigbarhet*. (NOVA rapport nr. 4/18)
- Familie- og kulturkomiteen. (2016). *Innstilling fra familie- og kulturkomiteen om Trygghet og omsorg. Fosterhjem til barns beste*. (Inn. 318 S (2015-2016)).
- Figenschou, I. J. (2007). *Biologiske barn i «blandingsfamilier»: et annerledes søskenforhold?* (Masteroppgave), Universitetet i Oslo, Oslo. Hentet fra <https://www.duo.uio.no/handle/10852/31890>
- Forskrift om fosterhjem. (2003). Forskrift om fosterhjem (FOR-2003-12-18-1659). Hentet fra <https://lovdata.no/forskrift/2003-12-18-1659>
- Grunnlova. (1814). *Kongeriket Noregs grunnlov*. (LOV-1814-05-17). Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1814-05-17-nn>
- Gulbrandsen, L. M., Seim, S. & Ulvik, O. S. (2012). Barns rett til deltakelse i barnevernet: Samspill og meningsarbeid. *Sosiologi i dag*, 42(3-4), 54-78. Hentet fra

<http://hdl.handle.net/10642/1606>

- Gullestad, M. (1997). Fra «lydig» til «å finne seg selv». Verdioverføring mellom generasjonene i dagens Norge. I I. Frønes, K. Heggen & J.O Myklebust (Red.), Livsløp. Oppvekst, generasjon og sosial endring (s. 105-120). Oslo: Universitetsforlaget.
- Havik, T. (2007). *Slik fosterforeldrene ser det – II. Resultat fra en kartleggingsstudie i 2005*. Bergen: Unifob helse, Barnevernets utviklingscenter på Vestlandet. Hentet fra <https://bora.uib.no/bitstream/handle/1956/3142/1%202007%20Slik%20fosterforeldre%20ser%20det%20II.pdf?sequence=1>
- Heggdalsvik, K. I. (2007). *Fosterforeldrenes egne barn: en studie av hvordan fosterforeldrenes egne barn opplever det å vokse opp med fosterbarn*. (Hovedoppgave i sosialt arbeid), NTNU, Trondheim.
- Helsetilsynet. (2015). «-Bare en ekstra tallerken på bordet?» Oppsummering av landsomfattende tilsyni 2013 og 2014 med kommunenes arbeid med oppfølging av barn som bor i fosterhjem. (Rapport fra Helsetilsynet 1/2015). Hentet fra <https://www.helsetilsynet.no/publikasjoner/rapport-fra-helsetilsynet/2015/bare-en-ekstra-tallerken-pa-bordet/>
- Höjer, I. (2004). What Happens in the Foster Family? A Study of Fostering Relationships in Sweden. *Adoption & Fostering*, 28(1), 38-48. Hentet fra <https://doi.org/10.1177/030857590402800106>
- Höjer, I. (2007). Sons and daughters of foster carers and the impact of fostering on their everyday life. *Child & Family Social Work*, 12(1), 73-83. Hentet fra <https://doi.org/10.1111/j.1365-2206.2006.00447.x>
- Höjer, I. & Nordenfors, M. (2003). Growing up with foster siblings. *Childhoods in late modern society* (Skriftserien 2003:1), 28-51.
- Haavind, H. (2000). På jakt etter kjønne betydninger. I H. Haavind (red.), *Kjønn og fortolkende metode: metodiske muligheter i kvalitativ forskning* (s. 7-59). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Ipsos. (2017). *Fosterhjemsundersøkelsen 2016/2017*. Hentet fra <https://www.bufdir.no/bibliotek/Dokumentside/?docId=BUF00004070>
- Jenssen, T., Thørnblad, R., Strandbu, A. & Holtan, A. (2014). Saksbehandlers dilemmaer; utfordringer vedrørende barns deltakelse i familieråd om fosterhjem. *Fontene forskning*, 69-81.
- Jevne, K. & Ulvik, O. S. (2012). Grensearbeid: Barnevernets møte med

- foreldrekonfliktsaker. *Fontene Forskning*, 18-32. Hentet fra <http://hdl.handle.net/10642/1410>
- Johannessen, A., Tufte, P. A. & Christoffersen, L. (2010). Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode (4.utg.). Oslo: Abstrakt forlag.
- Johannessen, L. E. F., Rafoss, T. W. & Rasmussen, E. B. (2018). Hvordan bruke teori? Nyttige verktøy i kvalitativ analyse. Oslo: Universitetsforlaget.
- Knutsen, J. M. (2013). *De små hjelperne?: en kulturpsykologisk studie av fosterforeldrenes barn*. Universitetet i Nordland, Bodø. Hentet fra <http://hdl.handle.net/11250/140118>
- Knutsen, J. M. (2014). De navnløse hjelperne – om selvoppfatningen til barn av fosterforeldre. *Tidsskrift Norges barnevern*, 91(1), 20-30.
- Kristiansen, S. (2017). Fortolkning, forforståelse og den hermeneutiske sirkel. I M. Järvinen & N. Mik-Meyer (Red.), *Kvalitativ analyse: Syv traditioner* (s. 153-172). København: Hans Reitzels forlag.
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2015). *Det kvalitative forskningsintervju* (3. utg.). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Lidèn, H. (2004). Barns rettigheter – en realiserbar intensjon? *Tidsskrift for velferdsforskning*, 7(4), 196-212.
- Lipsky, M. (2010). *Street-level bureaucracy: dilemmas of the individual in public services*. New York: Russel Sage Foundation.
- Magnusson, E. & Marecek, J. (2015). *Doing interview-based qualitative research. A Learner`s Guide*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Martin, G. (1993). Foster care: The protection and training of carers` children. *Child Abuse Review*, 2(1), 15-22. Hentet fra <https://doi.org/10.1002/car.2380020105>
- Menneskerettsloven. (1999). Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (LOV-2014-05-09-14). Hentet fra <https://lovdata.no/lov/1999-05-21-30>
- Njøs, B, M. (2012). *Fosterfamilier er ikkje som andre familier: ein studie om korleis dei biologiske barna til fosterforeldre opplever kvardagslivet med fostersøsken*. (Masteroppgave), Høgskolen i Lillehammer, Lillehammer. Hentet fra <http://hdl.handle.net/11250/150672>
- Njøs, B.M. & Seim, S. (2018). Biological children as participants in foster families. *Nordic Social Work Research*, 1-12. Hentet fra <https://doi.org/10.1080/2156857X.2018.1465843>
- Noble-Carr, D., Farnham, J. & Dean, C. (2014). *Needs and Experiences of Biological*

- Children of Foster Carers: A Scoping Study*. Canberra: Institute of Child Protection Studies. Australian Catholic University.
- NOU 2018:18. (2018). Trygge rammer for fosterhjem. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2018-18/id2622734/>
- Nuske, E. (2010). Balancing contradictions: The experiences of biological children of foster families. *Children Australia*, 35(3), 32-37. Hentet fra <https://doi.org/10.1017/S1035077200001152>
- Part, D. (1993). Fostering as Seen by the Carers` Children. *Adoption & Fostering*, 17(1), 26-31. Hentet fra <https://doi.org/10.1177/030857599301700107>
- Poland, D. C. & Groze, V. (1993). Effects of foster care placement on biological children in the home. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 10(2), 153-164. Hentet fra <https://doi.org/10.1007/BF00778785>
- Pugh, G. (1996). Seen but Not Heard? Addressing the Needs of Children Who Foster. *Adoption & Fostering*, 20(1), 35-41. Hentet fra <https://doi.org/10.1177/030857599602000108>
- Revheim-Rafaelsen, C. (2013). *Sosialarbeiderens etiske blikk: en kvalitativ studie av profesjonsetiske utfordringer i møte med fosterforeldrenes egne barn*. (Masteroppgave), Universitetet i Agder, Kristiansand. Hentet fra <http://hdl.handle.net/11250/136586>
- Risjord, M. (2014). *Philosophy of social science*. New York: Routledge.
- Sandbæk, M. (2004). Barn i hjelpeapparatet – kompetente og sårbare aktører. *Nordisk sosialt arbeid*, 24(2), 98-109.
- Seim, S. & Slettebø, T. (2011). Collective participation in child protection services: partnership or tokenism? *European Journal of Social Work*, 14(4), 497-512. Hentet fra <https://doi-org.ezproxy.hioa.no/10.1080/13691457.2010.500477>
- Serbinski, S. (2017). Growing up with foster siblings: Exploring the impacts of fostering on the children of foster parents. *Qualitative Social Work*, 16(1), 131-149. Hentet fra <https://doi.org/10.1177/1473325015599247>
- Serbinski, S. & Brown, J. (2016). Creating Connections with Child Welfare Workers: Experiences of Foster Parents` Own Children. *The British Journal of Social Work*, 47(5), 1411-1426. Hentet fra <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcw146>
- Shier, H. (2001). Pathways to participation: Openings, opportunities and obligations. A New model for enhancing children`s participation in decision-making, in line with Article 12.1 of the United Nations` Convention on the Rights of the child. *Children*

- & *Society*, 15, 107-117. Hentet fra <https://doi-org.ezproxy.hioa.no/10.1002/chi.617>
- Skauge, A. L. (2014). *Biological children in the foster family: Relations between official guidelines and everyday family practices*. (Masteroppgave), NTNU, Trondheim. Hentet fra <http://hdl.handle.net/11250/297694>
- Skivenes, M. & Strandbu, A. (2006). A child perspective and children`s participation. *Children, Youth and Environments*, 16(2), 10-27.
- Smith, A. (2002). Interpreting and supporting participation rights: Contributions from sociocultural theory. *The International Journal of Children`s Rights*, 10, 73-88. Hentet fra <https://doi.org/10.1163/157181802772758137>
- Spears, W. & Cross, M. (2003). How do `Children Who Foster` Perceive Fostering? *Adoption & Fostering*, 27(4), 38-45. Hentet fra <https://doi.org/10.1177/030857590302700406>
- Stang, E. G. (2007). Barnets rett til deltakelse i barnevernssaker. *Kritisk juss*, 33(1-2), 36-56.
- Strandbu, A. (2007). *Barns deltakelse og barneperspektivet i familierådsmodellen*. (Doktorgradsavhandling), Universitetet i Tromsø, Tromsø. Hentet fra <https://hdl.handle.net/10037/1568>
- Strandbu, A. (2011). Barnets deltakelse. Hverdagslige og vanskelig beslutninger. Oslo: Universitetsforlaget.
- Sutton, L. & Stack, N. (2013). Hearing quiet voices: Biological children`s experiences of fostering. *British Journal of Social Work*, 43(3), 596-612. Hentet fra <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcr186>
- Tanggard, L. (2017). Fænomenologi som kvalitativ forskningsmetode. I M. Järvinen & N. Mik-Meyer (Red.), *Kvalitativ analyse: Syv traditioner* (s. 81-102). København: Hans Reitzels forlag.
- Targowska, A., Cavazzi, T. & Lund, S. (2015). Fostering Together – The Why and How of Involving and Supporting Biological Children of Foster Carers. *Children Australia*, 41(1), 29-38. Hentet fra <https://doi.org/10.1017/cha.2015.17>
- Thagaard, T. (2018). Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitative metoder (5. utg.). Bergen: Fagbokforlaget.
- Thompson, H., McPherson, S. & Marsland, L. (2016). `Am I damaging my own family?`: Relational changes between foster carers and their birth children. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 21(1), 48-65. Hentet fra <https://doi.org/10.1177/1359104514554310>

- Thrana, H. M. (2008). *Vil jeg bestemme? Om barn og ungdoms medvirkning*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Tonkiss, F. (2004). Using focus groups. I C. Seale (Red.), *Researching Society and Culture* (2. utg., ss. 193-206). Thousand Oaks: SAGE.
- Twigg, R. & Swan, T. (2007). Inside the Foster Family: What Research tells us about the Experience of Foster Carers` Children. *Adoption & Fostering*, 31(4), 49-61. Hentet fra <https://doi.org/10.1177/030857590703100407>
- Ulvik, O. S. (2007). *Seinmoderne fosterfamilier. En kulturpsykologisk studie av barn og unges fortellinger*. Oslo: Unipub.
- Ulvik, O. S. (2008). Foreldreskap som offentlig oppdrag. Relasjonsforhandlinger mellom barn og voksne i seinmoderne fosterfamilier. I B. P. Bø & B. C. R. Olsen (Red.), *Utfordrende foreldreskap: Under ulike livsbetingelser og tradisjoner* (s. 89-108). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Ulvik, O. S. (2009). Barns rett til deltakelse – teoretiske og praktiske utfordringer i profesjonelle hjelperes samarbeid med barn. *Tidsskrift for Norsk Psykologiforening*, 46(12), 1148-1154.
- Ulvik, O. S. (2012). Foster parenting as cultural practices: Foster Parents Developmental Goals and Strategies for Their Foster Children. I M. Hedegaard, K. Aronsson, C. Højholt & O.S. Ulvik (Red.), *Children, Childhood and Everyday Life: Children`s Perspectives* (s. 109-124). Charlotte, NC: IAP Information Age Publishing.
- Ulvik, O. S. (2014). Å utforske barns deltakelse i hverdagslivet: metodologiske refleksjoner. I L. M. Gulbrandsen (Red.), *Barns deltakelse i hverdagsliv og profesjonell praksis: En utforskende tilnærming* (s. 56-74). Oslo: Universitetsforlaget.
- Ulvik, O. S. (2015). Talking with children: Professional conversations in a participation perspective. *Qualitative Social Work*, 14(2), 193-208. Hentet fra <https://doi.org/10.1177/1473325014526923>
- Vista Analyse (2018). *Kommunes tilbud til sine fosterhjem (Vista Rapport 2018/10)*. Hentet fra <https://www.vista-analyse.no/no/nyheter/kommunenes-tilbud-til-sine-fosterhjem/>
- Walsh, J. & Campbell, H. (2010). To what extent does current policy and practice pay adequate attention to the needs of the sons and daughters of foster carers, particularly in the context of planned or unplanned placement endings? Hentet fra <http://dera.ioe.ac.uk/id/eprint/2706>

- Warming, H. (2011). *Børneperspektiver: Børn som likeverdige medspillere i sosialt og pedagogisk arbeid*. København: Akademisk forlag.
- Watson, A. & Jones, D. (2002). The Impact of Fostering on Foster Carers` Own Children. *Adoption & Fostering*, 26(1), 49-55. Hentet fra <https://doi.org/10.1177/030857590202600107>
- Widerberg, K. (2001). *Historien om et kvalitativt forskningsprosjekt*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Williams, D. (2017a). Grief, loss and separation: Experiences of birth children of foster carers. *Child & Family Social Work*, 22(4), 1448-1455. Hentet fra <https://doi.org/10.1111/cfs.12366>
- Williams, D. (2017b). Recognising Birth Children as Social Actors in the Foster-Care Process: Retrospective Accounts from Biological Children of Foster-Carers in Ireland. *British Journal of Social Work*, 47(5), 1394-1410. Hentet fra <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcw100>
- Wilkes, J. R. (1974). The Impact of Fostering on the Foster Family. *Child Welfare*, 53(6).
- Younes, M. N. & Harp, M. (2007). Addressing the impact of foster care on biological children and their families. *Child Welfare*, 86(4), 21-40. Hentet fra <https://login.ezproxy.hioa.no/login?url=http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=c8h&AN=106188624&site=ehost-live>
- Øvreeide, H. (2009). *Samtaler med barn. Metodiske samtaler med barn i vanskelige livssituasjoner* (3.utg.). Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Øyre, I. (2012). *Hvordan opplever biologiske barn det å vokse opp med fostersøsken med utfordrende atferd?* (Masteroppgave). Universitetet i Stavanger, Stavanger. Hentet fra <http://hdl.handle.net/11250/185076>
- Aakvaag, G. C. (2008). *Moderne sosiologisk teori*. Abstrakt forlag: Oslo.
- Aaøyen, J. (2014). «Før var det meg, meg, meg. Nå er det de, de, de. Og litt meg.» - *En kvalitativ studie av fosterforeldres biologiske barns erfaringer med å leve med fostersøsken*. (Masteroppgave). Universitetet i Oslo, Oslo. Hentet fra <http://urn.nb.no/URN:NBN:no-45904>

Vedlegg 1: Informasjonsskriv

Forespørsel om deltakelse i mastergradsprosjekt

«Barnevernets oppfølging av fosterforeldrene egne barn»

Dette er en forespørsel til fosterhjems konsulenter og ledere i det kommunale barnevernet om deltakelse i et mastergradsprosjekt i sosialfag ved OsloMet-storbyuniversitet.

Formålet med undersøkelsen er å få innblikk i barnevernets refleksjoner og oppfølging tilknyttet fosterforeldrenes egne barn. Mastergradsprosjektet er tilknyttet NOVA/OsloMet sitt pågående forskningsprosjekt «Biologiske barn i fosterhjem» som gjennomføres på oppdrag fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet.

Ansvarlig for prosjektet og veileder for masteroppgaven er forsker PH. D Tonje Gundersen v/ NOVA/OsloMet.

Hvorfor du får spørsmål om å delta og hva det innebærer

Du inviteres til å delta i intervju på bakgrunn av din stilling. Aktuelle temaer vil være faglige føringer, barns deltakelse, utfordringer og refleksjoner tilknyttet oppfølging av fosterhjem med særlig fokus på fosterforeldrenes egne barn. Intervjuet vil vare ca. 60 minutter. Det vil ikke spørres direkte om barn og familier i intervjuet. Konkrete eksempler fra aktuelle barnevernssaker må anonymiseres i samtalen. Data vil registreres ved hjelp av lydopptak og skriftlig notat. Det er kun undertegnede og NOVAs prosjektgruppe som har tilgang på materialet.

Ditt personvern – hvordan oppbevares og brukes dine opplysninger

All innhentet informasjon vil behandles konfidensielt. Datamaterialet oppbevares etter forskningsetiske retningslinjer og anonymiseres ved prosjektslutt 01.06.19. Det anonymiserte datamaterialet lagres og kan benyttes til lignende oppfølgingsstudier og formål. Båndopptak slettes fortløpende og senest ved prosjektslutt 01.06.19. Prosjektet er tilrådet av Personvern for forskning, Norsk senter for forskningsdata (NSD). Resultatene av studien publiseres som en masteroppgave, evt. fagartikkel. Publiserte resultatene skal ikke kunne knyttes til deg som enkeltperson.

Av data som registreres om deg er antall års erfaring i barnevernstjenesten og om du har noen form for spesialkompetanse. *Ditt navn og hvor du jobber skal ikke* registreres som en del av datamaterialet. Vi vil ha registrert kontaktinformasjon og dette er å regne som personopplysninger. I henhold til personvernreglene har du rett til følgende:

- innsyn i hvilke personopplysninger som er registret om deg,
- å få rettet personopplysninger om deg,
- få slettet personopplysninger om deg,
- få utlevert en kopi av dine personopplysninger og,
- å sende klage til personvernombudet eller Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Behandlingen, eller som i dette tilfellet, bruk av personopplysninger er basert på ditt samtykke.

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i studien. Du kan når som helst trekke deg fra studien uten å måtte oppgi noen grunn. Alle opplysninger om deg vil da bli anonymisert.

Hvor kan jeg finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- NOVA/OsloMet ved Tonje Gundersen, tlf.: 984 63 404, tongun@oslomet.no eller student Siri Berg Tveito, tlf.: 993 71 762, S187165@oslomet.no
- OsloMet personvernombud ved Ingrid Jacobsen, 672 35 534, ingridj@oslomet.no
- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS, tlf.: 555 82 117, personverntjenester@nsd.no

Med vennlig hilsen

Siri Berg Tveito
Masterstudent Barnevern, OsloMet
tlf. 993 71 762, s187165@oslomet.no

Tonje Gundersen
Forsker, NOVA/OsloMet
tlf. 984 63 404, togun@oslomet.no

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet ”Barnevernets oppfølging av fosterforeldrenes egne barn”, og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

- å delta i intervju

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet, ca. 1.06.19

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Vedlegg 2: Intervjuguide gruppeintervju

Presentasjon

- Masteroppgaven og dens tilknytning til forskningsprosjektet «Biologiske barn i fosterhjem»
- Presentasjonsrunde: antall år i barnevernet og evt. spesialkompetanse
- Informasjonsskriv og samtykkeskjema
- Lydopptak

Organisering

- Hvordan organiseres oppfølgingen av fosterfamilier?
- Kontrakter med kommunale fosterhjem

Rekruttering

- Rekrutterer selv eller bruker fosterhjemstjenesten?
- Matching: egne barn, alder, kjønn
- Erfaring, er det viktig at fosterhjemmene har erfaring?

Forberedelse

- Hva er det vanlig at fosterfamiliene vet om barnet på forhånd?
- Er egne barns forventninger og utfordringer noe dere snakker med fosterfamilien om?
- Har dere noen synspunkter på hvordan en fosterhjemsplassing påvirker familiens barn? (foreldreoppmerksomhet, sjalusi, økt ansvar, nye familieroller, regler, taushetsplikt, dele eiendeler og venner, samværsreaksjoner, sjalusi, materielle goder, personlig vekst, brudd).
- Hva tror dere er den største belastningen for egne barn?

Oppfølging

- Syns dere det er viktig at egne barn deltar med synspunkter?
- Blir egne barn hørt underveis?
- Er det mulig å prioritere samtaler med egne barn?

Brudd

- Hva er de vanligste grunnene til brudd?
- Hvor vanlig er det at det skyldes hensynet til egne barn?
- Gis det noe oppfølging til fosterhjemmene etter brudd?
- Er det opptatt av å beholde fosterhjemmene og ønsker at de prøver igjen?

Faglige føringer

- Har dere egne retningslinjer for oppfølging av fosterforeldrenes egne barn?
- Er fosterforeldrenes egne barn et tema på kontoret?
- Har fosterforeldrenes egne barn vært et tema i utdanningsløp, fagdager eller kursing?

Avslutning

- Er det ting dere synes er viktig å snakke om som jeg ikke har spurt om?
- Innspill eller spørsmål til studien?

Vedlegg 3: Intervjuguide individuelle intervju

Presentasjon

- Masteroppgaven og den tilknytning til forskningsprosjektet «Biologiske barn i fosterhjem»
- Informasjonsskriv og samtykke
- Lydopptak

Introduksjon

- Arbeidserfaring
- Kontorets struktur

Organisering

- Hvordan organiserer kontoret oppfølging av fosterfamilier?
(arbeidstid, veiledning, tidsbruk, ressurser).
- Kontrakter med kommunale fosterhjem

Rekruttering

- Rekrutterer selv eller ved hjelp av fosterhjemstjenesten?
- Rekrutteringer i slekt og nettverk
- Matching: fosterhjem med barn, alder, kjønn?
- Erfaring: viktig at fosterforeldre har erfaring?

Forberedelse

- Hva er det vanlig at fosterfamilier har av informasjon?
- Er egne barns forventninger og utfordringer et samtaletema?
- Synspunkter på hvordan en fosterhjems plassering påvirker familiens barn?
(foreldreoppmerksomhet, sjalusi, nye familieroller, regler, taushetsplikt, dele eiendeler og venner, samværsreaksjoner, sjalusi, materielle goder, personlig vekst, brudd).
- Hva tror du er den største belastningen for egne barn?

Oppfølging

- Hvordan foregår oppfølgingsbesøk?
- Systematikk i å snakke med egne barn?
- Dersom samtaler med egne barn anbefales, hva tenker du om det?
- Synspunkter tilknyttet egen kontaktperson eller telefonlinje for barn av fosterforeldre?
- Besøkshjem?

Brudd

- Hva er de vanligste grunnene til brudd?
- Hvor vanlig er det at bruddet skyldes egne barn?
- Gis det oppfølging etter brudd?
- Er dere opptatt av å beholde fosterhjemmene og ønsker at de prøver igjen?

Faglige føringer

- Har dere egne retningslinjer for oppfølging av barn av fosterforeldre?
- Er barn av fosterforeldre et tema på kontoret?
- Har barn av fosterforeldre vært et tema i utdanningsløp, fagdager og kurs?

Avslutning

- Er det ting du synes er viktig å ta opp som jeg ikke har spurt om?
- Innspill eller spørsmål til studien?